

Jönköpings läns museum

Rapport nr 25

Jönköpings kommun

Stadsarkitektkontoret 1/88

**A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs,
Österängen samt Ekhagen i Jönköping**

**Kulturhistorisk utredning och förslag till
bevarandeprogram**

Text: Maria Ridderberg, Jönköpings läns museum.
Foto: Maria Ridderberg, om ej annat anges.
Layout: Ingalill Jancke och Maria Ridderberg.
Utskrift: Ingalill Jancke, Stadsarkitektkontoret, Jönköping.

Omslag: Kvarteret Växjö 18 (Hermansvägen), gårdssidan från sydost,
Rosenlund.
Foto: Göran Sandstedt, Jönköpings läns museum, 1989.

Tryckt: I juni 1989.
ISSN nr 0349-7887-25

Kartorna som ingår i rapporten är godkända ur sekretesssynpunkt enligt Lantmäteriverkets beslut 1989-05-25.

INNEHÅLL

	Sid
Förord	3
A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs, Österängen samt Ekhagen - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram	
Bebyggelsens utveckling i Jönköping och de sydöstra stadsdelarna	12
Jönköpingshistorik	12
Stadsplaner	14
Egnahemsrörelsen	16
Efterkrigstidens bebyggelse	18
A6 och Ryhov	20
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	21
Kartor över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	26
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	28
Kvarteret Valutan - A6	28
Stadsäga 705 - Ryhov	30
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	35
Ljungarum	36
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	37
Karta över kulturhistoriskt värdefulla byggnader	45
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	46
Rosenlund	48
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	49
Karta över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	56
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	57
Kvarteren Varberg och Växjö	57
Kvarteren Åre och Åreskutan	60
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	61
Vättersnäs	68
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	69
Karta över kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer	76
Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde	77
Kv Ungdomen och Ungkarlen	77
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	81
Österängen	84
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	85
Karta över kulturhistoriskt värdefull byggnad	88
Kulturhistorisk värdefull bebyggelse	89
Ekhagen	90
Bebyggelsens och stadsplanens framväxt	91
Karta över kulturhistoriskt värdefulla byggnader	95
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse	96
Några arkitektur- och byggnadstermer	99
Arkitekter, ingenjörer och byggmästare	103
Källor och litteratur	105

FÖRORD

"A6, Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs, Österängen, Ekhagen" - Kulturhistorisk utredning och förslag till bevarandeprogram är den åttonde rapporten, i en serie om nio rapporter som utgör underlag för ett kommunalt kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun. Utredningen har utförts av Jönköpings läns museum på uppdrag av Jönköpings kommun och i samråd med stadsarkitektkontoret.

I stadsplaneringen är det viktigt att olika tiders kulturhistoriska och stadsbildmässiga värden värnas. De resurser och kunskaper som finns bevarade i den äldre bebyggelsen är viktiga förutsättningar för en god framtida miljö. Detta gäller även bebyggelsen från 1940 och 50-talen, "det svenska folkhemmet", vilken utgör en väsentlig del av utredningen.

Avsikten är att rapporten skall bidra till ökade kunskaper i frågor angående bevarande och bebyggelsehistoria, både hos beslutsfattare och allmänhet.

Ett tack riktas till de organisationer, enskilda och myndigheter som deltagit i remissbehandling och revidering av rapporten.

Klas Börjesson
Landsantikvarie

VÄTTERN
88,5

Munksjön
88,5

Rocksjön

A6

RYHOV

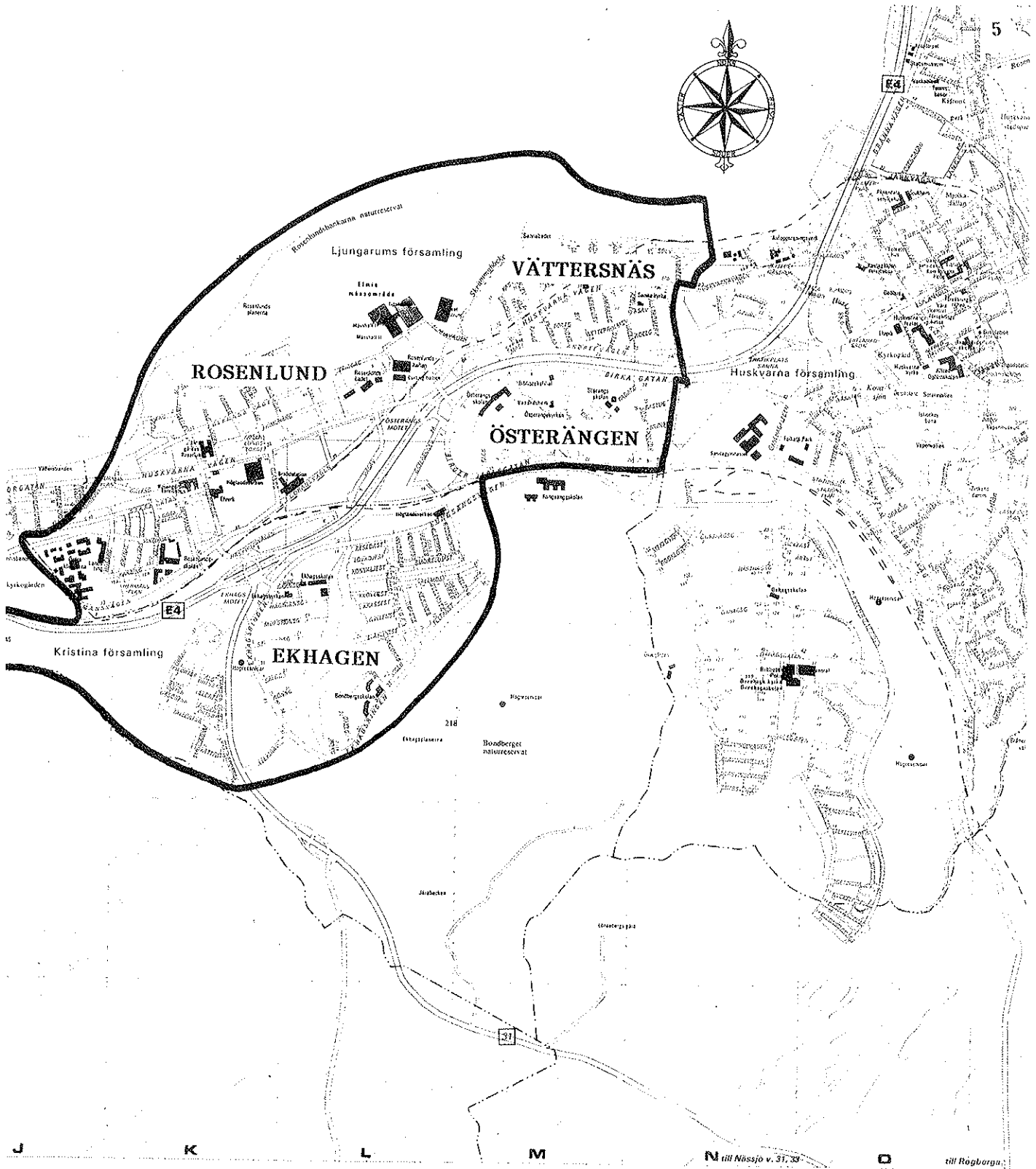
LJUNGARUM

Ljungarums församling

E4

10

11

**A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs,
Österängen samt Ekhagen i Jönköping**

Karta vidstående sida:

Karta över Jönköpings stad med därtill hörande ägor, upprättad av Gustaf Ljunggren 1854-55.

Reprofoto: Jönköpings läns museum.

A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs, Österängen samt Ekhagen

KULTURHISTORISK UTREDNING OCH FÖRSLAG TILL BEVARANDEPROGRAM

Bakgrund

Inom flertalet av utredningens stadsdelar växte förstadsbebyggelse fram under 1900-talets första årtionden. Bostadsbehovet var stort i Jönköping under 1900-talets första hälft. Stadsdelar utanför stadskärnan blev därför planlagda och bebyggelse kunde därefter ske kontrollerat.

Under 1960- och 1970-talen drabbades Jönköping, liksom många svenska städer, av rivningsraseri och sanering av den äldre bebyggelsen. Bevarandefrågorna aktualiserades i takt med de accelererande stadsomvandlingarna. Synsättet på bevarande har efterhand förskjutits från enstaka reservat med kulturhistoriska byggnader till att gälla hela miljöer. Idag eftersträvas att behålla årsringarna i stadens historia.

Åtgärder för bevarande har i första hand koncentrerats till stadskärnornas bebyggelse. Nu, under 1980-talet, inriktas ombyggnads- och saneringsprojekt alltmer på bebyggelsen som uppfördes mellan 1940 och 1960. Bevarandefrågorna omfattar numera även detta byggnadsbestånd.

De inventerade stadsdelarna innehåller huvudsakligen efterkrigstidens bostadsproduktion. Det är bebyggelse som utgör en av hörnstenarna i begreppet "det svenska folkhemmet". Även den bebyggelsen försvaret en plats i arkitektur- och kulturhistorien. Energisparande åtgärder med bl a tilläggsisolering igångsattes under slutet av 1970-talet. Det har följts av ROT-programmet under 1980-talet. Dessa åtgärdsprogram har omfattat stora delar av bostadsbeståndet från 1940- och 1950-talen. Denna bebyggelses livslängd är dock i många fall längre än vad dagens ofta kraftiga saneringar gör gällande.

Bebyggelsen från perioden 1940 till 1960 uppfattas som modern. Utbyte av olika byggnadsdelar diskuteras sällan, trots att nya fönstertyper och fasadmateriäl ger byggnaden ny karaktär. Bebyggelsens formspråk är inte heller allmänt uppskattat. Varje periods byggnadssätt och stil måste emellertid respekteras ur kulturhistorisk synvinkel.

All bebyggelse speglar sin tids värderingar, ekonomiska-, sociala- och politiska förhållanden.

Kulturhistoriska och stadsbildmässiga värden inom stadsdelarna A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vättersnäs, Österängen samt Ekhagen.

De behandlade stadsdelarna omfattar 1900-talets bebyggelseutveckling i Jönköping. Utvecklingen började med egnahemsrörelsen under 1900-talets första årtionden. Den finns representerad i Ljungarum, på Rosenlund och Vättersnäs. Den äldre egnahemsbebyggelsen är också spridd inom de västra inventerade stadsdelarna (se del 9 Jönköpings västra stadsdelar). Något riktigt enhetligt område med sådan bebyggelse finns inte längre kvar inom Jönköping. Ombyggnader, tillbyggnader och tilläggsisoleringar har kraftigt förändrat stadsbilden i områdena. Inom Torpakvarteren uppvisas emellertid det största antalet hus inspirerade av den äldre egnahemsarkitekturen. Trots olika ombyggnadsarbeten har Torpa en egnahemskaraktär. Insatser för att bevara återstående rester av egnahemspräglad bebyggelse bör således koncentreras till Torpa villastad, på bekostnad av enstaka välbevarade egnahem i övriga områden. Övriga stadsdelar representerar andra byggnadsperioder som tydligare präglar dessa.

Småhusbebyggelsen fortsatte under 1940- och 1950-talen. Inom stadsdelarna Ljungarum, Rosenlund och Vättersnäs försågs småhusbebyggelsen vid denna period med putsade exteriörer eller tegelfasader. På Rosenlund uppfördes mindre hyreshus under mitten av 1940-talet. Dessa ljusputsade tvåfamiljshus är belägna inom stadsdelens norra del.

Hyreshus byggdes under 1950-talet i allt större proportioner på Rosenlund och Vättersnäs. På Rosenlund finns en mycket välbevarad samling hyreshus längs Hermansvägen. Husen har ljusa putsade fasader. Stadsdelen Vättersnäs uppvisar en grupp av mindre hyreshus, belägna vid Solvägen och Holmstrandsgatan. Samtliga hus är där uppförda av Byggnadsfirman G Käll och husen har tegelfasader i rött eller gult.

På Ekhagen uppfördes en omfattande hyreshuskoncentration på 1960-talet, den s k hästskon. Husen har 7-8 våningar och är byggda på kvarteret Vattendelaren inom bostadsområdets södra del.

Utgångspunkten vid urvalet av värdefulla miljöer och byggnader har varit att påvisa karaktäristiska drag i stadsdelarna. Det innebär att miljöer och byggnader som avspeglar olika tiders levnads- och bostadsförhållanden har valts. En byggnad kan vara sällsynt eller den ursprungliga utformningen är välbevarad. Ett annat urvalskriterium är representativitet. Det kan t ex vara bebyggelse som uppfördes under ett speciellt tidsskede. Andra byggnader har konstnärligt värde eller samband med en historisk händelse eller person.

Bevarandeprogram för stadsdelarna A6 och Ryhov, Ljungarum, Rosenlund, Vätternäs, Österängen samt Ekhamen.

Utredningen bygger på tidigare genomförda bebyggelseinventeringar och utredningar. Inventeringsmaterialet för bostadsområdena utanför stadskärnan är emellertid ojämnt och ofullständigt, liksom de stadsbyggnadshistoriska kunskaperna. Arbetet skall ses som ett första försök att beskriva stadsdelarnas bebyggelsehistoria.

Följande rapporter har använts:

- Kulturhistorisk bebyggelseinventering i Jönköpings kommun. Underlagsmaterial för energisparplan, 1980.
- Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum, 1982.

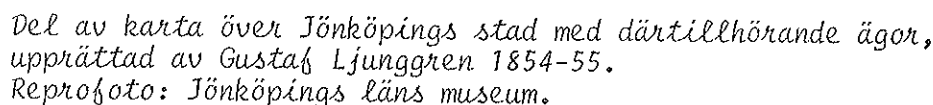
Föreliggande rapport är den åttonde i en serie över skilda delar av staden. Serien har arbetats fram av läns museet i samråd med stadsarkitektkontoret på uppdrag av Jönköpings kommun. Bevarandeprogrammet skiljer sig från de tidigare inventeringarna genom de förslag till insatser för bevarande, som har knutits till vart och ett av de kulturhistoriskt värdefulla områdena. Programmet kan härmed utgöra underlag för tillämpning av plan- och bygglagen (PBL). Lagen innehåller möjligheter att genom detaljplan införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud för värdefulla miljöer eller byggnader. Vidare kan utökad bygglovplikt införas och områdesbestämmelser antas för områden som ej omfattas av detaljplan. De enskilda byggnader, som är förtecknade i rapporten, föreslås huvudsakligen skyddas genom bevakning vid prövning av bygglov. Byggnadsminnesförklaring kan i vissa fall bli aktuell. Vad gäller bevarandeförslag för varje enskilt objekt, se vidare Kulturminnesvårdsprogram för Jönköpings kommun, stadsarkitektkontoret oktober 1988.

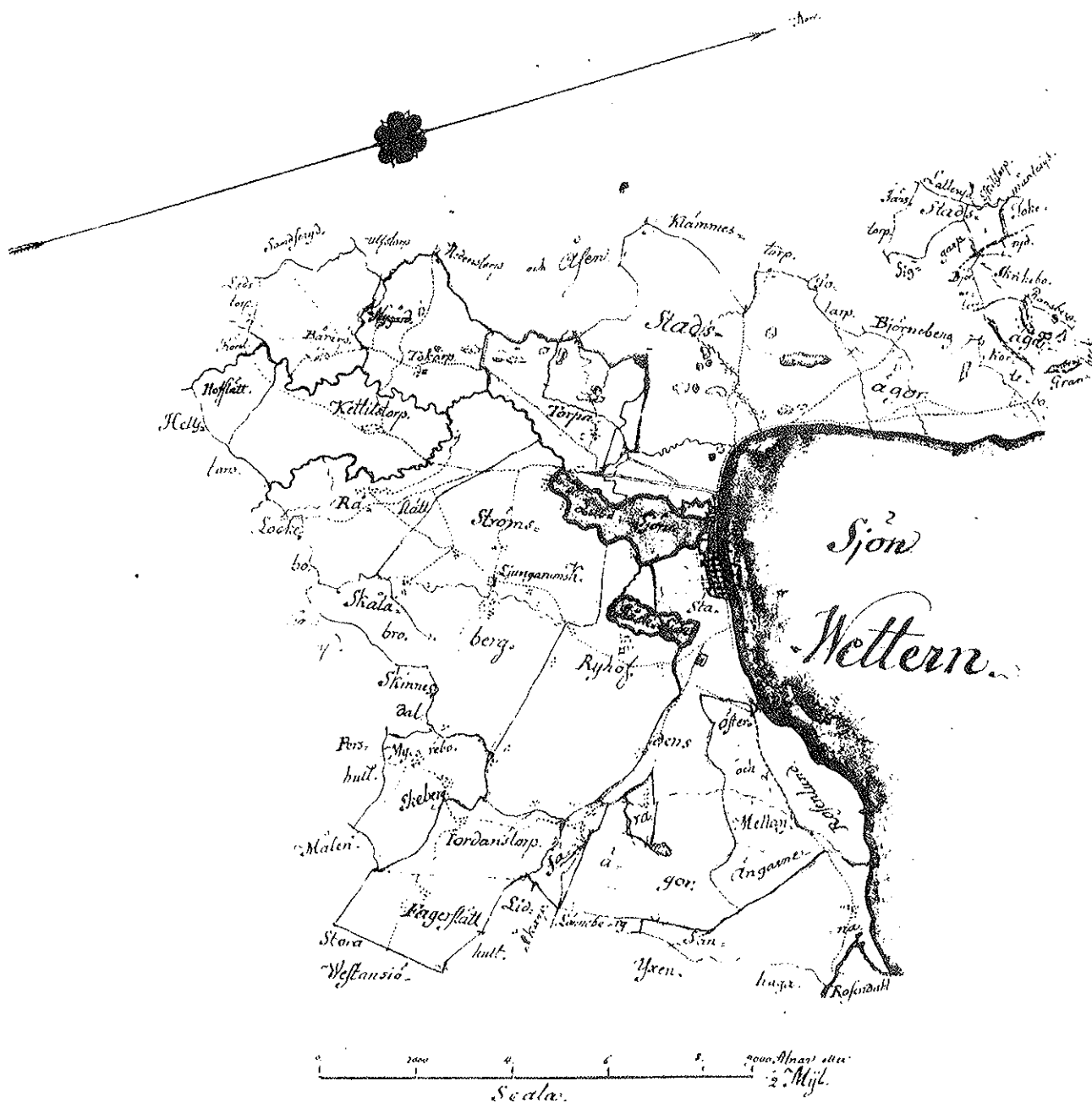
Rapporten inleds med ett avsnitt som skildrar Jönköpings bebyggelseutveckling, stadsplaner, egnahemsrörelsen och efterkrigstidens bebyggelse. Därefter följer kapitlen om stadsdelarna, ett för varje stadsdel. Varje stadsdelskapitel omfattar en redogörelse för bebyggelsens framväxt och karaktär. Varje stadsdelsavsnitt följs av beskrivningar av de miljöer som bedöms ha ett kulturhistoriskt och stadsbildmässigt värde. Till de beskrivna miljöerna fogas åtgärdesförslag för bevarande. Stadsdelskapitlens sista del utgörs av en kvartersvis förteckning över enskilda värdefulla byggnader.

Jönköpings äldsta stadsbildning uppstod i den nuvarande stadens västra del. Stadsbebyggelsen uppkom med början på 1200-talet. Bebyggelsen växte fram kring ett betydelsefullt vägmöte, där flera färdleder från norr, söder, öster och väster sammanstrålade. Jönköping blev ett centrum för handel. År 1284 erhöll Jönköping stadsprivilegier och blev även ett administrativt centrum. Förmodligen har någon form av tidigmedeltida borganläggning funnits i anslutning till staden.

Krig- och orosår drabbade åter Jönköping. År 1612 belägrade danskarna staden. Svenskarna svarade med att sätta Jönköping i brand. Av militärstrategiska skäl återuppbyggdes staden öster om fästningen, på den smala sandreveln mellan sjöarna. Staden fick ett regelbundet gatunät. Storgatan och Smedjegatan blev huvudaxlar i öst-västlig riktning. Långsmala gränder löpte dels mellan Munksjön och Smedjegatan, dels mellan Storgatan och Vättern.

Mellan Munksjön och Rocksjön är Kålgårdsområdet beläget. Dessa sankmarker nyttjades av stadens borgare som trädgårdar. Under 1800-talet började området bebyggas med bostäder. Detta fortsatte under 1900-talet.

Karta nr 15 över Ljungarums socken, kopierad 1815.
 Transporterade chartor öfver Hemman, i Ljungarums socken.
 Utfört av hovrättsrådet i Jönköping Thor August Odencrants 1818.
 Källa: Jönköpings läns museum.

Under 1800-talets första hälft växte befolkningen kraftigt i Jönköping. Den västra delen togs åter i anspråk för bebyggelse. Stadens offentliga- och representativa centrum förskjöts vid denna tid till väster från den östra stadsdelen. Stationshuset uppfördes 1864 på Väster. Till stadsdelen förlades även betydande industrier; Jönköpings Mekaniska Verkstad, Munksjö AB och Jönköpings Tändsticksfabrik.

Västers bebyggelse utgjordes av kringbyggda gårdar med tvåvåninga gatuhus av trä. Butiker inreddes i bottenvåningarna och bostäder i övervåningarna. Gårdshusen inrymde bostäder för anställda, verkstäder, lagerlokaler och diverse uthus. Fasader-na åt gatan kläddes med ljust oljemålad locklistpanel eller liggande fasspont. Dekorativa detaljer prydde ofta gatufasaderna. Hyreshus med mindre lägenheter uppfördes också på Väster.

Under slutet av 1800-talet var befolkningsökningen mycket stor i Jönköping. Oreglerad bebyggelse kom att växa fram på flera håll utanför stadsplanlagt område. Småfolksbebyggelse uppstod på Kålgårdsområdet, kring Dunkehallaån samt vid Barnarpsgatan och andra infartsvägar.

STADSPLANER

Under 1900-talets första decennium uppstod bebyggelse utanför Jönköpings sydvästra stadsgräns. Småhusbebyggelse uppfördes på tomter som avstyckats från egendomen Torpa i Ljungarums socken. År 1910 inkorporerades emellertid Ljungarum med Jönköping. Södra kvarteret (området mellan Kungsgatan och Torpagatan) fick en ny stadsplan 1912, upprättad av stadsingenjören Einar Adéll. Stadsplaneutvidgningen mot söder innefattade även delar av det inkorporerade Ljungarum. Därmed kunde Torpa villastad utvecklas under myndigheternas kontroll.

Förstadsbebyggelse uppstod också på Strömsbergs mark vid seklets början. På marken söder om Munksjön växte små förstadsbildningar fram, såsom Råslätt och Fridhem. Jönköpings stad kunde dock genom två stora markköp från Strömsberg stoppa denna utveckling. Således förhindrades de nämnda samhällena att växa vidare utanför stadsplanen.

Den privata egendomen Rosenlund vid Vätterstranden låg omedelbart utanför stadsgränsen. Innan oreglerad förortsbildning uppstod här, lyckades Jönköpings stad under 1900-talets första årtionden köpa upp marken.

Sydöst och öster om Jönköping ägdes marken av Staden och Kronan. I det förra fallet var det i form av donationsjordar (mark Staten givit Staden). Kronomarken omfattade Mellan- och Österängen i öster samt Ryhovs kungsladugård sydost om staden. Dessa jordområden var därmed oåtkomliga för bebyggelse. Mellan Jönköping och Huskvarna fanns emellertid den privata gården Sanna. Vättersnäs Egnahemsförening utvecklades här på tomter som avstyckats från Sanna (Wetterholms gård).

Stadens styrande ville fortsättningsvis hindra uppkomsten av oplanerad förstadsbebyggelse. Efter Ljungarums inkorporering gavs därför stockholmsarkitekten Per Olof Hallman i uppdrag att planlägga ännu obebyggda delar av det gamla och nya stadsområdet. Hallman arbetade fram en stadsplan med slingrande gator och oregelbundna kvartersformer. Stadsplanen fick karaktären av att ha växt fram organiskt. Detta var det dominerande stadsplaneidealet vid 1900-talets början. Utformningen var en reaktion mot det tidigare förhärskande systemet med stela rutnätsmönster. P O Hallmans stadsplane-förslag upprättades 1910, men fastställdes först 1913.

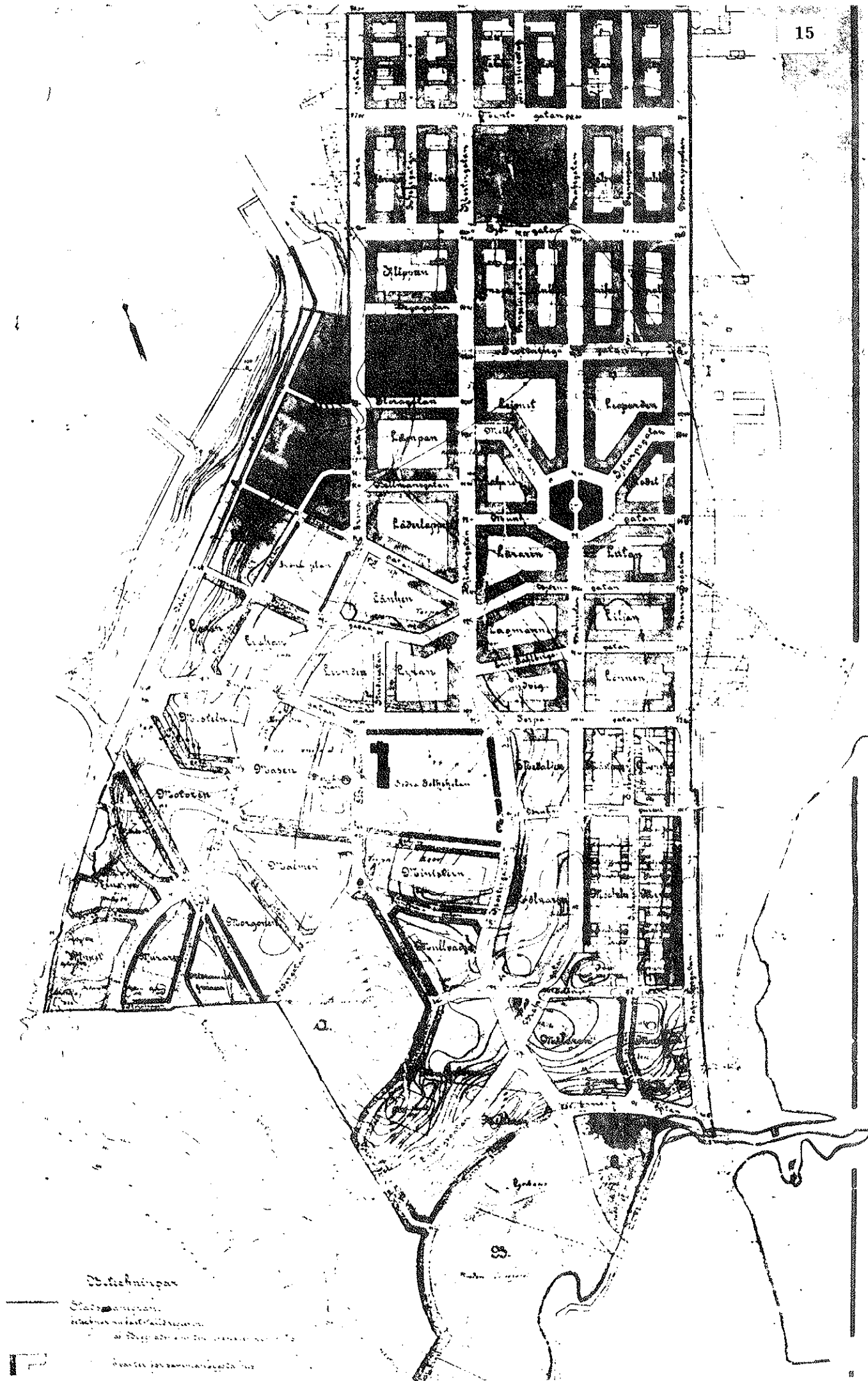
De nuvarande östra stadsdelarna ingick helt eller delvis i 1913 års stadsplan. Bostadsområdena Rosenlund, Vättersnäs och Österängen fick de utbredningar som uppvisas i dag. Norra delarna av Ljungarum (nuvarande industriområden söder och öster om Munksjön) och nordvästra delen av Ekshagen ingick också i 1913 års stadsplanläggning.

Arkitekt Hallmans stadsplan kom att modifieras av förste stadsingenjören i Göteborg, Albert Lilienberg, 1924. Anledningen till detta var bl a att kvarteren gjorts för små, gatorna alltför breda och tomterna onödigt spetsvinkliga.

Förslag till stadsplanläggningar, utvidgningar och ändringar av stadsdelarna har fram till 1970-talet huvudsakligen genomförts av stadsingenjör Einar Adéll (stadsing 1908-47), stadsarkitekt Gösta Planck (stadsark 1941-53) samt stadsarkitekt Bengt Palmberg och stadsplanechef Carl Westerlund.

Karta vidstående sida:

1912 års stadsplanläggning av kvarteret Söder och delar av Torpa villastad. Stadsplanen upprättades av stadsingenjören Einar Adéll. Stadsingenjörskontoret Jönköpings kommun.

EGNAHEMSRÖRELSEN

Egnahemsrörelsen har sina rötter i 1800-talets sista decennier. Influenserna kom från England och Tyskland. Filantropiska stiftelser och företagsägare med patriarkalisk ansvarskänsla sökte underlätta arbetarnas möjligheter till egnahem. Företagarnas stöd till egnahemsbyggandet var en form av välgörenhet, men det fanns också andra anledningar. Med bra bostäder och god boendemiljö skulle arbetarna bli utvilade och välmående. Därmed kunde de arbeta effektivare. En annan motivering för arbetsgivarnas stöd till egnahemsbyggande var att detta skulle hindra socialismens framväxt.

Vid sekelskiftet blev egnahemsrörelsen ett medel för statliga och kommunala myndigheter att hålla kvar lantarbetarna på landsbygden. På så vis skulle emigrationen till Amerika förhindras. En statlig egnahemslånefond inrättades år 1904 för att underlätta byggandet av bra bostäder. Tre år senare grundades Nationalföreningen mot emigration.

Egnahem definieras huvudsakligen som mindre friliggande enfamiljshus uppförda åren 1904-48 med stöd av det statliga egnahemslånet. Begreppet har emellertid en vidare betydelse. Enfamiljshus som uppförts utan statliga egnahemslån har också kallats egnahem. Det är en bostadstyp som efterhand blev arbetarklassens. Bostadstypen är ett försök att återupprätta den agrara boendeformen inom staden, att förena bostads- och produktionsfunktionerna. Motsatsen till egnahem är villan, som initierades av en välbärgad överklass. Även villan förlades utanför staden, ursprungligen med agrara ambitioner. Här utvecklades dock en mer renodlad bostadsfunktion. Villaidealet anammades av den burgna borgarklassen under 1800-talets senare hälft. (Leif Jonsson 1985: 9-14.)

De egnahem som erhöll det statliga egnahemslånet bestod vanligen av 2-3 rum och kök. Två former av egnahem kan urskiljas. Den första är jordbrukslägenheter med 2-5 hektar odlad mark, s k småbruk. Till den typen utgick den största delen av den statliga lånefonden. Den andra typen är bostadslägenheter på egen tomt. Dessa förlades i kolonier eller villastäder kring städer eller större orter.

Kända arkitekter engagerades i egnahemsrörelsen för att utarbeta typritningar. Ritningarna publicerades sedan i mönsterböcker. Dessa ritningar skapades under inflytande av nationalromantiken. Ofta fick husen en sörgårdsromantisk utformning. Typritningar utarbetades även inom egnahemsnämnder, hushållningssällskap, av lokala byggmästare och vid Statens Egnahemsstyrelse.

Karta vidstående sida:

Tomtmark inköpt av Jönköpings Egnahemsförening 1906.

Källa: Jönköpings egnahemsförening u p a 1904-1907, Elisabeth Dahrs samling, Jönköpings läns museum.

Jönköping

Jönköpings Egnahemsförening upplades 1904. Till ordförande valdes skolinspektören Robert Johansson. Innan föreningen konstituerats hade en kommitté på fem man tillsatts. Den hade till uppgift att finna en passande föreningsorganisation, ge förslag till stadgar samt hitta lämplig och billig jord för egnahemsändamål.

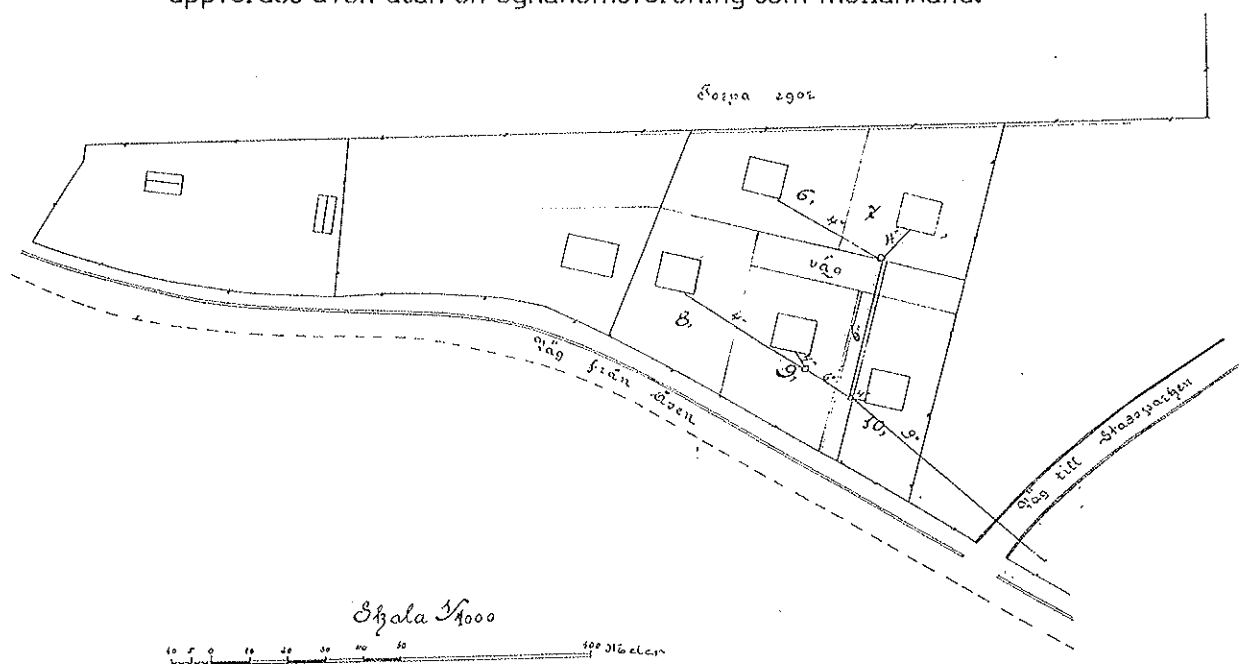
Kommittén ansåg att de i Tyskland förekommande föreningssystemen inte passade Jönköping. I Tyskland fanns föreningarna i de stora industriorterna, och som medlemmar mottogs endast arbetare från en fabrik eller industrianläggning. De tyska arbetsgivarna bidrog vidare dels med jord, dels med kapital. I stället såg kommittén den danska Arbejdernes Byggeforening som förebild. Den var byggd på självhjälp och sparkasssystemet. Den danska föreningens stadgar ändrades så att de skulle passa Jönköpings förhållanden.

Föreningens stadgar antogs 1905. Beträffande medlemsskap sades: "En hvar oförvitlig och rättskaffens person, man, kvinna eller barn kan blifva medlem af föreningen". Anmälan gjordes hos styrelsen och 1 kr erlades i inträdesavgift. Medlemsinsatsen utgjordes av 50 öre i veckan för varje andel, vilket skulle betalas under tio år. Medlemmarna kunde även betala hela andelsbeloppet 250 kr på en gång.

År 1906 köpte föreningen tomtmark för egnahemsbyggande av Jönköpings kommun. Området utgjorde närmare 70 000 kvadratfot av stadsägan Litt 0 nr 12 b och 12 a. Stadsingenjören Emil Rydbeck hade den 23 april samma år upprättat en karta över tomtområdet. Köpesumman fastställdes till 3 456 kr och 75 öre. Tomtmarken omfattar delar av kvarteren Magnet och Mandeln väster om Åsenvägen.

Bevarade handlingar från Jönköpings Egnahemsförening efter 1916, finns inte i läns museets arkiv.

Egnahemsföreningarna förmedlade och underlättade bl a köp av tomtmark. Egnahem uppfördes även utan en egnahemsförening som mellanhand.

Byggnadsplatsernas utläggning
enligt denna plan 28.27 Sept. 1906.

Jönköping den 8 Oct. 1906
Emil Rydbeck
Stadsingenjör

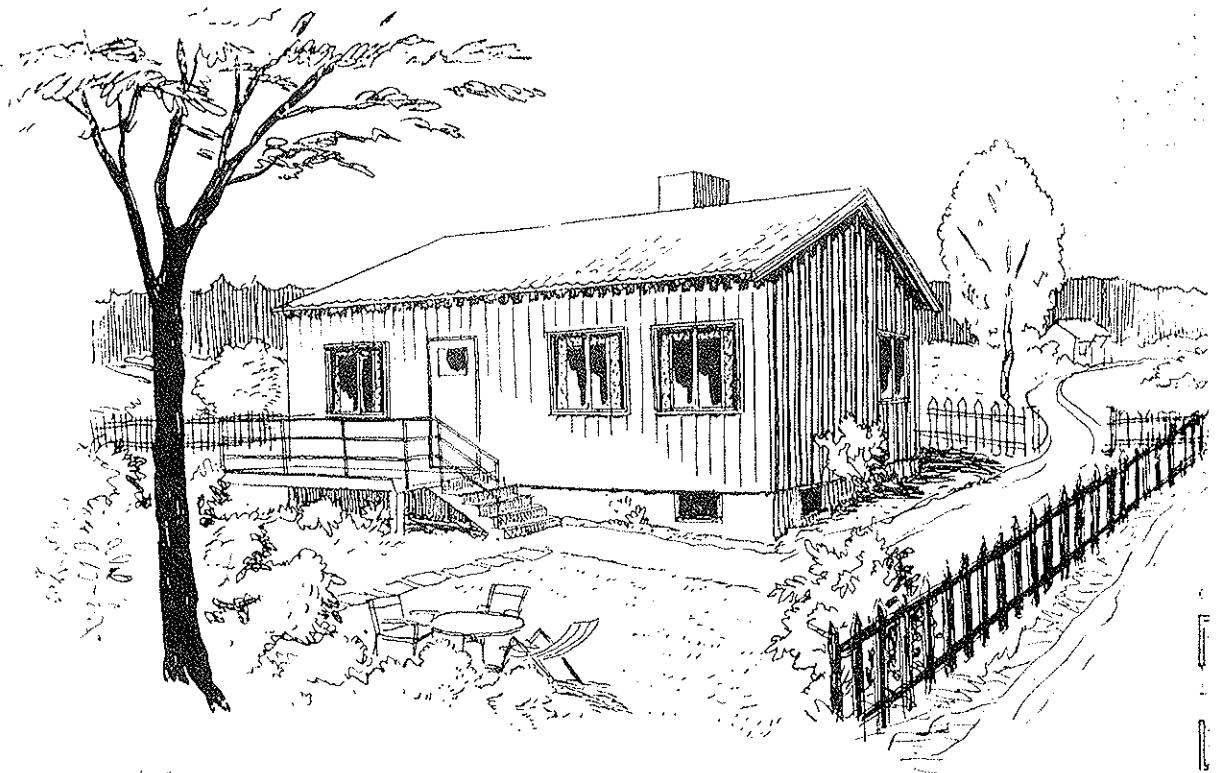
EFTERKRIGSTIDENS BEBYGGELSE

Efter första världskriget var det stor brist på bostäder inom landet. Bostadsbyggandet hade nästan helt avstannat och ekonomisk kris rådde. Bostadsproblemet blev en viktig fråga att lösa för stat, kommuner och enskilda föreningar. År 1933 tillsattes den Bostadssociala utredningen av den nytillträdde socialdemokratiska regeringen. Utredningen lade fram sitt betänkande 1945. Målet med bostadsbyggandet var att skapa goda och hygieniska bostäder med rimliga hyror för hela landets befolkning.

Statliga lån erbjöds byggherrar vid bostadsbyggande. Samtidigt ställdes krav beträffande lägenheternas utformning och konstruktion. Ett normsystem för minimistandard utvecklades. Reglerna sammanställdes först i den s k Westholms bibel 1942 och senare i skriften God bostad 1954-1964. Kommunala allmännyttiga-och kooperativa bostadsbolag bildades (HSB vid mitten av 1920-talet och Riksbyggen vid 1940-talet).

Bostadsbyggandet på 1940-talet innebar dels att hyreshus uppfördes, dels att småhus byggdes. Hyreshusen byggdes enligt funktionalismens idéer, vilka presenterats på Stockholmsutställningen 1930. Bostadsprogrammet innebar att man skulle bygga små, ljusa och välplanerade lägenheter till låg kostnad. Funktionalismen förespråkade öppna stadsplaner. Husen skulle placeras i sådana vädersträck att största möjliga solljus nådde in i lägenheterna. Husen fick rektangulära planformer, 2-3 våningar med 2-3 trapphus. Fasaderna putsades i ljusa färger. Fönstren bestod av två eller tre lufter. Husen försågs med balkonger. Dessa kunde ibland gå över hörnen vid gavlarna. Byggnaderna gavs sadeltak täckta med tegel.

Småhusbyggandet vid samma tid fortsatte egnahemsrörelsens traditioner av självbyggeri. Återigen utarbetades typritningssatser med detaljerade ritningar och arbetsbeskrivningar. Husen tillverkades ekonomiskt och rationellt på fabrik. Byggnadsdelarna levererades sedan till byggplatsen i form av standardiserade element. Monteringsfärdiga hus hade redan under den äldre egnahemsperioden börjat tillverkas. Husfabrikerna utvecklades ur snickeriindustrins blomstringsperiod kring sekelskiftet 1900. Typhusen från den efterföljande perioden på 1940- och 1950-talen utformades funktionalistiskt med få dekorativa detaljer.

Hustyp nr 15 från AB Svenska Trähus katalog 1942.

Detta var en vanlig typ av enfamiljshus, innehållande fyra rum och kök.

"Bottenplanen innehåller vardagsrum, matrum, kök, två sovrum, kapprum, toalett och tre garderober. Våningshöjd 2.55 m. Källaren innehåller badrum, tvättstuga, slöjdrum, matkällare, förråd och pannrum. Våningshöjd 2.10 m. E A6 * 067 ritn. nr 28404."

Jönköping

I Jönköping var det bostadsbrist fram till 1960-talets mitt. Den Bostadssociala utredningen från år 1933 granskade några platser särskilt, däribland Jönköping. Det visade sig att Jönköping var en av de städer där bostadsbristen var mycket stor. Därför tillsattes en bostadssaneringskommitté av stadsfullmäktige. Detta i sin tur medförde att Stiftelsen Bostadshus bildades 1942 (numera Stiftelsen Vätterhem).

Stadens ytterområden togs allteftersom i anspråk för bostadsbebyggelse. En stor del av marken hade tidigare tillhört Kronan samt privata jordbruksegendomar, såsom Torpa gård, Strömsbergs säteri, Råslätts gård och Kettilstorps gård. Gräshagen började bebyggas på 1940-talet. Därefter följde Österängen på 1950-talet samt Ekhamnen och Råslätt på 1960-talet.

A6 och Ryhov

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

Marken öster och sydöst om Jönköping utgjordes fram till sekelskiftet 1900 av kronomark och donationsjordar. Ursprungligen tillhörde marken den kungliga egendomen Räckö. Delar av Räckö uppläts till Jönköpings stad efter 1612 års brand. Den östligaste delen, vilken omfattade Mellan- och Österängen, kvarhölls emellertid av Kronan. Jorden behölls som kronomark till en bit in på 1900-talet.

Kronan disponerade ytterligare mark sydost om staden i form av Ryhofs kungsladugård. Landshövdingen avlönades av Kronan genom att få bo på Ryhov och bruka den tillhörande jorden.

Jära by, sydost om den kungliga egendomen Räckö, övergick från Kyrkan till Kronan genom reduktionen under Gustav Vasas regentskap. År 1614 donerades jorden till Jönköpings stad. Jära donationsjord omfattade en del av de s k Ekhangarna. Donationsjorden skulle nyttjas gemensamt av stadens borgare. Marken fick inte övergå till enskilt ägande. Jorden användes därför som allmänning för gemensamt kreatursbete. När jordbruket i de svenska städerna upphörde kom denna typ av mark att användas för offentliga byggnader och gemensamhetsanläggningar. Under slutet av 1800-talet upplät Jönköpings stad viss del av donationsjorden till försvaret.

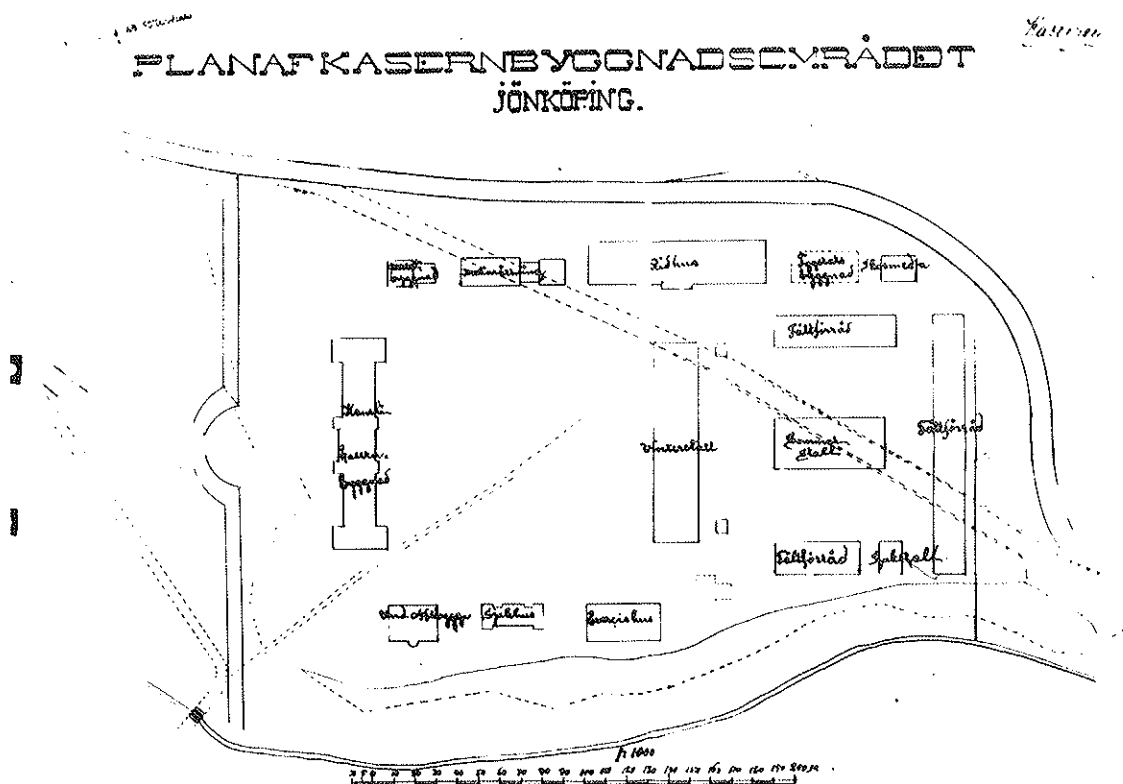
Kronodomänerna Mellan- och Österängen samt Ryhofs kungsladugård ingick i Ljungarums socken. År 1910 inkorporerades Ljungarum med Jönköping. Efterhand övergick Kronans mark till Jönköpings stad. Staden fick 1942 lagfart på Österängen norr om stambanan. Återstoden av Österängen, söder om banan, kom i Stadens ägo 1954-61. På den orörda f d kronomarken anlades bostadsområdena Österängen och Ekhangen.

A6

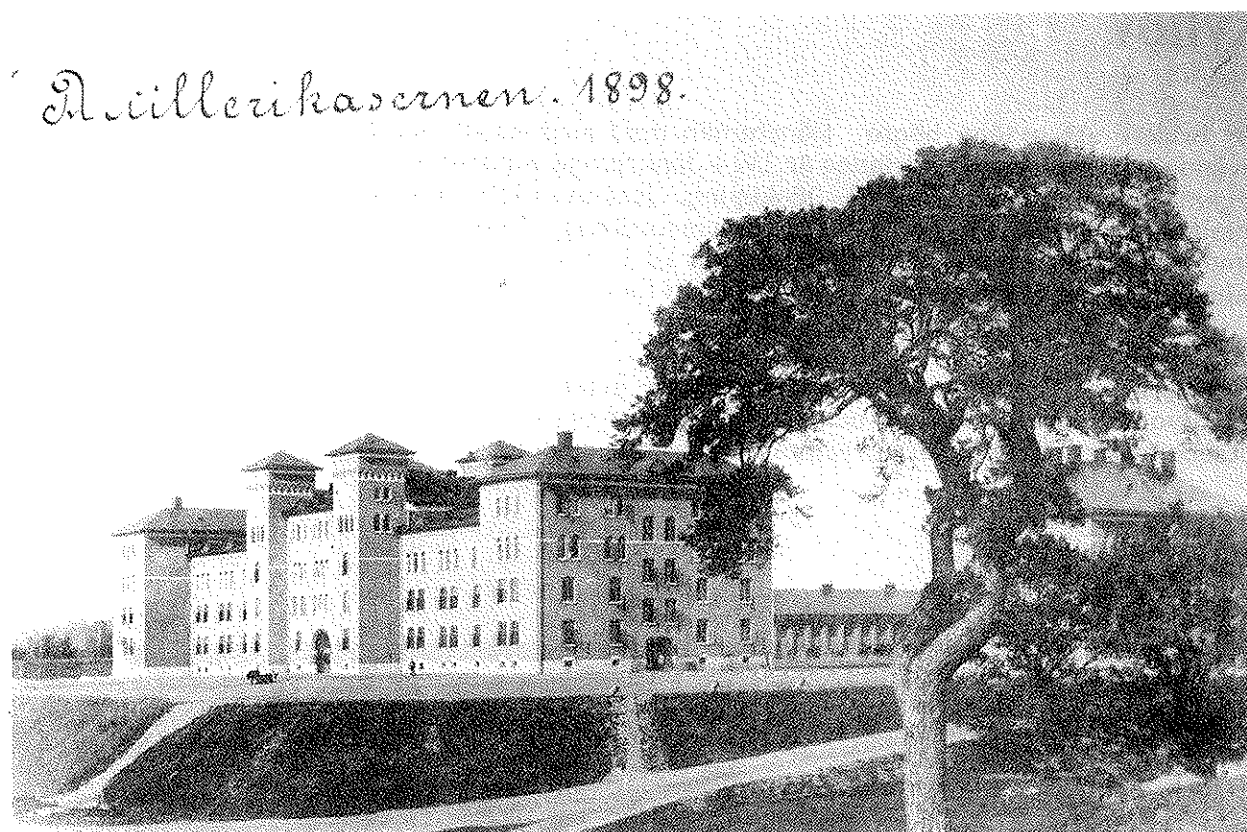
Kunglig Maj:t beslutade 1894 att förlägga Göta Artilleriregemente, sedermera A6, till Jönköping. Flera andra orter, däribland Linköping, hade stått som alternativa förläggningsplatser. Jönköping gick segrande ur striden bl a därför att det var möjligt att anskaffa skjutfält i stadens närhet och bättre övningsmark än övriga orter. Staden upplät 5 hektar mark (del av den gamla donationsjorden) till försvaret. Jönköpings stad ställde också 200 000 kr till förfogande. Sparbanken bidrog med ett kontant bidrag på 50 000 kr.

Regementet organiserades 1895 och var under de första åren förlagt i Första Göta artilleriregementes gamla kasern i Göteborg. Kasernerna i Jönköping stod invigningsklara 1898. De var uppförda efter ritningar av arkitekten Erik Semmy Josephson. Ingenjören C A Olsson i Stockholm utsågs som entreprenör till projektet.

Arbetet med kasernerna fördröjdes av en mindre strejk för bättre betalning samt en eldsvåda i den halvfärdiga underofficersbyggnaden. Först färdiga stod kasernbyggnaden, stallarna, vaktbyggnaden och underofficersbyggnaden. Detta följdes snart av ridhuset, matinrättningen, sjukhuset (sedermera rivet) och tygstatsbyggnaden. Kokhuset, som var sammanbyggt med matsalsbyggnaden, var gjutet i betong och ett av de första så uppförda hus i landet. En markenterilokal för manskapet uppfördes av officerskåren för egna anskaffade medel.

Plankarta över A6:s kasernområde. Kartan är förmodligen upprättad före 1906, innan flyglarna byggdes till entrébyggnaden. Stadsarkitektkontoret Jönköpings kommun.

*Huvudkasernen på A6 år 1898 innan flyglarna byggts till.
Källa: Jönköpings läns museum.*

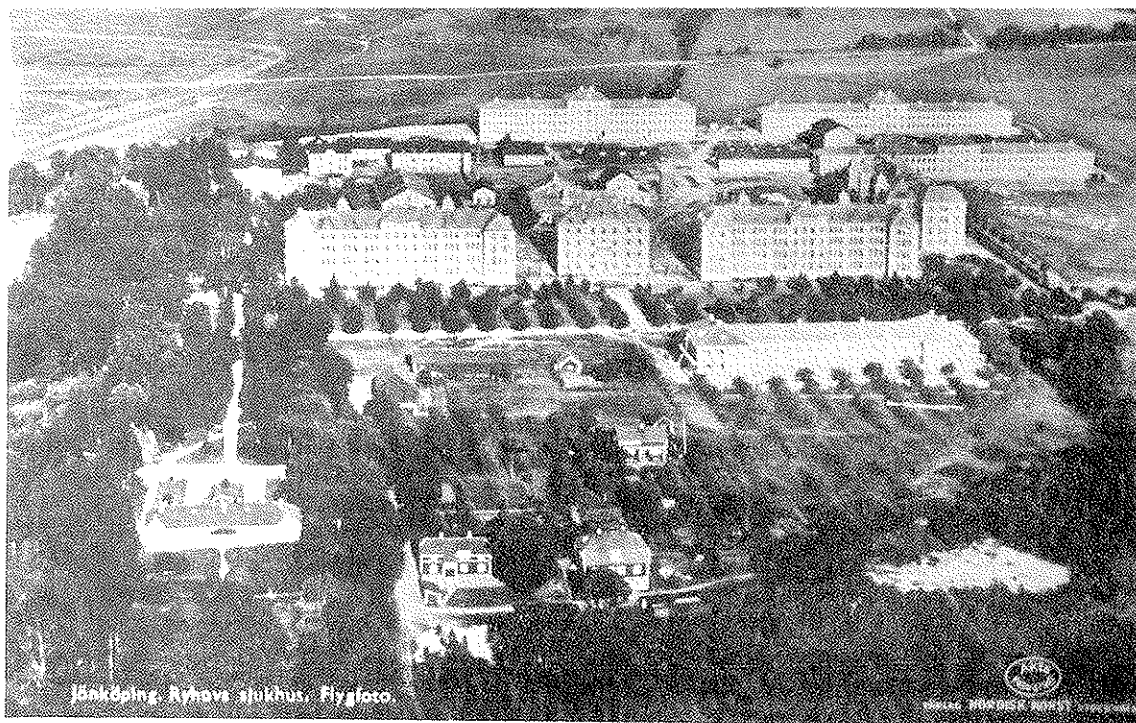
År 1901 beslutade riksdagen att avskaffa Indelningsverket och istället införa allmän värnplikt. Beslutet medförde att regementet i Jönköping måste byggas ut. Kasernbyggnaden byggdes till med flyglar i norr och söder 1903-04. Nya stallar uppfördes och den ursprungliga stallbyggnaden tillbyggdes med tre framskjutande flyglar. Samtliga till- och ombyggnader stod färdiga i slutet av år 1906. Ytterligare byggnader som tillkom efterhand var smedja (1900), snickeri- och sadelmakeriverkstad (1900), varmbadhus (1901), fältförråden (1903-05). Matinrättningen tillbyggdes med mot norr utskjutande flygel (1931). Två batterikaserner uppfördes 1940-42 söder om det gamla kasernområdet på regementets gamla idrottsplats. Samtidigt byggdes ny marketeribyggnad på sjukhusets f d plats. 1944 invigdes regementets nya idrottsplats "Rocksjövallen". En ny matsalsbyggnad togs i bruk 1960.

Regementet lades ned 1985. Delar av regementet revs och på det gamla kasernområdet anlades ett köpcentrum, invigt våren 1987. En ny sträckning av E4:an drogs genom köpcentret och de gamla kasernbyggnaderna.

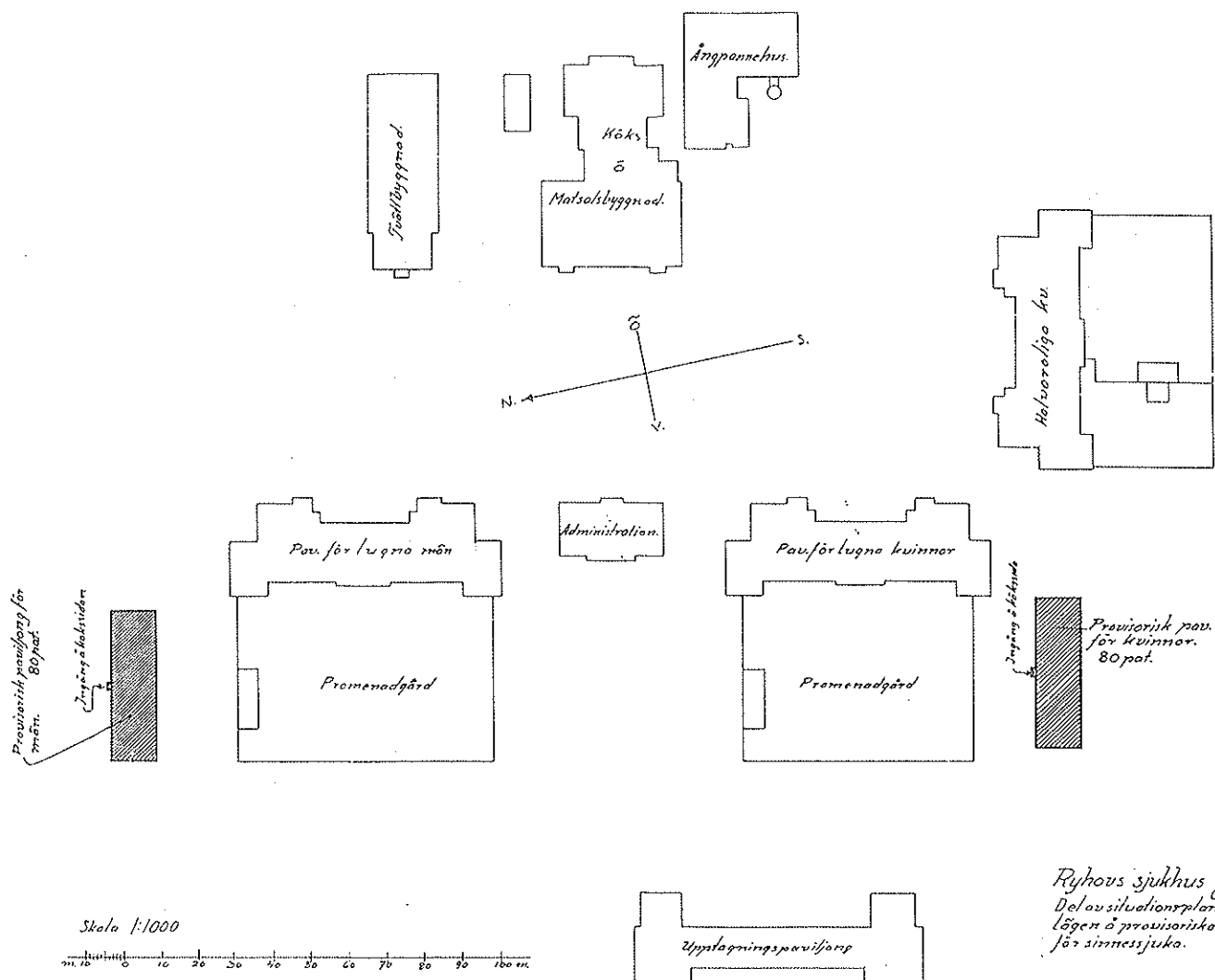
Ryhov

När bruket att avlöna högre tjänstemän med jord upphörde, fick Ryhov ett nytt användningsområde. Hit förlades år 1914 Jönköpings regementes etablisement, I 12. Regementet blev kortlivat i Jönköping. Redan 1928 flyttades det till Eksjö. Anledningen till detta var 1925 års försvarsordning, vilken innebar nedläggning eller sammanslagning av en rad regementen. I 12 i Jönköping slogs samman med I 21 i Kalmar och det nya regementet förlades till Eksjö.

Kasernerna på Ryhov inrättades därefter för mentalsjukvård. Mellan åren 1930 och 1933 byggdes kasernerna om och nya byggnader uppfördes. Sjukhuset består dels av putsade byggnader, dels av en rad mindre träbyggnader.

*Flygfoto över Ryhovs sjukhus.
Foto: Förlag Nordisk Konst Stockholm.
Källa: Jönköpings läns museum.*

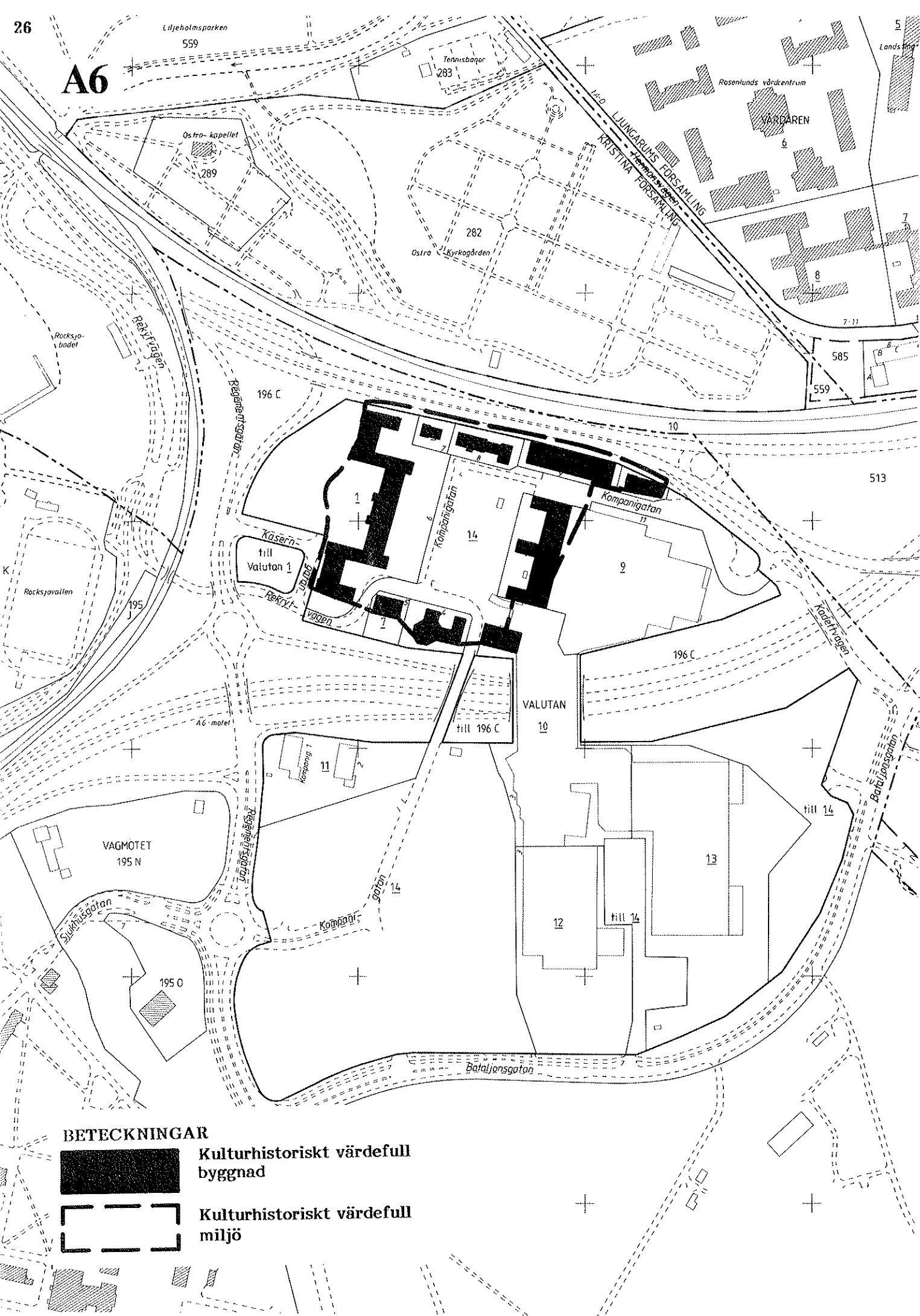

Ryhovs sjukhus Jönköping
 Del av situationsplan angivande
 lägen ö. provisoriska paviljonger
 för sinnessjuka.

Holm, Axelberg
 Aug. 1940

Del av situationsplan över Ryhovs sjukhus från 1940.
 Stadsarkitektkontoret, Jönköpings kommun.

A6

Kasern-
till
Valutan 1

195 P

Kulturhistoriskt värdefull miljö

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

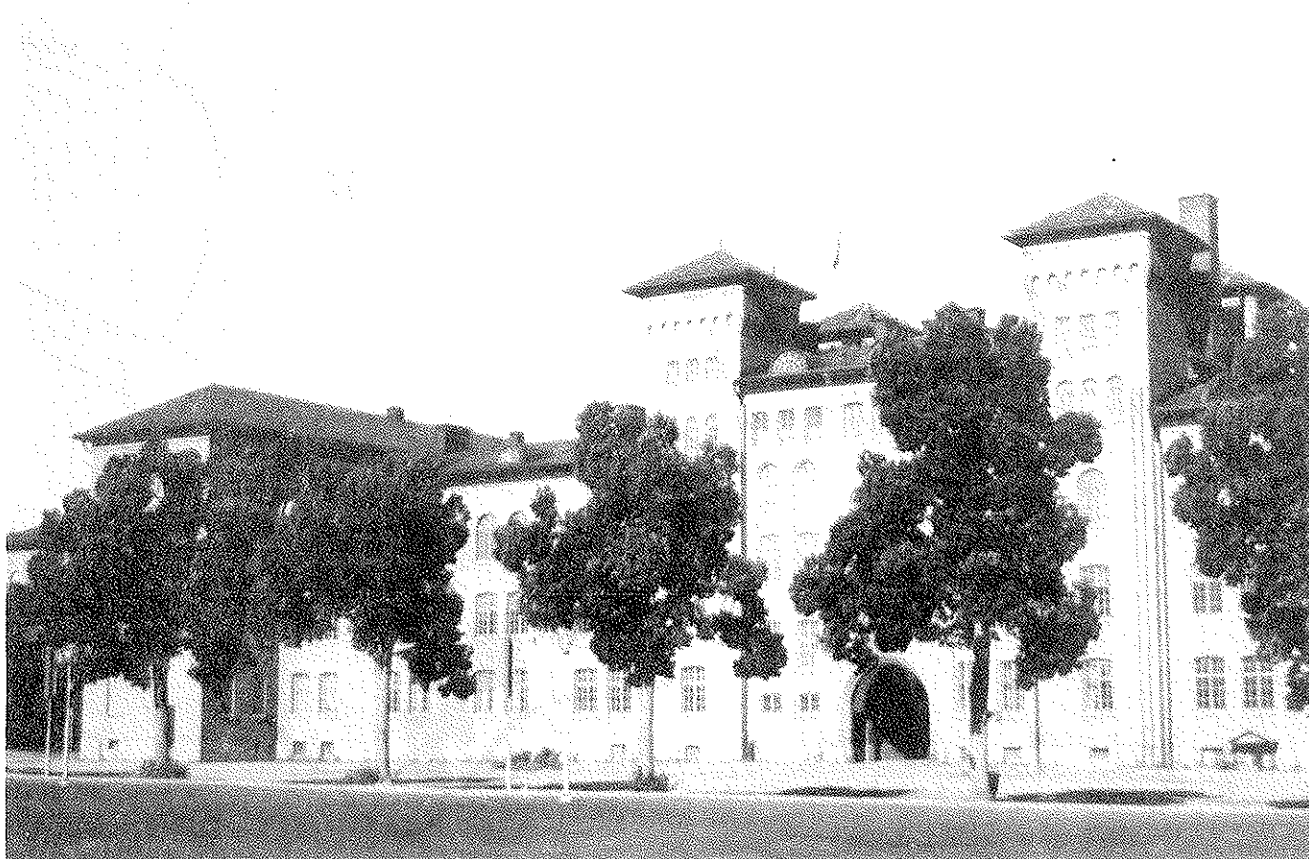
Kvarteret VALUTAN 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 och del av 10
A6 (se sid 22)

Byggnadsår: 1898
1903-06 till- och ombyggnader

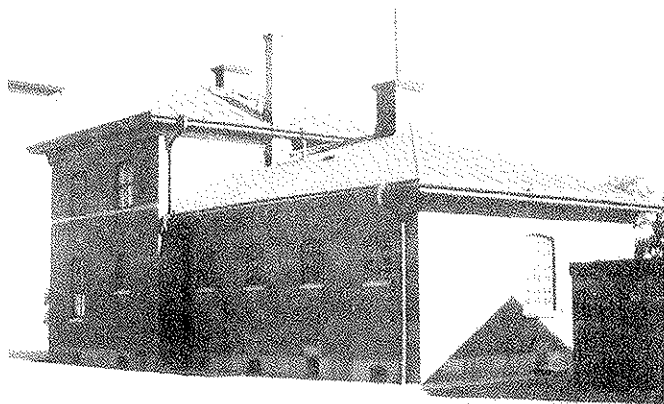
Arkitekt: Erik Semmy Josephson

Majoriteten av de kvarvarande byggnaderna är uppförda i rött tegel och försedda med småspröjsade och grönmålade rundbågefönster. Taken är av sadeltyp med eller utan valmade gavlar samt täckta med svart falsplåt. Två byggnader är klädda med växelvisa fält av rödmålad fasspontpanel. Lister, fönsterfoder och fönsterbågar är här vitmålade. Ursprungligen var träbyggnaderna målade i gul färg.

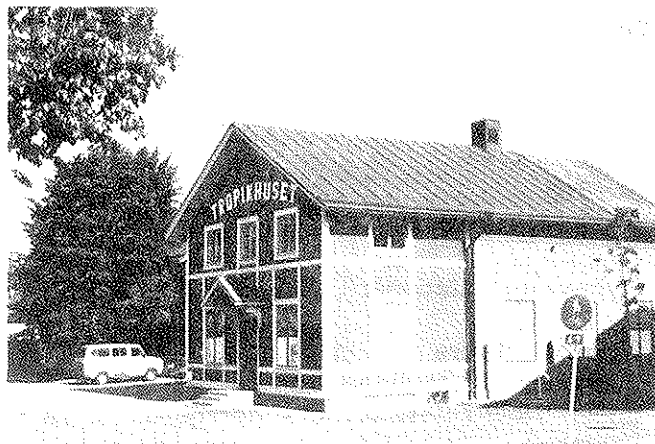
Huvudbyggnaden är skyddad med Q i stadsplanen. En stor del av de övriga byggnaderna och kaserngården har givits skyddet q i stadsplanen. Vakt- och arrestbyggnaden samt tygstatsbyggnaden (Kv Valutan 2 respektive 5) saknar dock idag skydd. Dessa bör i likhet med de övriga byggnaderna ges skyddet q i stadsplanen.

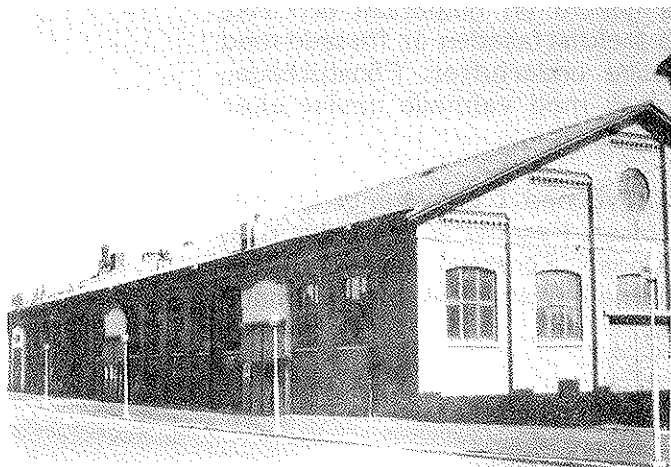
Huvudkasernen

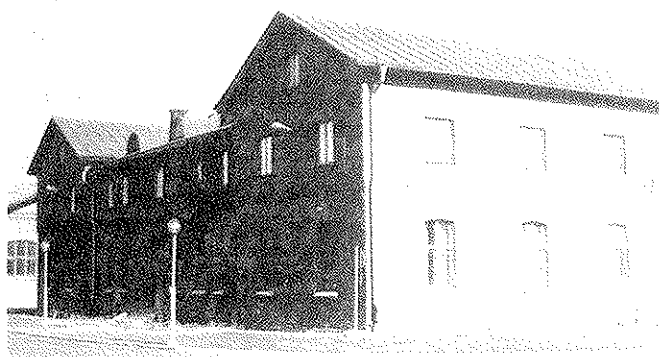
Vakt- och arrestbyggnad

Matinrättningsbyggnad

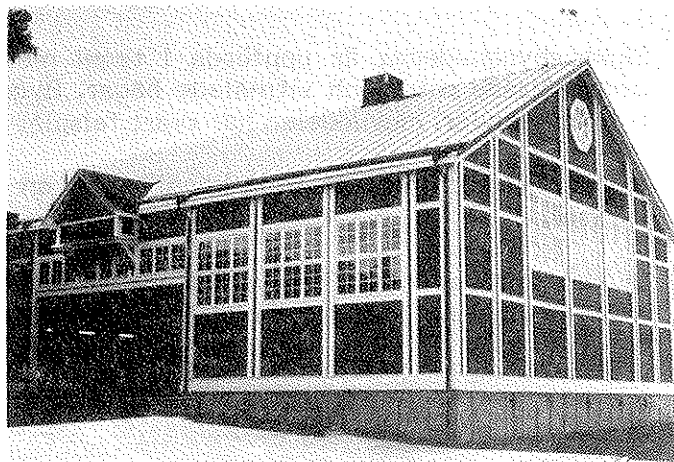
Ridhus (senare tygverkstad)

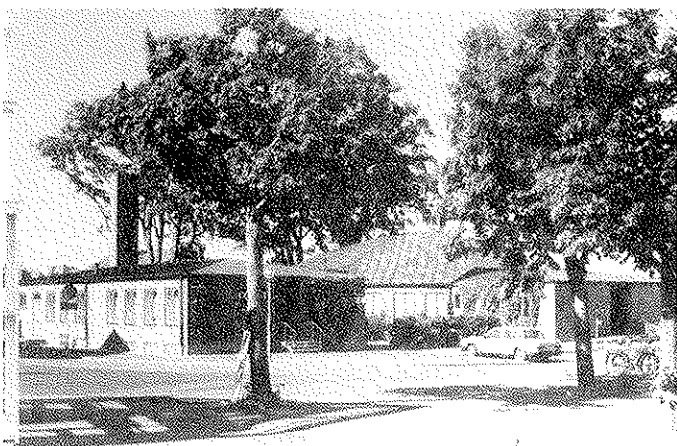
Tygstatsbyggnad

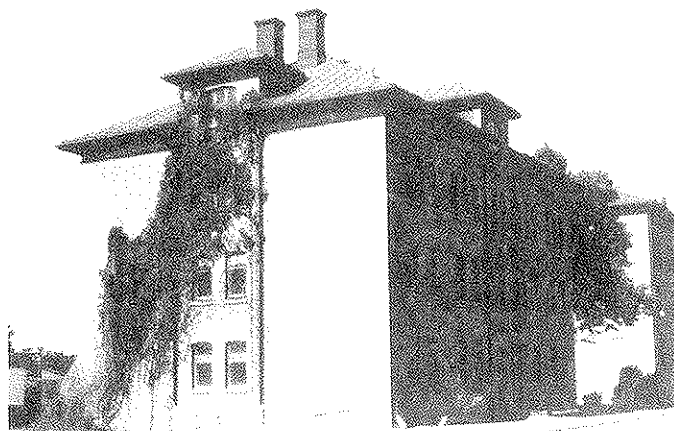
Vinterstall (Klockgarage) med
tillbyggda flyglar

Exercishus

Marketeri (på den plats
sjukhuset tidigare låg)

Underofficersbyggnad

Stg 705

Ryhov (se sid 24)

Ryhovs kungsladugård

Gården utgörs av en herrgårdsbyggnad med två fristående flyglar. Delar av byggnaden är troligen från 1600-talets slut, men den har kraftigt om- och tillbyggts under 1800-talet. Ryhovs herrgård har bl a varit landshövdingeboställe och sjukhusets chefsbostad. I parken som omger herrgården finns minnesstenar.

Huvudbyggnaden är uppförd i en våning med trästomme och rektangulär planform. Den är symmetriskt uppbyggd. Mittaxeln markeras genom en gulputsad och rikt utformad frontespis samt rusticerad portal. Den gula locklistfasaden är försedd med ljusgröna knutar. Fönstren har krysspost med spröjsade underluffer. Fönsterbågar och foder är ljusgrönt målade. Byggnaden har sadeltak med valmade gavlar eller gavelspetsar. Taktäckningen består av rött enkupigt tegel.

Flygelbyggnaderna är uppförda i 1½ våning med tillbyggnad i en våning. De har symmetriskt utformade exteriörer genom bl a frontespiser. Fasaderna är klädda med gul locklistpanel samt ljusgröna knutar och fönsterfoder. Fönstren har två luffer med sex rutor, bågar är målade ljusgrönt. Byggnaderna har sadeltak med valmade gavelspetsar. Taken är täckta med rött enkupigt tegel.

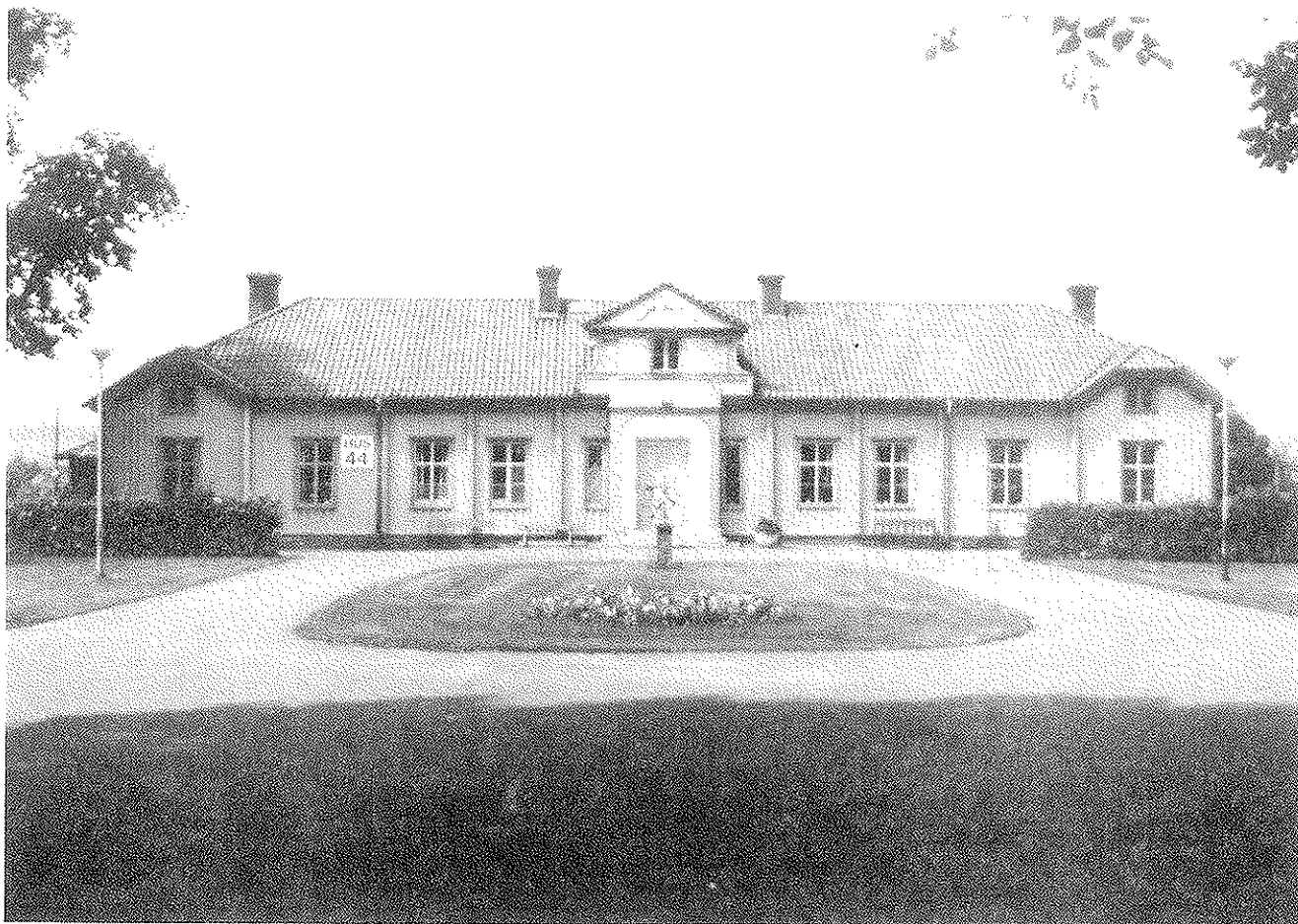
Sjukhusbyggnader

Byggnadsår: 1910-14
1930-33 om- och nybyggnad

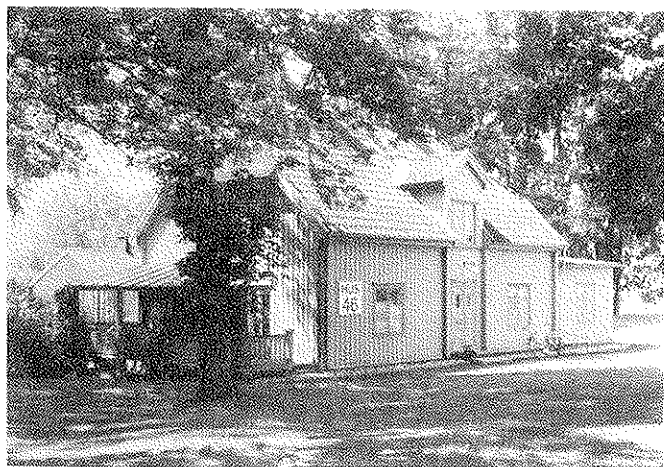
Sjukhusbyggnaderna är uppförda i tegel med beigeputsade fasader. Fönstren har småspröjsade rutor och vitmålade bågar. Byggnaderna har sadeltak med eller utan valmade gavlar. Huvuddelen har svart falsplåt som taktäckning.

Inom området finns ett litet kapell samt en träbyggnad i snickeristil innehållande kyrksal.

Sjukhusområdet med Ryhovs kungsladugård har stora kulturhistoriska och miljömässiga värden. Området föreslås skyddas genom skyddsbestämmelser i detaljplan.

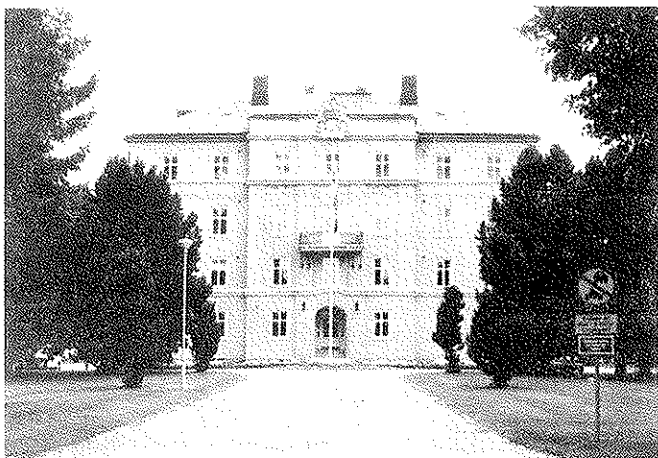
Ryhovs kungsladugård, huvudbyggnaden

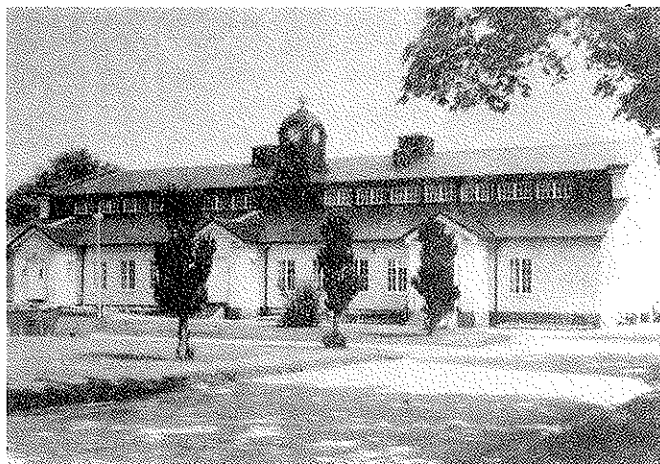
Södra flygelbyggnaden

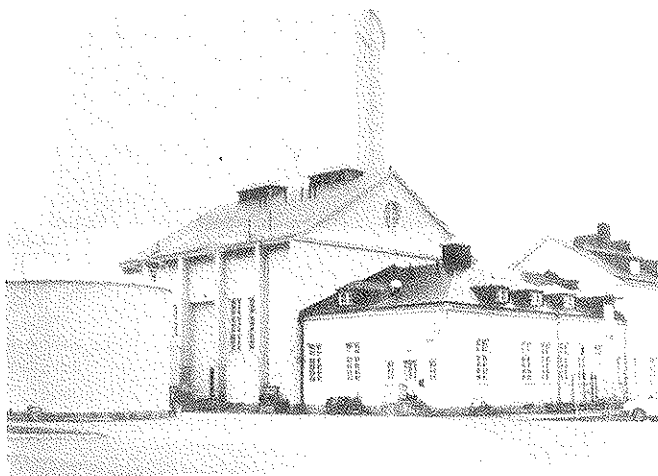
Norra flygelbyggnaden

Administrationsbyggnad, hus 01

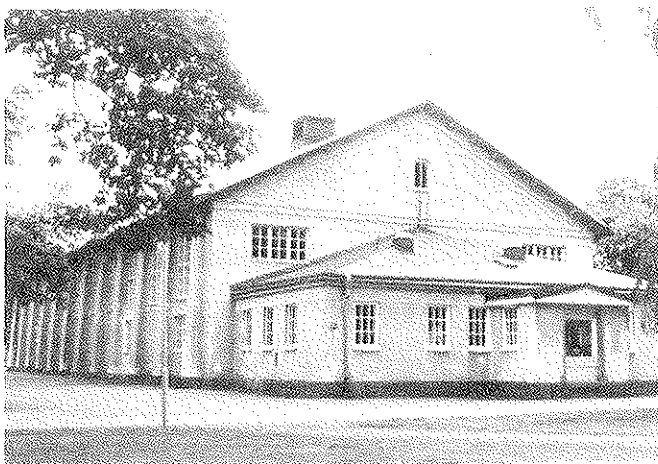
Utbildnings- och matsalsbyggnad, hus 12

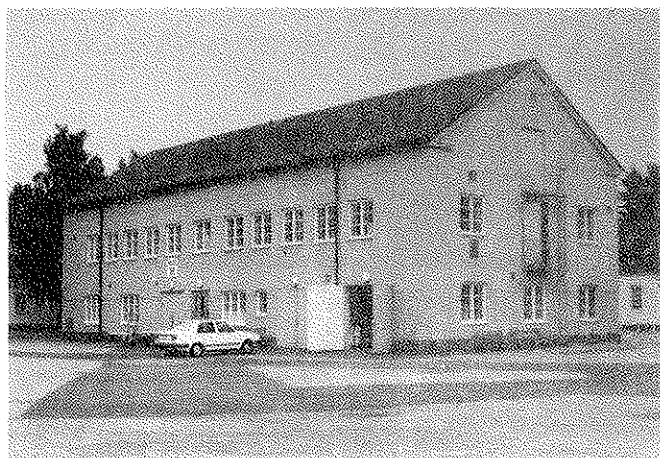
Hus 14

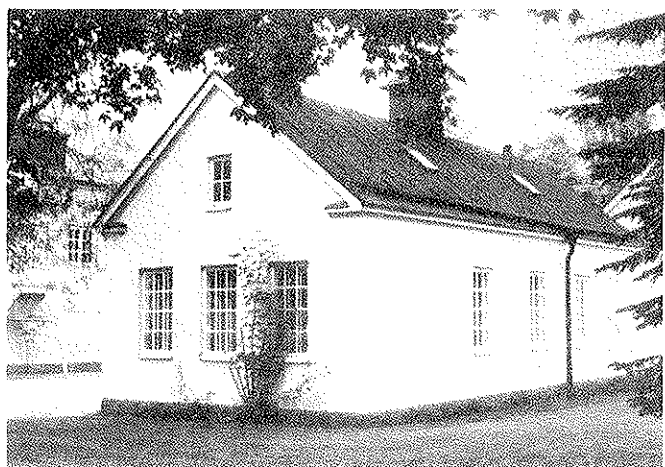
Mureribyggnad

Gymnastiksbyggnad

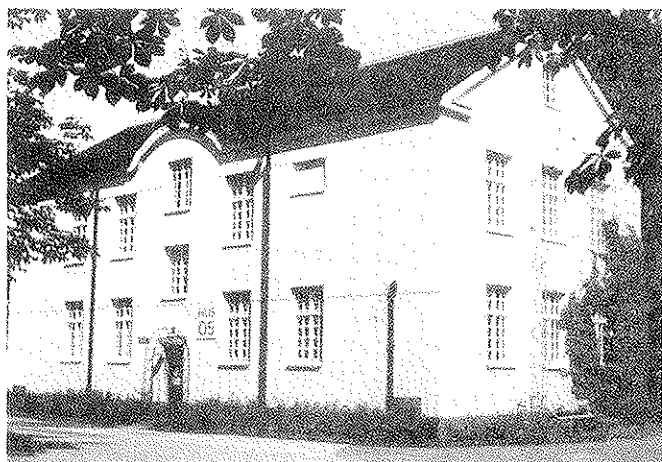
Måleri- och snickeri, hus 16

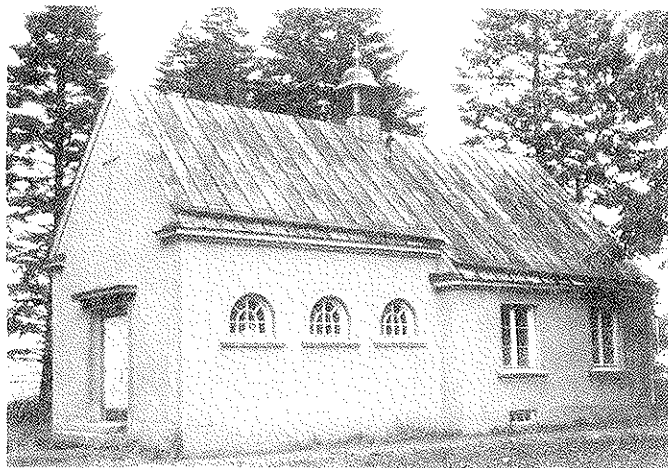
Verkstad

Tapetseri

Bibliotek, hus 05

Kapell. Västra delen utgörs av kapell, den östra delen inrymmer obduktionssal.

Kyrksal

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kv Valutan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 och del av 10
(se sid 28)

Stg 195 O
Gamla regementssjukhuset,
numera Statshälsan

Sjukhusbyggnad uppförd i tre våningar, källare och rektangulär plan. Byggnaden är symmetriskt uppbyggd med markerat mittparti i form av en risalit. Fasaden är slätputsad i lejongul färg med ljusputsade hörnpartier och våningsband. Bottenvåningen har putsad bandrusticering. Ingången på västfasaden har en ny tillbyggd entré. Fönstren har två eller fyra lufter samt är av moderna typer. Taket är valmat och klätt med svart falsad plåt.

Stg 705 (se sid 30)

Ljungarum

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

Förhistoria och medeltid

Enstaka lösfynd (stenyxor, pilspetsar och spjutspetsar m m) visar att det funnits mänsklig verksamhet i Ljungarumsområdet för ca 5000 år sedan. Bronsåldern (1500-500 f Kr) uppvisar säkrare spår efter en bebyggelsekoncentration i området. Inom Ljungarums socken är ett femtontal bronsåldersgravar kända. Idag finns endast tre av gravhögarna kvar, belägna på Gräshagen, Råslätt och Rosenlund. Vid sekelskiftet 1900 fanns fortfarande tretton gravar. Därefter försvann fyra av gravarna genom odling. I samband med anläggandet och utvidgningen av Jönköpings Flygplats, 1931 och 1941, undersöktes och borttogs fem gravhögar.

Bronsåldershögen vid Sagaholm, väster om Herkulesvägen, undersöktes 1971. Graven bestod i centrum av en krets med klumpformiga stenar samt utanför denna en inre och en yttre kantkedja. Graven var täckt av sand och gråstorvor. Den yttre kantkedjan bestod av klumpstenar. Den inre kantkedjan omfattade 45 kantställda och utåtlutande sandstenshällar. Femton av stenhällarna var försedda med inristade motiv föreställande båtar, hästar, hornförsedda djur, jägare med pilbåge m m.

Skriftliga belägg på bortodling av vad som främst kan vara gravfält från yngre järnålder föreligger för Ljungarums socken. Detta avspeglar en förmodad järnåldersbebyggelse inom området.

Ljungarumsområdet sydost om sjöarna var även under 1000-talet Jönköpingsdalens befolkningscentrum. En stenkyrka uppfördes på 1100-talet på den plats där den nuvarande kyrkan är anlagd. Bebyggelsekoncentrationen kom emellertid att flyttas under slutet av 1200-talet. Magnus Ladulås gav år 1284 stadsprivilegium till marknadsplatsen på området där de tre sjöarna möts. Därmed förskjöts traktens centrum norrut från Ljungarum.

Kyrkan

Ljungarums kyrka är belägen på en mindre höjdsträckning i bostadsområdets centrum. En fristående klockstapel från 1600-talet finns uppförd sydväst om kyrkobyggnaden. Långhusets norra del och sakristian härrör troligen från 1200-talet mitt. Därefter har flera tillbyggnader genomförts, såsom uppförandet av långhusets södra del samt tresidigt kor 1746. Vapenhuset av trä byggdes till 1830. Den fasta inredningen har i huvudsak tillkommit under 1800- och 1900-talen. Bland inventarierna märks en romansk dopfunt av sandsten.

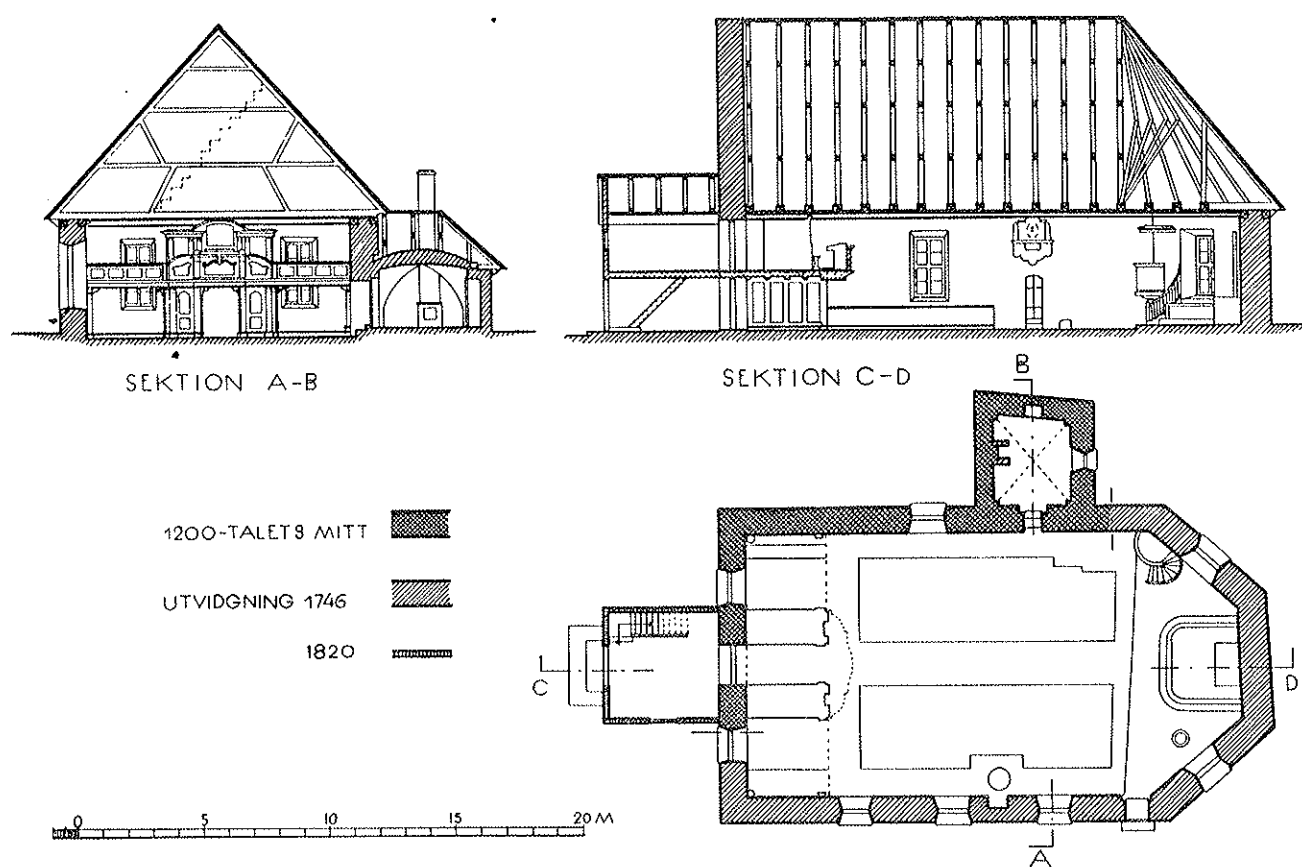

Fig. 72. Plan och sektioner. Skala 1:300.
Grundriss und Schnitte. Plan and sections.

Ljungarums kyrka, ur Sveriges Kyrkor, Stockholm 1940.

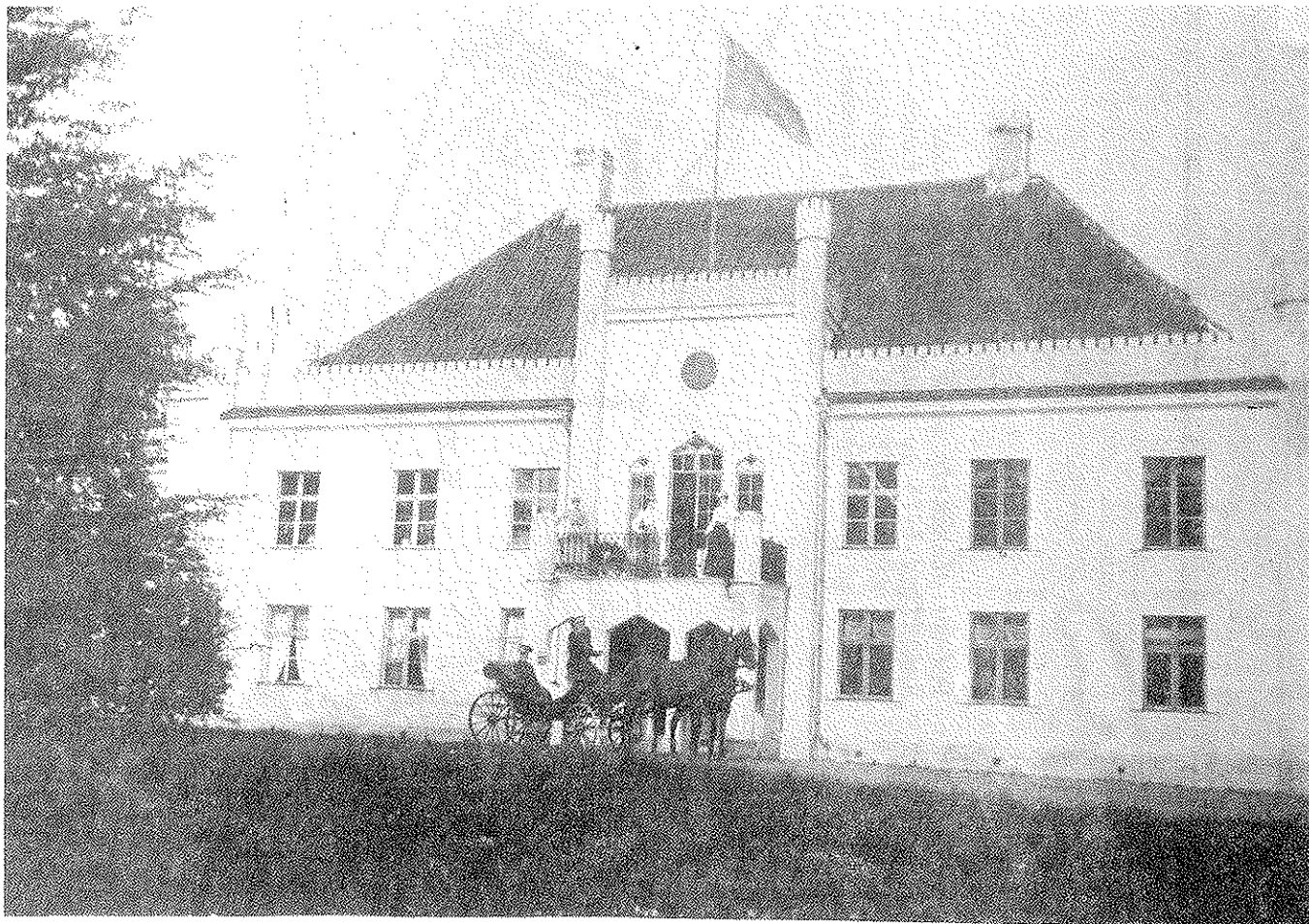
Strömsbergs gård (se vidare Landsbygden i rapport nr 17, Jönköpings läns museum, Jönköpings kommun, Kulturhistorisk utredning).

Gården är bildad av den gamla Ljungarums by, sedan denna inköpts av borgmästaren Peder Gudmundsson (död 1655). Borgmästare Gudmundsson adlades senare till Strömberg. Gården består av ett stort antal byggnader. Säteribyggnaden i timmer är uppförd 1747 och den byggdes senare ihop med en flygelbyggnad från 1700-talets slut. På 1850-talet genomgick det stora gulfärgade huset en ombyggnad i nygotisk stil. Vid den tidpunkten reveterades fasaderna. I huset finns en mycket välbevarad inredning från 1700- och 1800-talen. Kring byggnaden är en stor park anlagd, vars äldsta delar är i barockstil och som senare huvudsakligen utformats i engelsk stil. I parken ligger en flygelbyggnad i sten från 1800-talets mitt. Inom området finns även växt- och trädgårdshus. Bland ekonomibyggnaderna märks den stora u-formade ladugården och en magasinsbyggnad, vilka båda är uppförda på 1800-talet. Det finns också flera arbetarbostäder från 1800- och 1900-talen. I anslutning till gården i söder ligger en damm. En kulle i parken nordväst om huvudbyggnaden kan vara en bronsåldershöj.

Gårdens totala areal uppgick 1941 till 534 hektar, därav 211 åker, resten skog och äng. I september 1967 sålde Strömsbergs ägare hela egendomen till AB Skånska Cement för 8,2 miljoner kronor.

Två år senare, 1969, avtalade Jönköpings kommun med Skånska Cement om att köpa tre fjärdedelar, inklusive huvudbyggnaden, för 5,3 miljoner kronor. I avtalet fastställdes även att Skånska Cement under tio år fick rätt att bygga 100 lägenheter årligen inom den blivande storkommunen.

Idag är huvudbyggnaden i privat ägo. Den har under 1986-87 genomgått en stor renovering då bl a putsfasaden ersatts av träpanel och flygelbyggnaden revs.

*Strömsbergs gård. Huvudbyggnaden med putsade fasader; dessa tillkom vid 1800-talets mitt men har nyligen ersatts av träpanel (1987).
Källa: Jönköpings läns museum.*

Del av plankarta över Jönköpings stad
upprättad 1915 av stadsingenjören Einar
Adell, efter 1913 års stadsplanläggning.
Stadsingenjörskontoret, Jönköpings kommun.

Ljungarums utveckling under 1900-talet

Området mellan Munksjöns södra spets och nuvarande järnvägsspår ingick i 1913 års stadsplanläggning (se kap Stadsplaner). Det sträckte sig i öster fram till sydspetsen av Rocksjön. Idag ingår området i Ljungarums industriområde. Stadsplanen för denna norra del av Ljungarum ändrades och utvidgades under 1920-, 1930- och 1940-talen. Marken söderut tillhörde Strömsberg.

År 1952 stadsplanelades villaområdet Backen (de norra kvarteren inom nuvarande Ljungarums bostadsområde). Området var i huvudsak bebyggt i enlighet med fastställda avstyckningsplaner. Planförslaget upprättades av stadsarkitekt Gösta Planck.

Stadsplanen för bostadsområdet ändrades och utvidgades återigen 1963 och 1964 av stadsarkitekt Bengt Palmberg och stadsplanechef Carl Westerlund. Ett hundratal nya villatomter åstadkoms. Dessa var belägna inom området som idag begränsas av E4:an, Herkulesvägen och Yttre Ljungarumsvägen. Samtidigt beslutades att bostadsområdet Fridhem (nordväst om Ljungarum) skulle ersättas av småindustri och hantverk. Bostäderna, som till stor del utgjordes av bebyggelse med egnahemsprägel från 1920- och 1930-talen, skulle därför avvecklas allteftersom under en lång tidsrymd. Idag finns ingenting av egnahemsbebyggelsen på Fridhem kvar. Området upptas istället av småindustri och liknande verksamhet. Nya riksvägen nr 1 (E4:an) söder om Fridhem, från A6 till Röde Pål på Råslätt, stod klar 1967.

Kvarteren i nordvästra delen av bostadsområdet omfattar enfamiljshus från perioden 1930-1960. Bebyggelsen består till stor del av egnahemsinfluerad bebyggelse från den tidiga egnahemsperioden och villor från 1960-talet. Hyreshusbebyggelsen inom västra delen av kvarteret Änglakören byggdes 1966-67.

Kvarteret Ängsnejlikan, nordöstra delen av bostadsområdet, fick sin slutliga stadsplanläggning 1969. Området utgjordes av öppen, svagt kuperad terräng med kärrområden. Kvarteret avsågs rymma flerfamiljshus i två våningar. Hyreshusen uppfördes 1974.

År 1979 ändrades och utvidgades stadsplanen för kvarteret Ämbetsmannen i östra delen av stadsdelen. Enfamiljshus villor planerades att uppföras inom området, vilket bestod av svagt kuperad åkermark. Ytterligare mark för småhusbebyggelse stadsplanelades 1980. Området omfattar kvarteren Ängsullen och Ärtlandet söder om Yttre Ljungarumsvägen. Terrängen bestod av svagt kuperad åkermark. Stadsplanerna upprättades av planarkitekt Ronny Steen. Något senare samma år stadsplanelades kvarteren mellan småhusområdet och Yttre Ljungarumsvägen. Här skulle flerbostadshus uppföras. Kvarteren bebyggdes under 1980-talets första hälft.

Västerbrunn

Platsen var lokaliserad till området söder om Munksjön. Marken tillhörde Strömsbergs ägare och ansågs ha starkt järnvattenförande källor. Det omtalas att mindre bemedlade kom till platsen för att dricka brunn och hämta nya krafter. Här höll också fabrikören Johan Edvard Lundström sina årliga sommarfester för arbetarna med familjer på Tändsticksfabriken.

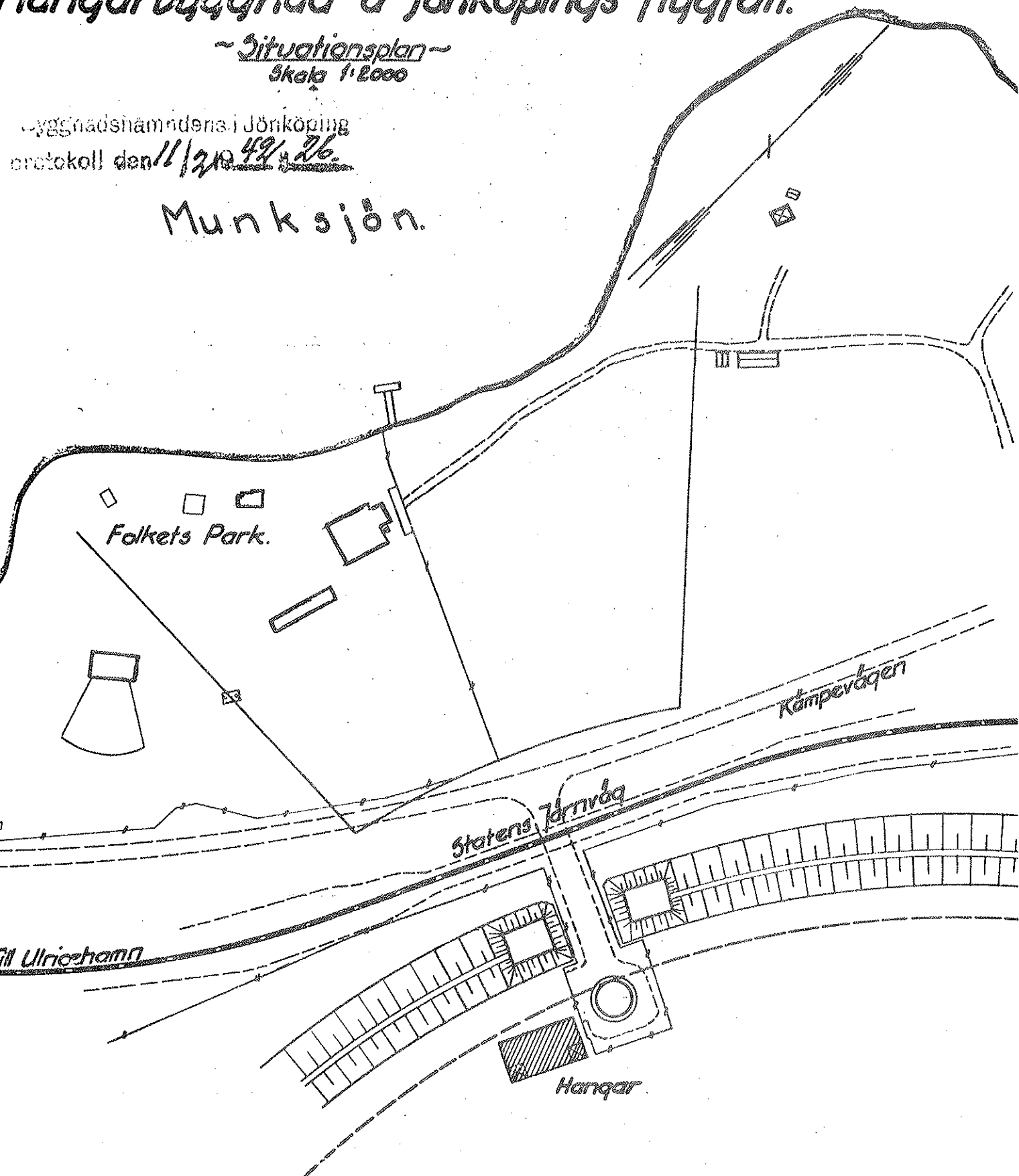
Jönköpings stad köpte år 1905 Västerbrunn med däromkring liggande skogsområde på omkring 230 tunnland med tillhörande vattenrätt i Munksjön. Säljare var friherre Fredrik Jakob von Essen och köpesumman fastställdes till 110 000 kronor. Inom området var torpen Sjöen, Tallehof och Simsholmen samt torpet Rolias belägna. Torpens områden ingick inte i köpet utan tillhörde respektive arrendatorer av jordbruksmarken.

Hangarbyggnad å Jönköpings flygfält.

~ Situationsplan ~
Skala 1:2000

Byggnadshamndens i Jönköping
protokoll den 11/2 1942 26.

Munksjön.

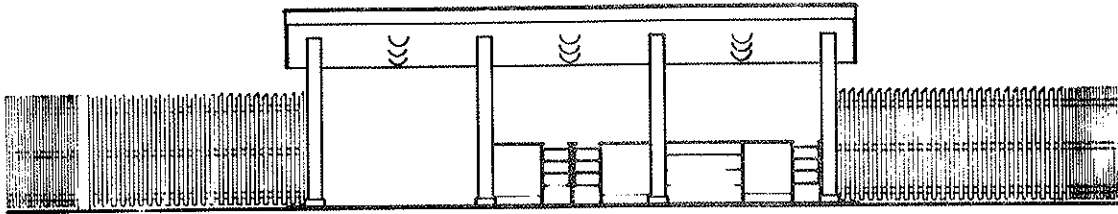

Karta utvisande Jönköpings Flygplats
och Jönköpings Folkets Parks läge syd-
öst om Munksjön 1942.

Ritning kv Överskottet 2 (stg 132),
Stadsarkitektkontoret, Jönköpings
kommun.

Flygfält

*Ritning till Entré
vid Jönköpings Folkpark.
Stockholm nr 152 / Jönköpings församling*

Fasad mot Kungälvsvägen

Entrén till Folkets Park uppförd 1944 efter ritningar av J Snygg.
Stadsarkitektkontoret Jönköpings kommun.

Folkets Park

Folkets Park var åren 1923-1970 beläget vid sydöstra stranden av Munksjön i nuvarande kvarteret Överskottet där djursjukhuset idag ligger. Platsen avsöndrades tidigt från Strömsberg och fungerade redan 1836 som upplags- och lastageplats. Här uppförde hamnkaptenen Oskar Sandvall villan Oskarshall på 1880 talet. FCO (Fackliga centralorganisationen) hyrde fastigheten av staden med början 1923. Föreningen Folkets Park uppbildades efter några år, 1932. En teaterbyggnad som rymde 800 sittplatser invigdes 1936. Villan Oskarshall användes som kaffeservering. Anläggningen slog igen 1970 och teaterbyggnaden revs 1974. Villan Oskarshall revs först 1982 när djursjukhuset byggdes.

Villan Oskarshall vid Munksjöns sydöstra strand.
Byggnaden uppfördes av kaptenen Oscar Sandberg
omkring 1880. Villan ingick senare i Jönköpings
Folkets Park.
Källa: Jönköpings läns museum.

Jönköpings flygfält

I områdets nordöstra del låg tidigare Jönköpings flygfält. Det anlades 1931 och utvidgades 1941. Flygfältet användes fram till 1961 då det ersattes av Axamo flygplats. Därefter togs flygfältet på Ljungarumsområdet i anspråk av industrier och liknande verksamheter.

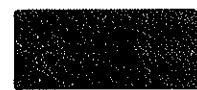
Hangaren på Jönköpings Flygplats.
Foto: Bo Karlsson 1970, Jönköpings läns museum.

Ljungarums villaförening

Backens villaförening uppbildades 1937. Namnet Backen kom av ett torp som låg öster om Yttre Ljungarumsvägen. Föreningen bildades med anledning av de rådande primitiva förhållandena inom stadsdelen. Bostäder hade vuxit fram längs Backgatan, Almvägen och von Essensvägen. Många av bostadsområdets invånare arbetade på regementet A6 eller Ryhov. Ordentliga vägar, vatten- och avloppsledningar saknades länge inom stadsdelen. Ljungarum betraktades som ett nybyggarsamhälle och ansågs ha sämre förhållanden än Vilda Västerås småsamhällen. Genom villaföreningen sökte innevägnarna verka för att bristerna skulle åtgärdas. Vattenledningen öppnades först 1951. Ett annat exempel på förbättring för området är den privata affären som öppnades 1950.

BETECKNINGAR

Kulturhistoriskt värdefull byggnad

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

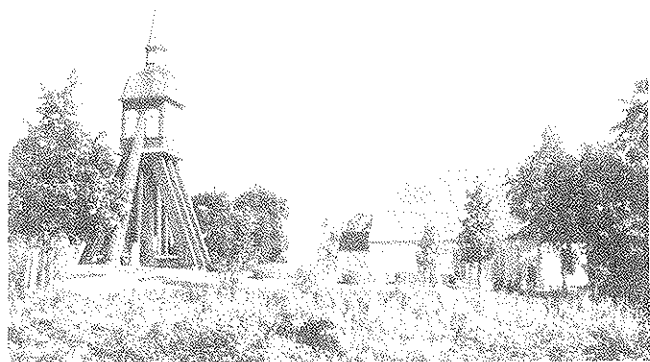
Kv ÄMBETET 8

Hasselvägen 27

S:t Olofsgården, församlingsgård

Byggnadsår: 1910-tal

Byggnaden är uppförd i 1½ våning och källare. Fasaden är klädd med växelvisa fält av stående och liggande fasspontpanel. Knutar, väningsband, lister och fönsterfoder är vitmålade. Byggnaden har krysspöfönster med spröjsade överluffer samt vitmålade bågar. I väster är huset tillbyggt med en entrédel. Byggnaden har sadeltak med valmade gavelspetsar och är täckt med rött tvåkupigt tegel.

Kv ÄNGLAKÖREN stg 716

Inre Ljungarumsvägen

Ljungarumskyrkan (se sid 38)

Byggnadsår: sakristian och långhusets norra del är troligen från 1200-talets mitt
1746 uppfördes tresidigt kor och långhusets södra del
1830 tillbyggdes vapenhuset
inredningen härrör från 1800-och 1900-talen
klockstapeln restes på 1600-talet

Kyrkan är uppförd i sten och har en putsad, vit fasad. Fönstren är höga, spröjsade samt vitmålade. Byggnaden har sadeltak täckt med rött enkupigt tegel. Taket pryds i öster och väster av vindflöjlar i form av drakhuvuden med årtalet 1746.

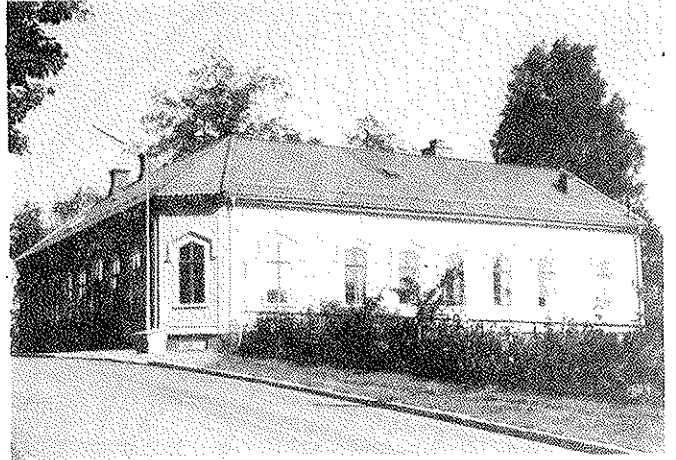
Klockstapeln är klädd med rödfärgad panel. Stapeln välvs av en huv, vilken är spänklädd och tjärad. Den avslutas med en spira.

Stg 380

Inre Ljungarumsvägen 27
Ljungarums kyrkskola

Byggnadsår: Omkring 1870-80

Vinkelbyggt skolhus uppfört i $1\frac{1}{2}$ våning med källare. Fasaden består av ljusgrön locklistpanel med rundbågig avslutning under takfoten. Fönstren är åttade-lade med spetsig avslutning och spetsvinkliga överstycken. Bågarna är rödmålade och fönsterfodret vitmålat. På sadeltaket ligger enkupigt rött tegel.

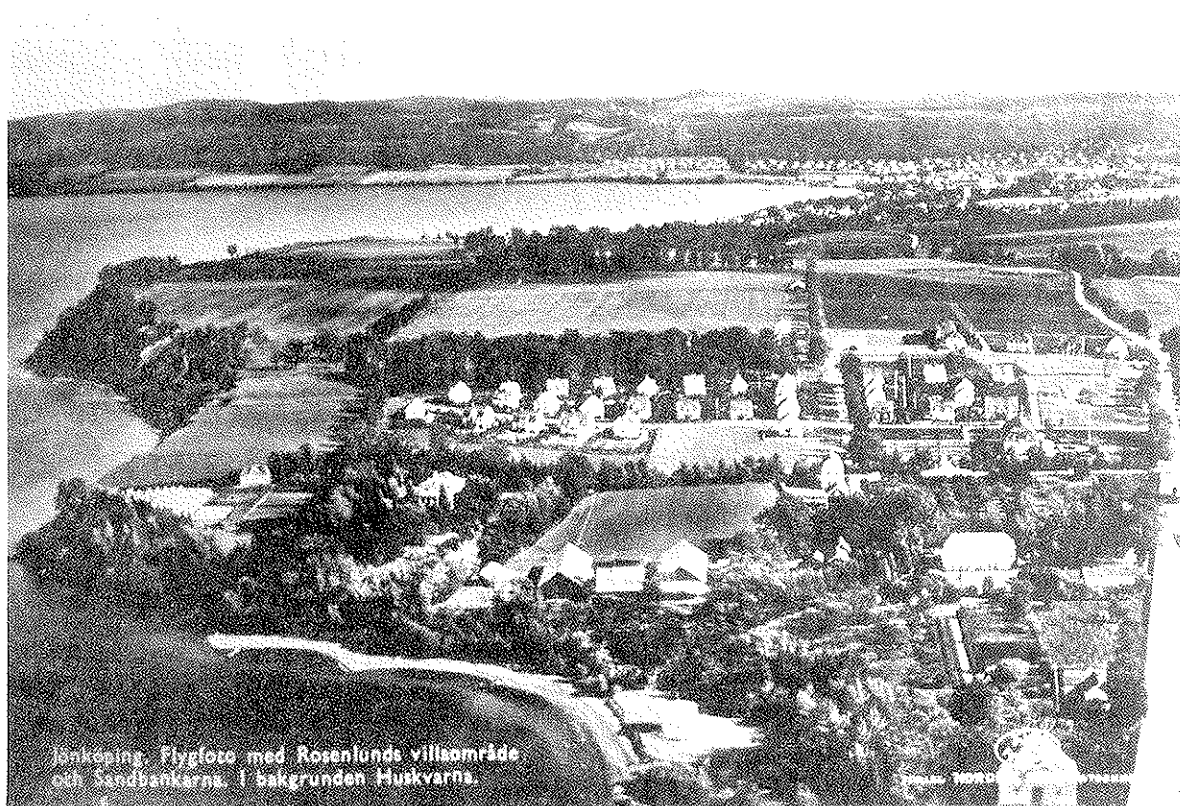
Rosenlund

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

Bostadsområdet Rosenlund stadsplanelades 1913. Stadsdelen är delvis belägen på mark som tidigare tillhörde den privata egendomen Rosenlund. Jönköpings stad ville vid seklets början förhindra oreglerad förstadsbebyggelse utanför stadsgränsen. Rosenlunds mark lyckades Staden inköpa under 1900-talets första hälft, innan okontrollerad bebyggelse börjat växa fram på området.

Stadsdelen upptar även en stor del av den tidigare jordbruksegendomen Österängens gårds ägor. Elmia och Rosenlunds camping är bland annat anlagda på gårdens f d mark. Mellan- och Österängen var ursprungligen kronomark, som behölls av Kronan till in på 1900-talet (se kap Stadsplaner). Jönköpings stad fick lagfart på Österängen norr om stambanan 1942.

I nordöstra delen av området reser sig Rosenlundsbankarna. Bankarna bildades för ca 11 000 år sedan. De är en rest av det delta som bildades när inlandsisen drog sig tillbaka. I generalplanen för Jönköping 1947-49 anvisades Rosenlundsområdet för fritids-, rekreations- och idrottsändamål samt mässor och utställningar. Området bestod av åker- och ängsmark med inslag av ekdungar. År 1956 anordnade Staden en arkitekttävling för Rosenlundsområdet. Samma år antog stadsfullmäktige en principplan för området. Stadsfullmäktige beviljade samtidigt medel till uppförande av Rosenlundshallen. Ishallen invigdes 1958 och den ansågs vara landets första konstfrusna inomhusbana.

Flygbild över Rosenlundsområdet. Rosenlunds herrgård syns i bildens högra hörn.

Foto: Förlag Nordisk Konst, Stockholm

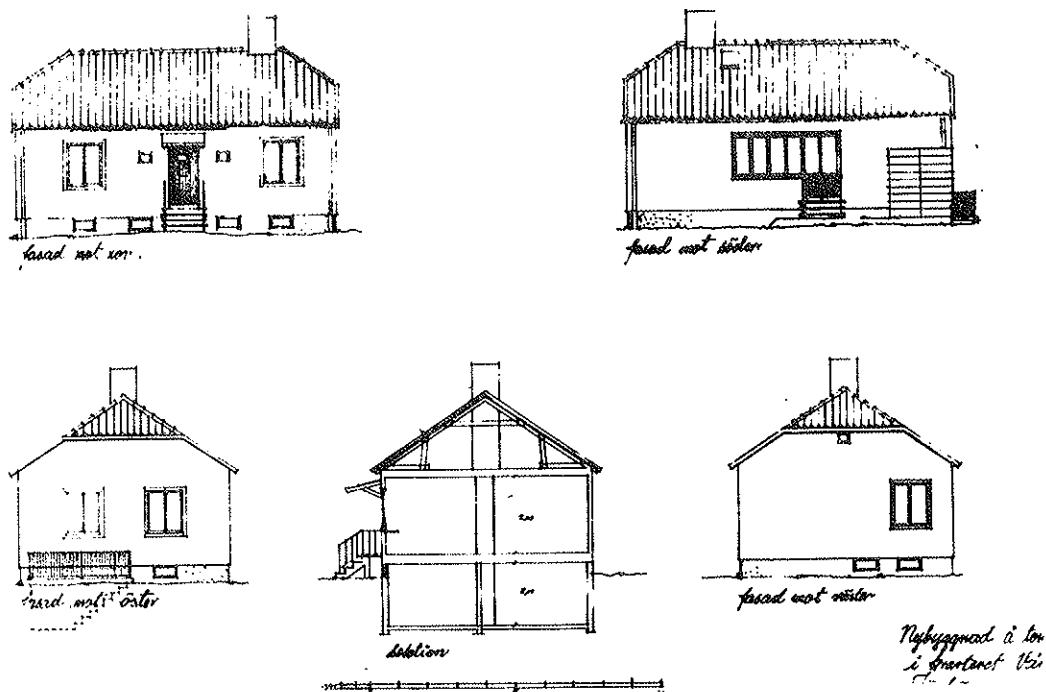
Ägare originalfoto: Erik Andén, Jönköping

Reprofoto: Jönköpings läns museum

Området norr om Huskvarnavägen delas upp i fyra mindre delar genom ett parkområde från campingen i norr till Frimurargatan i söder. Vidare löper den breda Folkungavägen från öst till väst. Även Ringvägen har större bredd än de övriga gatorna. Inom de norra kvarteren ligger, förutom Rosenlunds herrgård, även villa Solvik och Lindgården. Den förra är en f d privatvilla uppförd 1899 och den senare ett pensionärshem byggt 1922 av stiftelsen "Anna Kjellbergs minne".

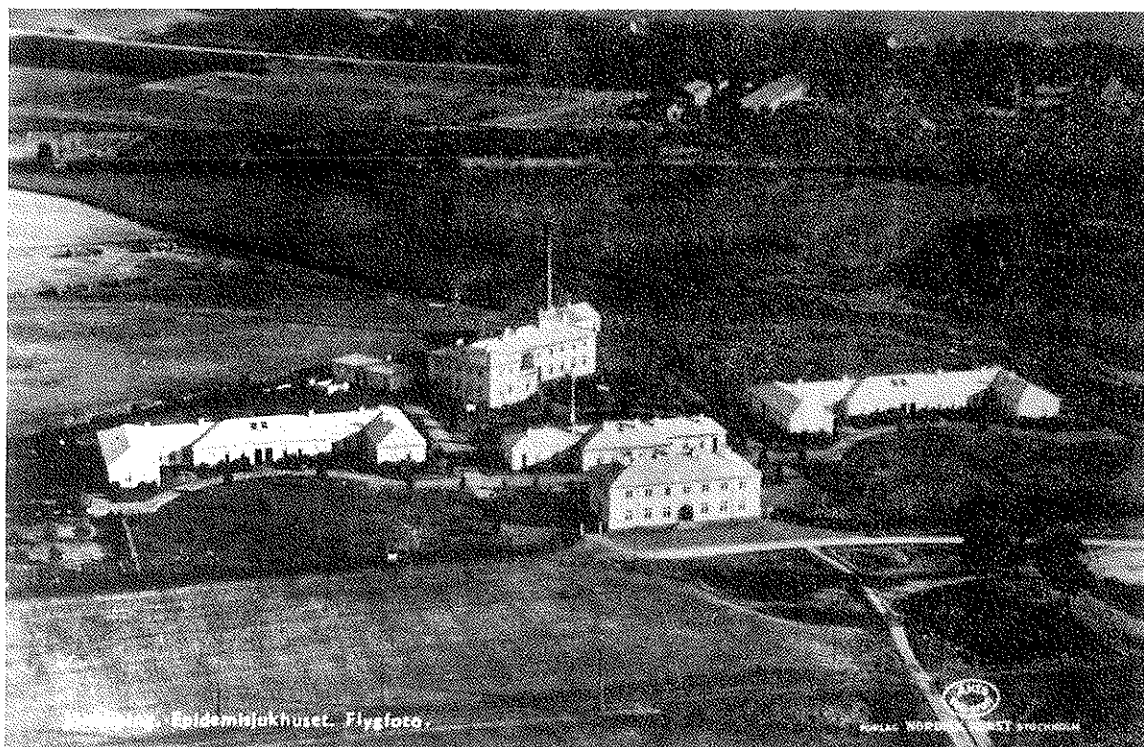
Kvarteren norr om Huskvarnavägen är bebyggda med i huvudsak enfamiljsvillor med inslag av mindre flerfamiljsbostäder. Egnahemspräglad bebyggelse började uppföras här på 1920-talet. Efterhand har bebyggelsen blivit förändrad genom om- och tillbyggnader, tilläggsisoleringar m m. 1920-talsbebyggelsen är uppblandad med byggnader från perioden 1930-1960.

Mellan Huskvarnavägen och järnvägen i sydöst upptas kvarteren av bebyggelse med småindustriell verksamhet. I sydväst är hyreshusbebyggelsen koncentrerad, uppförd på 1940- och 1950-talen. Några kvarter i sydväst innehåller även småhusbebyggelse från 1940-talets första hälft. Husen ritades av stockholmsarkitekterna Sven Backström och Leif Reinius. Olyckligtvis är bebyggelsens ursprungliga karaktär helt borta på grund av okänsliga renoveringsåtgärder, såsom tilläggsisolering och insättning av nya fönstertyper.

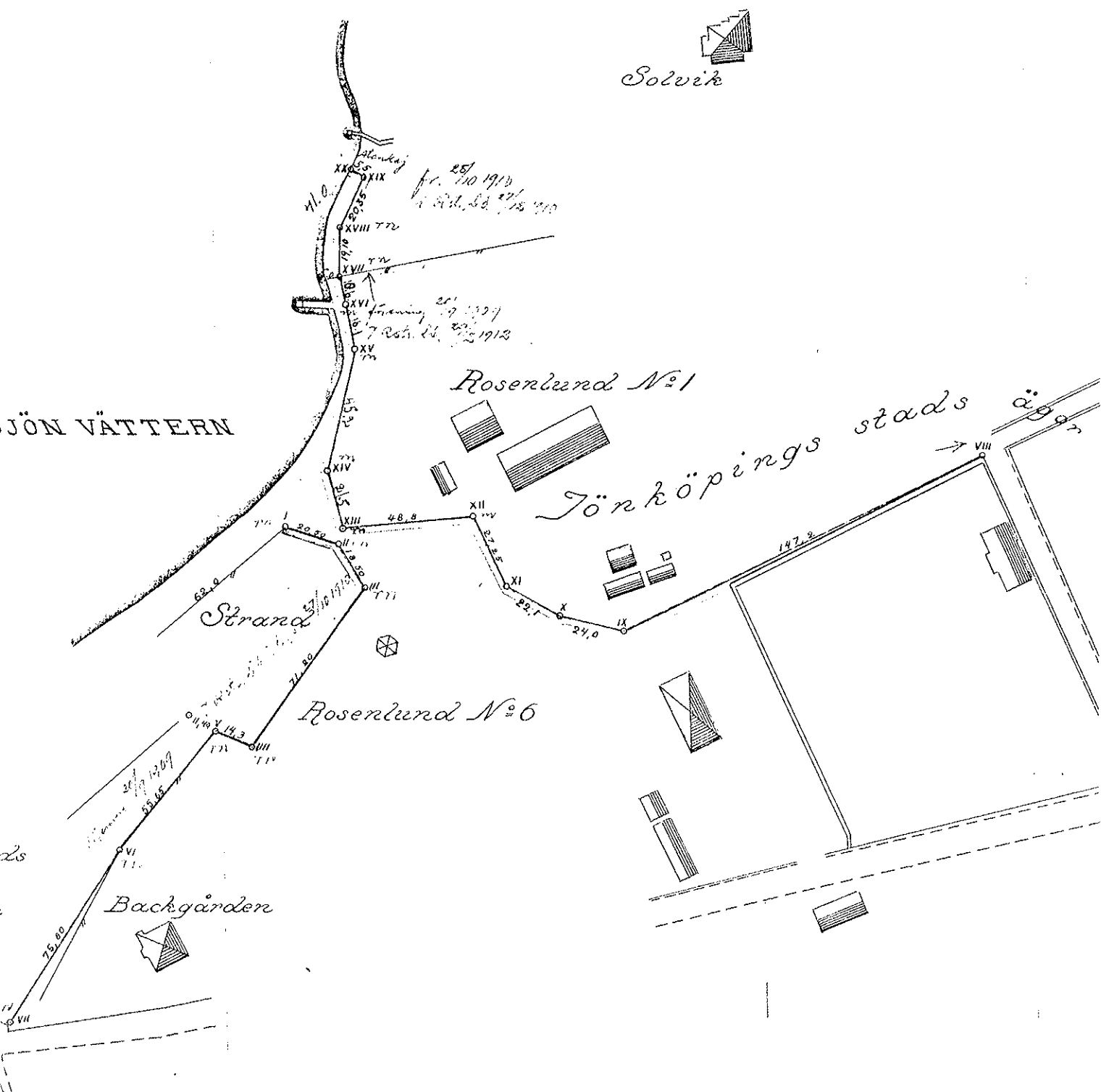
Bostadshus uppfört inom hela eller del av kvarteren Väpnaren, Våren, Vätteren, Vispen, Vaggvisan och Vävstolen. Husstypen ritades av Sven Backström och Leif Reinius i Stockholm 1943. Husen försågs med rappade fasader. I dag återstår endast ett fåtal hus med den ursprungliga exteriören.

Ritning kv Våren 8, Stadsarkitektkontoret Jönköpings kommun.

Flygfoto över Epidemisjukhuset på Rosenlund.
 Sjukhuset anlades under början av 1920-talet efter ritningar av
 Salomon Sörensen, stadsarkitektkontoret i Malmö.
 Den främre byggnaden och de två paviljongbyggnaderna finns kvar
 än i dag.
 Foto: Förlag Nordisk Konst Stockholm
 Källa: Jönköpings läns museum

Rosenlunds vårdcentrum ligger väster om egnahemskvarteren. Det uppfördes som epidemisjukhus 1923 efter ritningar av Salomon Sörensen, stadsarkitekt i Malmö. I anslutning till sjukhusanläggningen är en gravhög från bronsåldern anlagd (fornlämning nr 6 Ljungarums sn). Den benämns Lustigkulle, men också Lustrekulle och Gröna kulle.

Del av karta över rågången mellan lägenheterna Rosenlund nr 6 och Björkhagen nr 1 samt Jönköpings stads ägor, lägenheterna Strand och Solvik.

Upprättad år 1910 av distriktslantmätaren Eric Aspegren.

Rosenlunds herrgård

Jönköpings stad inköpte fastigheten för 175 000 kr vid seklets början (1906). Säljaren, godsägaren vice häradshövding Gustaf Lindman, behöll emellertid huvudbyggnaden och förband sig att under tio år från 1907 arrendera egendomen för 6 000 kr årligen. Efter Lindmans död köpte Staden år 1936 även mangården. 1941 uppgick gårdens totala areal till 106,65 hektar, därav 85 åker, resten skogs- och betesmark. Rosenlunds gård inrättades till ungdomsgård 1948. Numera inrymmer gården Ädel-fors Folkhögskola.

*Skördearbete vid Rosenlund, september 1906.
Källa: Jönköpings läns museum.*

Villa Solvik

Tomtområdet tillhörde ursprungligen Rosenlunds herrgård. Vice häradshövding Nils Frick förvärvade marken och lät uppföra Villa Solvik. Villan försågs med rödfärgad panel (senare reveterad) och en stor veranda. Den utformades enligt den rådande nationalromantikens ideal. När villan uppfördes låg den ett stycke utanför det egentliga Jönköping. Vid den tiden var det vanligt att det högre borgerskapet flyttade ut från städerna till landet. Man ville komma bort från de osunda förhållandena inne i stadskärnorna. Istället önskade man leva ett liv närmare naturen.

Tomten planterades med träd och buskar och anläggningen fick prägeln av en engelsk park. Till villan hörde en trädgårdsmästerianläggning, belägen inom norra delen av tomten. Anläggningen bestod av trädgårdsmästarbostad och ett antal växthus.

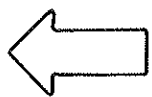
Österängens gård

Österängen var en kronogård med 240 tunnland åker på 1920-talet. På gården arbetade 11 familjer. De hade sina bostäder i statarlängor, en av dessa kallades "Skrämman". Husen var uppförda ungefär vid nuvarande avfarten från motorvägen till bostadsområdet Österängen. Arbetarbostäderna flyttades till Lilla Sanna på Vättersnäs 1955, då de stod i vägen för den nya riks l:an (E4). Arrendatorbostaden på Österängens gård finns ännu kvar. Den ligger vid Huskvarnavägen mitt emot Rosenlundshallen.

1936 övergick Österängens gård från Kronan till Jönköpings stad. Därefter började tomtmark avstyckas, huvudparten åren 1950-55.

Arbetsstyrkan på Österängens gård samlad utanför arrendatorbostaden.
Foto från tidigt 1900-tal.
Källa: Jönköpings läns museum.

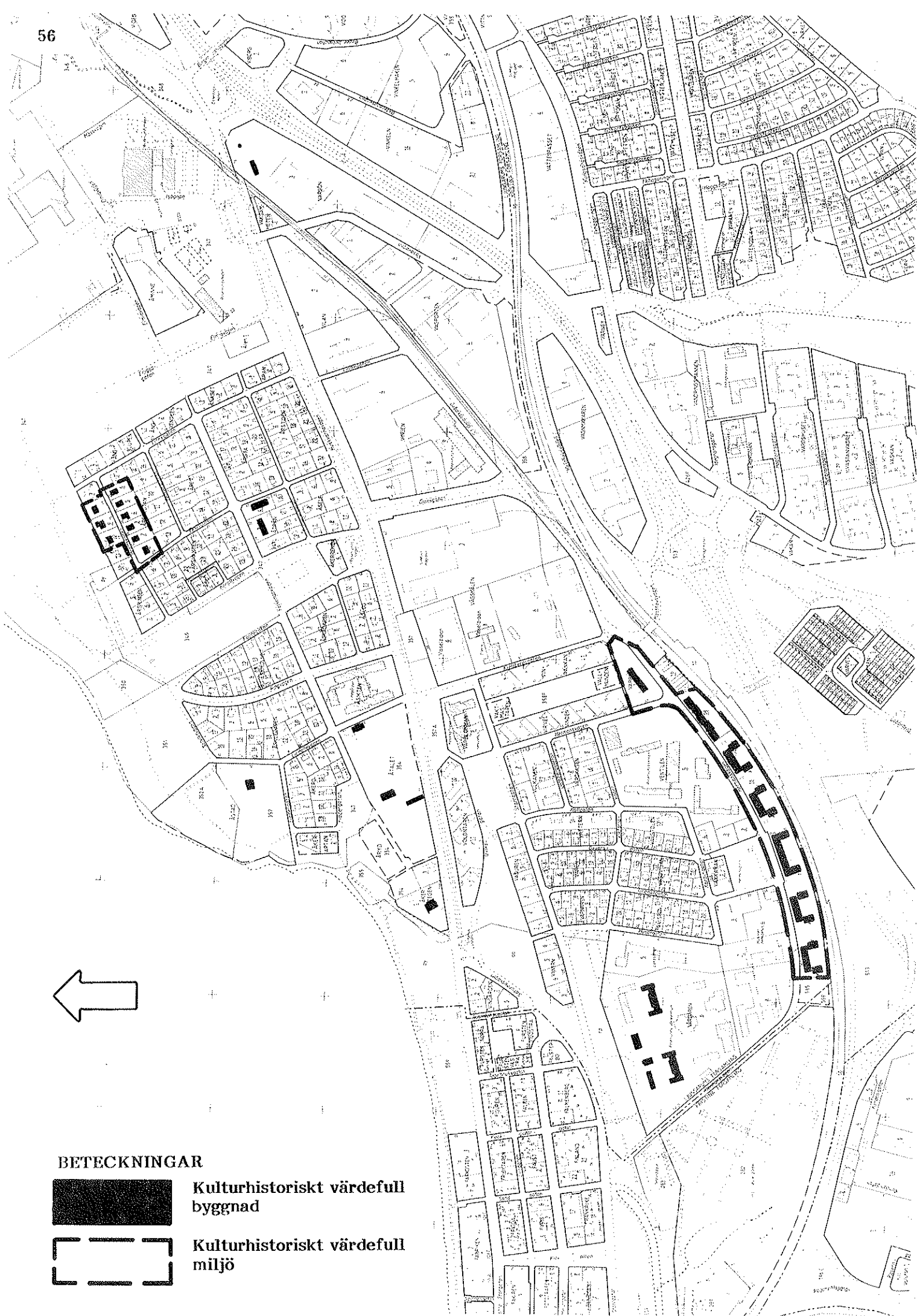
BETECKNINGAR

Kultuhistoriskt värdefull
byggnad

Kultuhistoriskt värdefull
miljö

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

Kvarteren VARBERG och VÄXJÖ

Området består av välbevarade hyreshus från 1950-talet. Husen varierar i formation, höjd och färgsättning. Bebyggelsen är uppförd längs Hermansvägen, parallellt med järnvägen. Till varje bostadsgrupp hör ett mindre grönområde med lekplats. För kvarteret Växjö föreslås skyddsbestämmelser i detaljplan. I övrigt bevakning vid bygglovprövning.

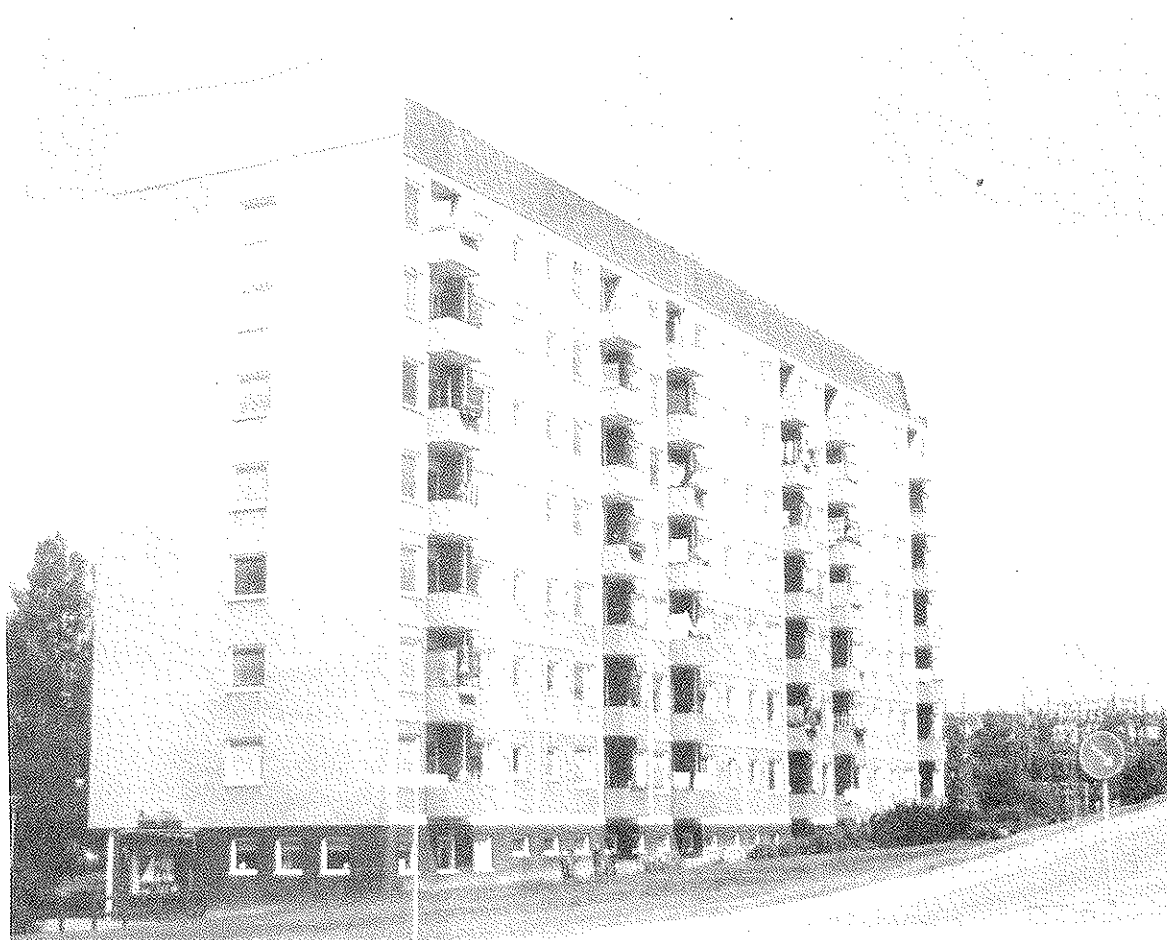
Kv VARBERG I

Hermansvägen 30

Byggnadsår: 1958

Arkitekt: Svenska Riksbyggen, arkitektkontoret Stockholm

Ett av Jönköpings första höghus. Det har sju våningar, källare och rekrangulär planform. Huset är försett med tre trapphus, vilka innehåller två lägenheter per våning. Fasaden är gråputsad och indelad i fält genom vertikala och horisontella vita lister. Gavelröstena är V-formade och vitputsade. Sydfasaden har balkonger av grön finkorrugerad plåt. Huset har perspektivfönster och enluftsfönster med smalt ventilationsfönster samt vitmålade fönsterbågar. Takets långsidor är valmade och täckta med svart falsplåt.

Kv. Varberg 1

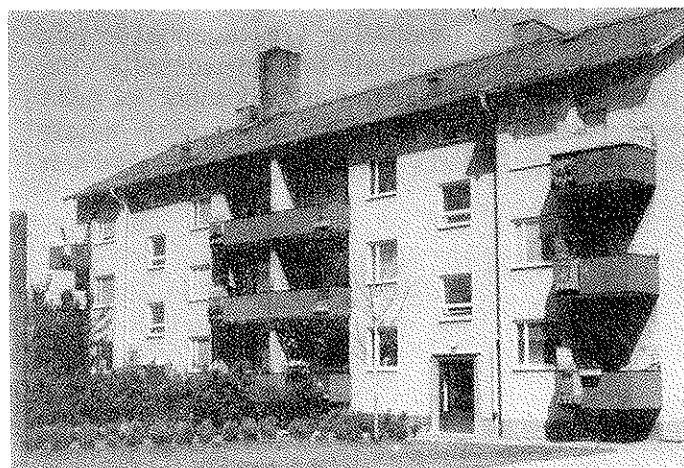
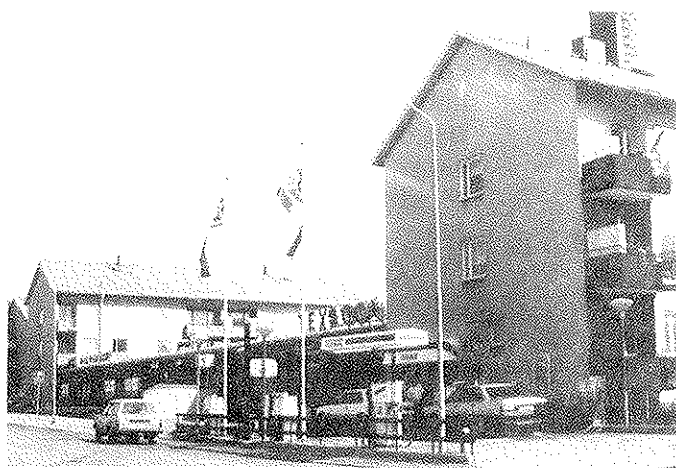
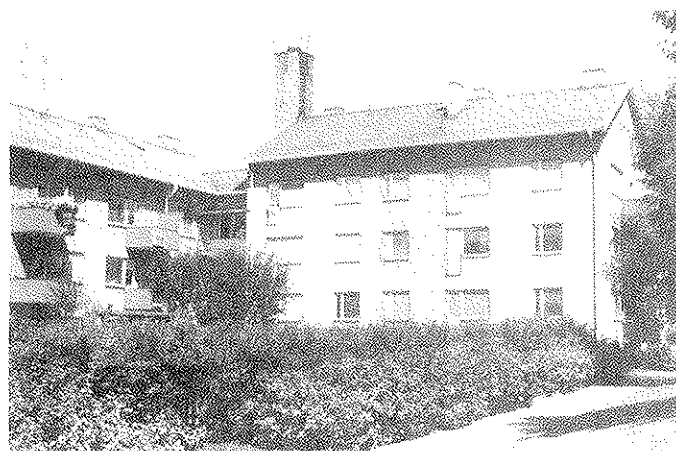
Kv VÄXJÖ 16

Hermansvägen 8-20

Byggnadsår: 1952-53

Arkitekt: Svenska Riksbyggen, arkitektkontoret Stockholm

Fem hyreshusgrupper placerade mellan Hermansvägen och järnvägen. Varje husgrupp består av tre sammanbyggda byggnadskroppar. De är uppförda på tre sidor kring en gård. Husen har tre våningar och källare. Fasaderna är slätputsade i beige färg samt även grön-, röd-, rost-, brun-, mörkgrå- eller gulputsade. Balkongerna har röd eller vit finkorrugerad plåt. Fönstertyperna är perspektiv och enlufts med smalt ventilationsfönster. Fönsterbågarna är vitmålade med rött, blått eller vitt fönsterfoder. Husen har sadeltak täckta med rött tegel. Hermansvägen 12-16 skiljer sig något från de fyra övriga husgrupperna. Två parallellställda bostadshus är sammankopplade genom en låg affärsbyggnad längs Hermansvägen.

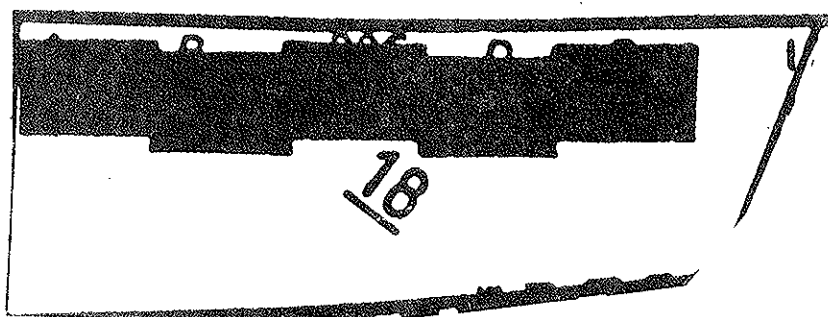
*Hermansvägen 12**Hermansvägen 12 - 16**Hermansvägen 20**Hermansvägen 20, gården*

Kv VÄXJÖ 18
Hermansvägen 22

Byggnadsår: 1956

Arkitekt: Svenska Riksbyggen, arkitektkontoret Stockholm

Rektangulärt hyreshus uppfört i tre våningar med källare. Huslängan består av fem huskroppar, som växelvis är placerade förskjutna intill varandra. Huset innehåller fem trapphus, vilka betjänar tre lägenheter per våning. Fasaden är slätputsad i två nyanser beige-grått. Sydfasaden har balkonger av finkorrugerad plåt, gula respektive blå. Fönstren är perspektiv och enlufts med smalt liggande underfönster. Bågarna är vitmålade och fönsterfodret gult eller blått. Rött tegel täcker sadeltaket. Över entréerna sitter platt skärmtak.

Hermansvägen 22

Kvarteren ÅRE 8, 9, 10 och ÅRESKUTAN 1, 2, 3, 4, 5, 6.

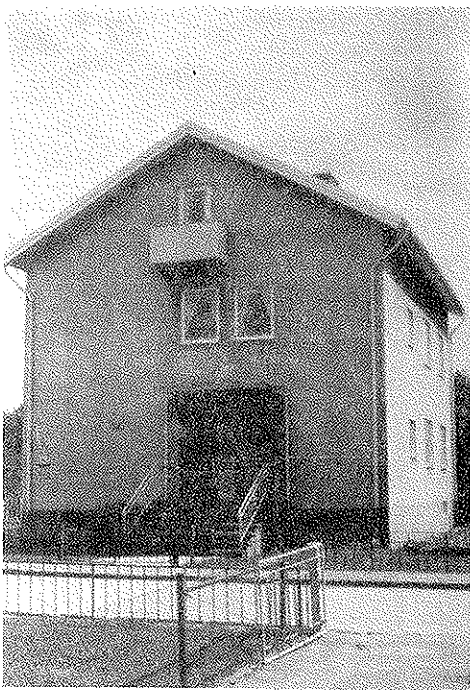
Tvåfamiljsbostäder placerade med gavel eller långsida mot Idrottsvägen. Bostadshusen på kvarteret Åre ligger inne på tomten medan husen på kvarteret Åreskutan är belägna nära gatan med trädgårdarna bakom. Bebyggelsen är väl sammanhållen med få genomförda förändringar av den funktionalistiska karaktären. Som skydd för denna miljö föreslås utökad bygglovplikt.

Idrottsvägen 10-20

Byggnadsår: 1946-47

Arkitekter: Åke Hallgren, Jönköping (Åre 8, 9, Åreskutan 2,4,6)
Boo D:son Widén, Jönköping (Åre 10, Åreskutan 1, 5)
Carl Rosell, Jönköping (Åreskutan 3)

Husen är uppförda i två våningar med källare och rektangulära planformer. Flertalet av byggnaderna har inredd vind. Utformningen är funktionalistisk med sparsam utsmyckning. Fasaderna är strikta, men inte alltid symmetriskt uppbyggda. De två ingångarna är placerade på gavel eller långsida. Husen är putsade i ljusa färger. De har tvålufts- och perspektivfönster samt sadeltak med rött tegel. Bostadshuset på kvarteret Åreskutan 4 har en mindre tillbyggnad på västfasaden.

Kv Åreskutan 5

Kv Åre 8

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kv Varberg 1 (se sid 57)

Kv Vargön 3

Huskvarnavägen 76

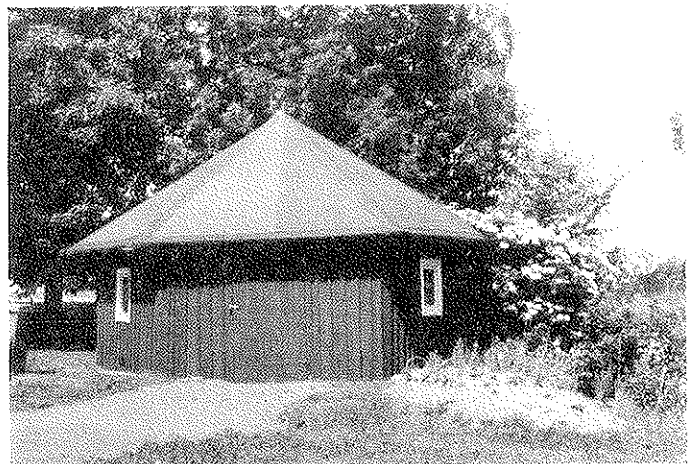
Österängens arrendatorbostad (se sid 54)

Rektangulär byggnad uppförd i 1½ våning och källare. Fasaden är klädd med gulmålad locklistpanel. Byggnaden har frontespis och tillbyggnader i norr, öster och väster. Fönstren har två lugter med vitmålade bågar. På sadeltaket ligger rött enkupigt tegel. Byggnaden har genomgått ombyggnader.

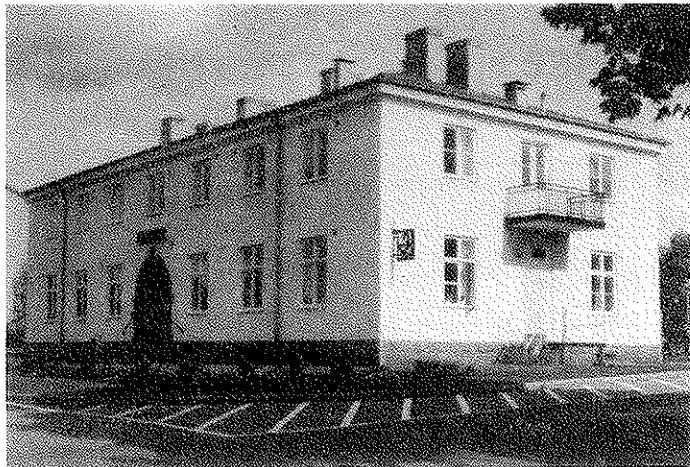
Nordost om mangården är ett sexkantigt uthus uppfört. Huset har rödfärgad locklistfasad, enlufts-fönster med vita bågar samt tälttak täckt med svart asfaltpapp.

Kv Vargön 3, mangårdsbyggnad

Kv Vargön 3, uthus

*Administrationsbyggnad,
nuvarande apotek*

Kv Vårdaren 6

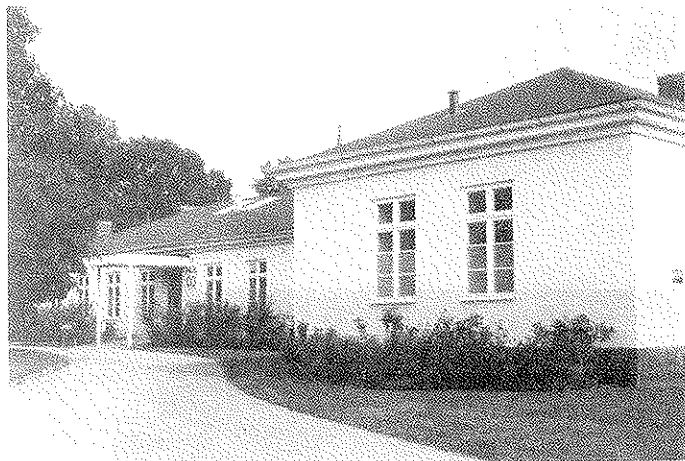
Rosenlunds vårdcentrum, f d epidemisjukhus

Administrationsbyggnad, nuvarande apotek.

Byggnadsår: 1923

Arkitekt: Salomon Sörensen, stadsarkitekt Malmö

Byggnaden är uppförd i två våningar med källare och rektangulär planform. Exteriören är symmetriskt utformad med fönster regelbundet placerade kring entrépartiet. Fasaden är slätputsad i vitt samt har en rundbågig stenportal. Fönstren har krysspöst med spröjsade underluffer eller två lufter med fyra rutor samt vitmålade bågar. Taket är valmat och täckt med rött tegel.

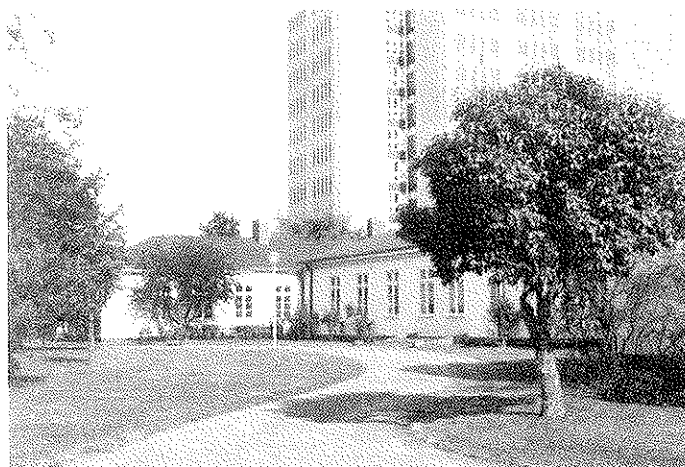
Paviljong, hus 03

Hus 03 och 04

Byggnadsår: 1923

Arkitekt: Salomon Sörensen, stadsarkitekt Malmö

Två paviljongbyggnader ursprungligen avsedda för vardera 40 patienter. Byggnaden har en våning och består av en rektangulär byggnadsdel med flyglar i var sida. De har vita slätputsade fasader. Fönstren är av krysspösttyp med spröjsade rutor och vitmålade bågar. De valmade taken har röd asfaltpapp som takbeläggning.

Paviljong, hus 04

Radhus, personalbostäder

Byggnadsår: 1954

Arkitekt: Folke Löffström, Stockholm 1953

Radhuset uppfördes som vaktmästarebostäder. Det innehåller fyra lägenheter i en våning med källare. Fasaden har grå slätputs och gavelrösten klädda med brunfärgad stående panel. Dörrarna är grönmålade. Fönstren har en eller två lufter och vitmålade bågar. Sadeltaket är täckt av svart asfaltpapp.

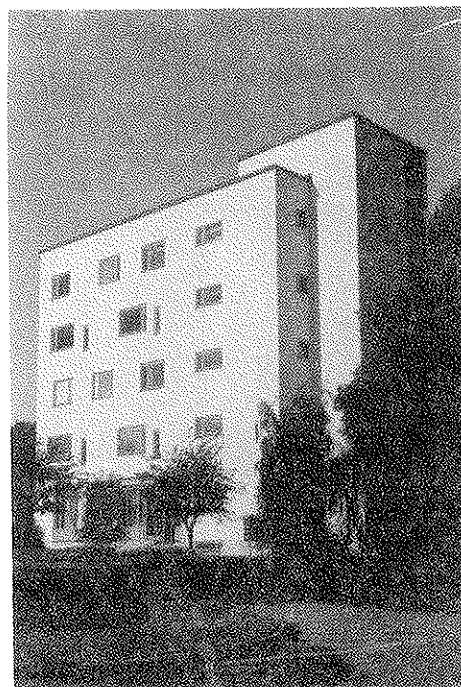
Personalbostäder

Lilla höghuset, hus 15

Byggnadsår: 1954

Arkitekt: Folke Löffström, Stockholm 1953

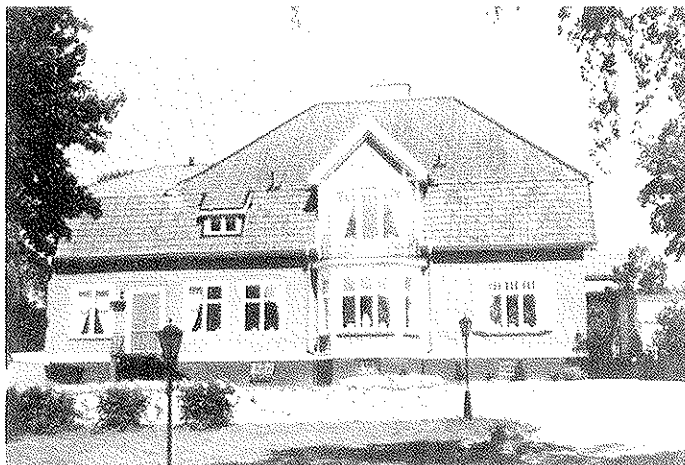
Funktionalistiskt och sparsamt utformat hus i fem våningar med källare. Trapphuset är utanpåliggande på norra gaveln och skjuter en våning över byggnaden, det är delvis klätt med stående beigefärgad panel. Fasaden är i övrigt ljust gulputsad. Beigefärgade balkonger är placerade på sydfasaden. Fönstren har en luft med smalt ventilationsfönster och beigemålade bågar. Byggnaden har motfallstak (V-tak). Trapphusets tak är platt.

Lilla höghuset, hus 15

Kv VÄXJÖ 16 (se sid 58)

Kv VÄXJÖ 18 (se sid 59)

Kv Äkertegen 1

Kv ÄKERTEGEN 1

Huskvarnavägen 5

Villa Strand

Byggnadsår: 1909

Arkitekt: Albin Brag, Stockholm 1908

Villa Strand, på äldre ritning benämnd Backgården, uppförd åt rådman L Sjöberg. Byggt i snickeristil och oregelbunden planform i 1½ våning med källare. Fasaden är klädd med blåmålad panel på förvandringsring. Villan har frontespis, burspråk och balkong. Fönstren är av krysspstyp med vitmålade bågar och fönsterluckor. Taket är brutet med valmade gavelspetsar. Det har rött tvåkupigt tegel samt takkupor.

Kv ÄRE 8, 9, 10 (se sid 60)

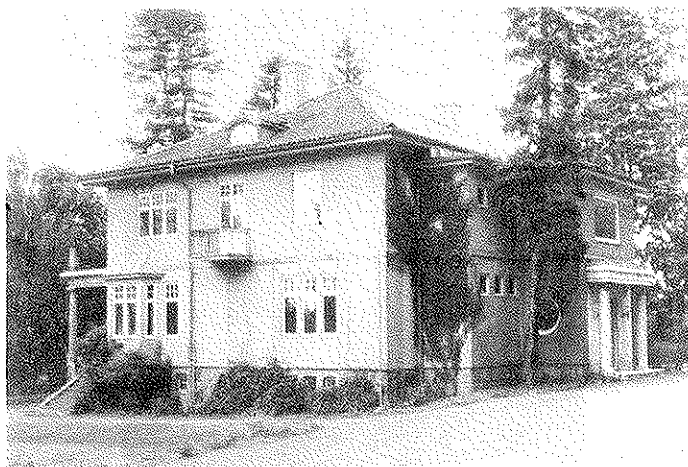
Kv ÄRESKUTAN 1, 2, 3, 4, 5, 6 (se sid 60)

Kv Ästad stg 352

Lindallévägen 19

Villa Solvik (se sid 53)

Byggnadsår: 1899

Kv Ästad, stg 352

Villan är uppförd i två våningar med källare. Stommen är av tegel med grå spritputsad fasad. Byggnaden har försetts med utbyggnader, burspråk och balkonger. Fönstertypen är krysspst med spröjsade överluftr och vitmålade bågar. Tältaket är täckt av enkupigt grönglaserat tegel.

Konstnären Pelle Malmberg (1869-1953) smyckade yttre väggen på nedre verandan mot Vättern 1934. Motivet föreställer Adam och Eva i paradiset. Målningen är utförd i al seccoteknik.

Villans marmorkolonner i entrén, grindarna och brunnen sydväst om huset är inköpta i Vededig 1935. Grindarna och brunnen dateras troligen till 1700-talets förra hälft. Marmorkolonnerna är av hög ålder, men när de tillverkats är okänt.

Byggnaden har genomgått flera ombyggnader, framförallt på 1930-talet. 1933 reveterades huset och gavs en ljus färg, innan dess var fasaden klädd med rödfärgad panel. Villan ägs numera av Jönköpings kommun.

Kv ATALET stg 354

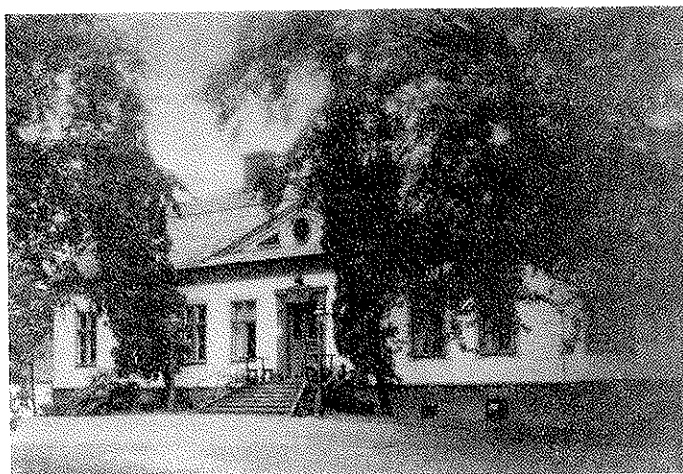
Huskvarnavägen 11

Rosenlunds herrgård (se sid 53)

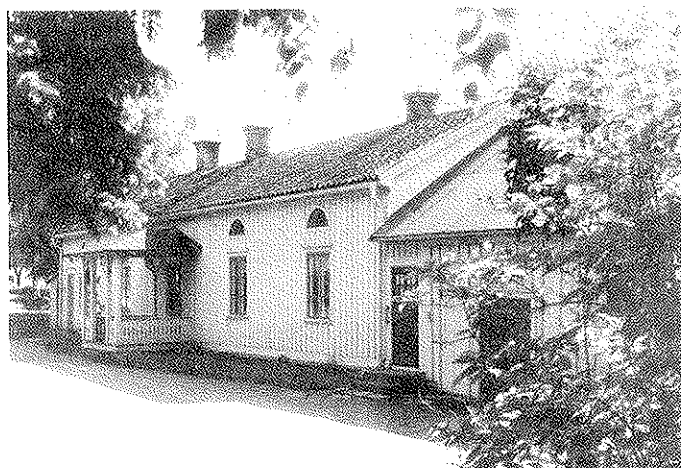
Byggnadsår: huvudbyggnad 1788
flygelbyggnad omkring 1850

Huvudbyggnaden

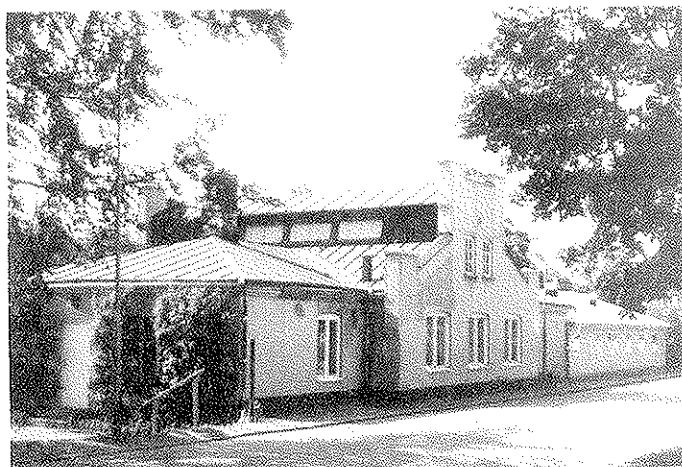
Huvudbyggnaden är uppförd med timmerstomme i 1½ våning. Den har rektangulär planform och symmetriskt utformad exteriör. Fasaden är slätputsad i vitt och försedd med rusticerade hörnkedjor. Entrépartiet är krönt med en fronton. Byggnaden har rödmålade krysspösfönster med gråputsade fönsteromfattningar. Taket är brutet och valmat samt täckt med skiffer. På taket finns trekantiga takkupor med dekorativa spröjsningar.

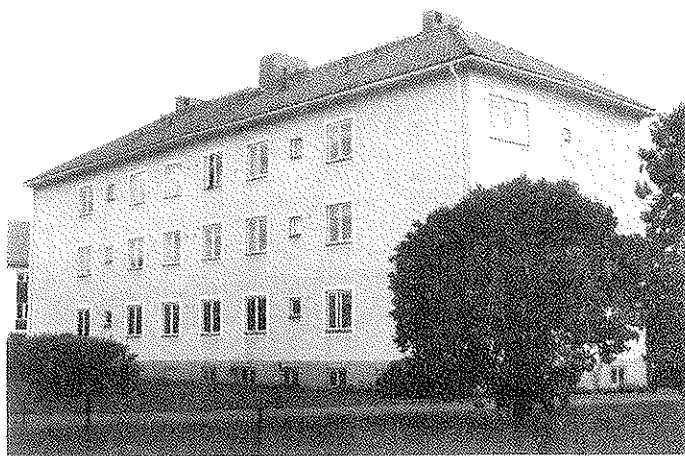
*Huvudbyggnaden***Flygelbyggnaden**

Flygeln är uppförd av trä i 1½ våning samt rektangulär grundplan. Fasaden är klädd med vitmålad locklistpanel. Huset är tillbyggt i norr. Veranda med snickarglädje finns mitt på östfasaden. Fönstren har två lugter med sex rutor och rödmålade bågar. Halvmånefönster är placerade under takfallet. Sadeltaget är täckt av rött enkupigt tegel.

*Flygelbyggnaden***Trädgårdsbyggnaden**

I östra delen av tomten finns en trädgårdsbyggnad. Den är uppförd i en våning med rektangulär planform. Fasaden har gul slätputs och trappstegsliknande gavlar. Fönstren har två lugter och vitmålade bågar. Taket är en form av säteritak täckt med svart falsplåt. Byggnaden är tillbyggd i norr. Tillbyggnaden har gul stående panelfasad.

Trädgårdsbyggnaden

Kv Åtrån 2-3

Kv ÅTRAN 2-3

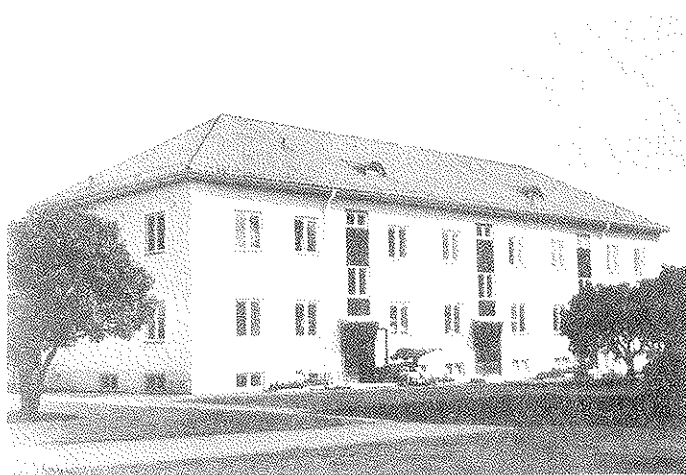
Folkungavägen 28-30

Byggnadsår: 1935

Arkitekt: Göran Pauli

Pensionärshem uppfört i två våningar med källare och rektangulär grundplan. Byggnaden har två trapphus, vilka avsågs betjäna fyra lägenheter om 1 rum och kök eller 1 rum och kokvrå. Badrum placerades i källaren. Fasaderna är slätputsade i vitt. Fönstren har två eller tre lufter med vitmålade bågar och grönt fönsterfoder. Taket är valmat och täckt av rött enkupigt tegel.

Byggnaden stg 347 L, väster om Åtrån 2-3, uppfördes som tjänarinnehem 1935 efter ritningar av Göran Pauli. Tyvärr har byggnaden tilläggsisolerats med träpanel.

Kv Åtrån 4-5

Kv ÅTRAN 4-5

Eksjögatan 15-17

Byggnadsår: 1941

Arkitekt: Åke Hallgren

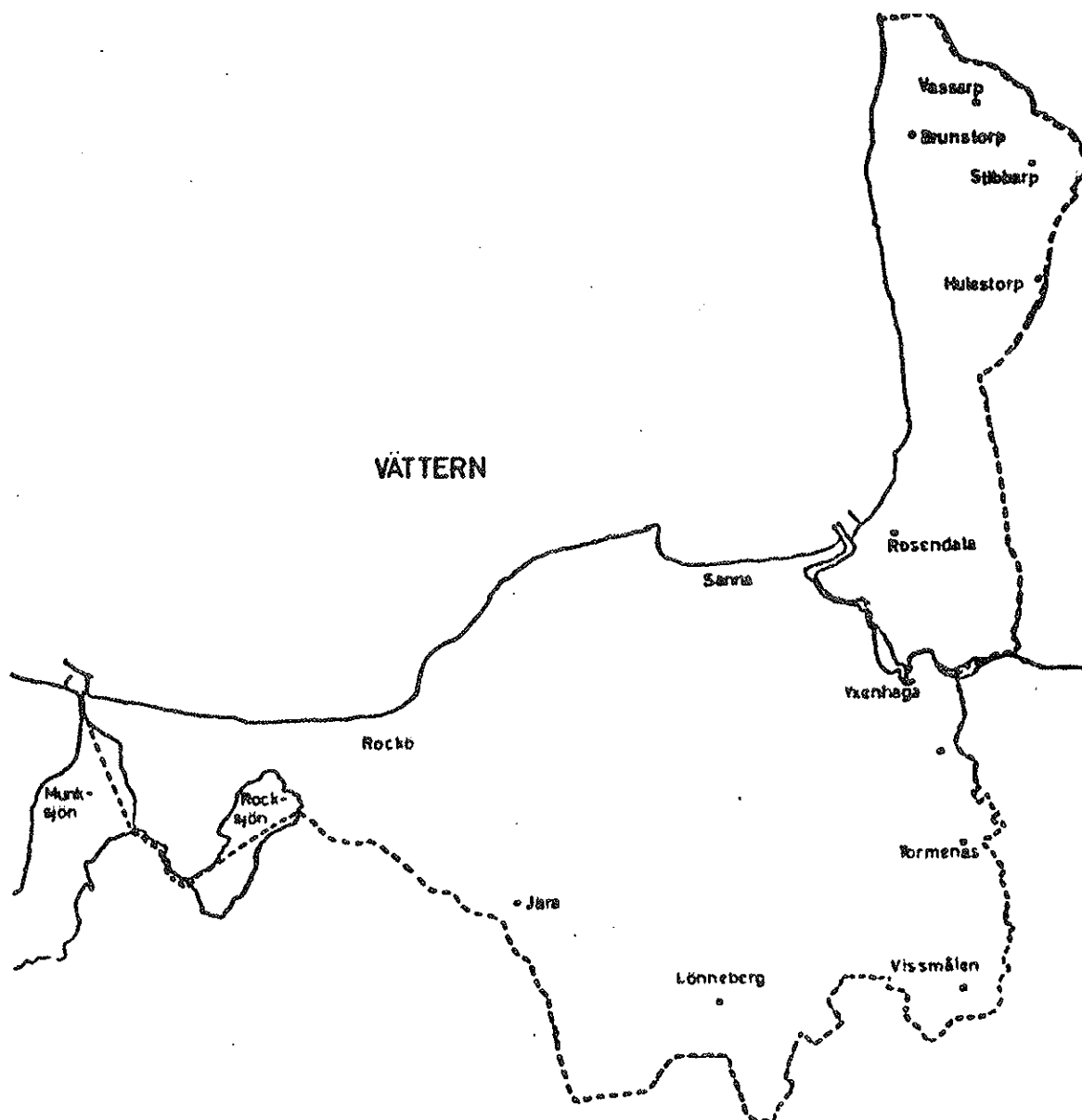
Pensionärshem uppfört i två våningar med källare och rektangulär planform. Byggnaden har tre trapphus, vilka avsågs betjäna tre lägenheter per våning. I källaren placerades badutrymmen. Fasaden är vitputsad med brunfärgad träpanel ovanför ingångarna. Fönstren har två eller tre lufter, vitmålade bågar och grönt fönsterfoder. Taket är valmat och täckt med enkupigt rött tegel. Det har också halvmåneformade takkupor.

Vättersnäs

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

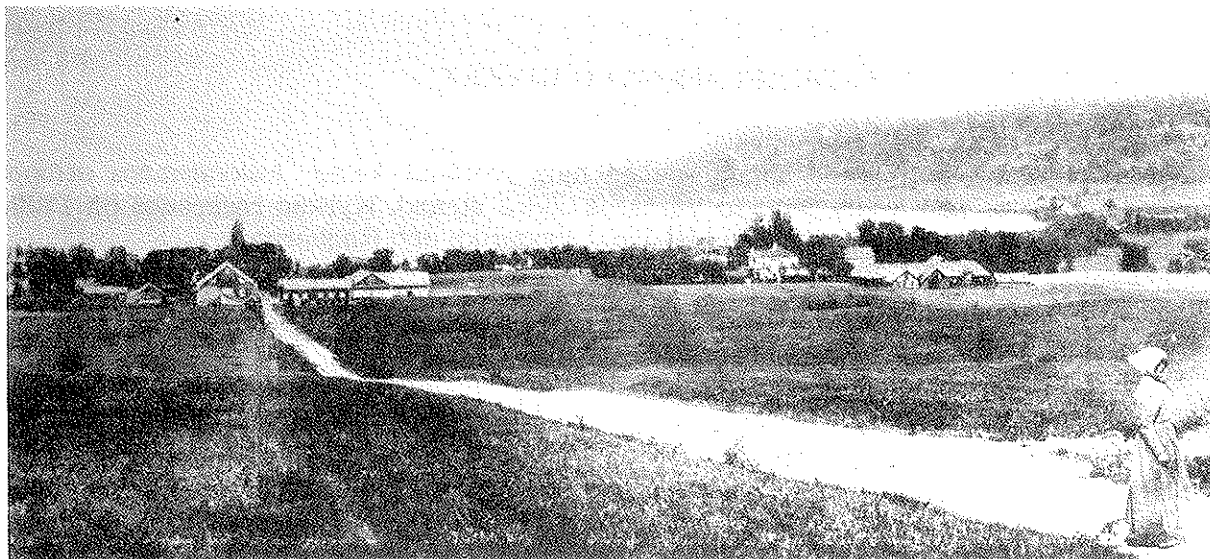
Fram till 1556 omfattade Sanda socken hela området kring Huskvarnaåns utlopp. Sockencentra med kyrka låg vid Vätterns södra strand. Kyrkan raserades på 1500-talet och socknen delades mellan Hakarp, Ljungarum och Rogberga.

SANDA SOCKENS OMFATTNING I SLUTET AV MEDELTIDEN

(Gränsdragningen ungefärlig efter äldre kartor och urkunder)

H. Bergenblad

*Vy över Sannaområdet från söder.
Källa: Jönköpings läns museum.*

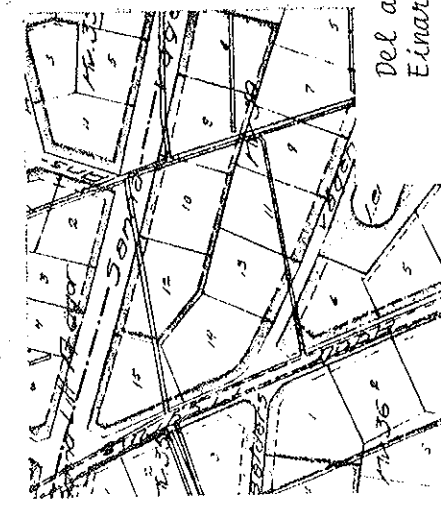
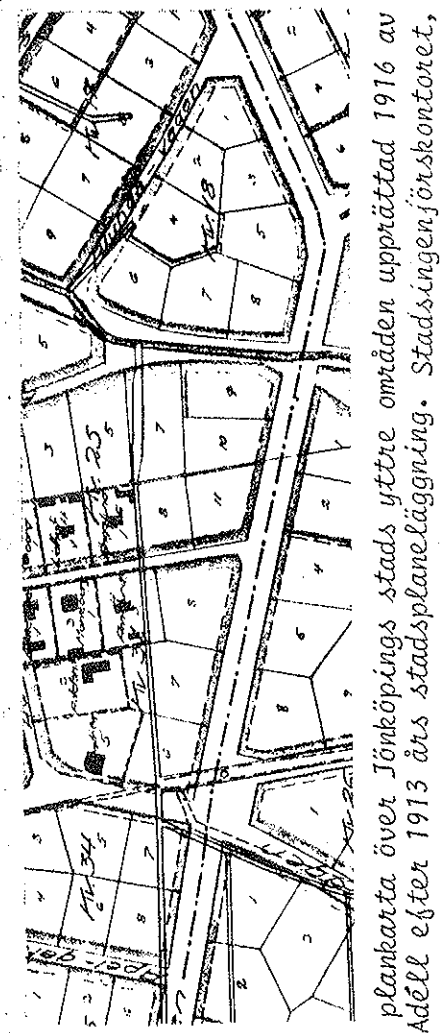
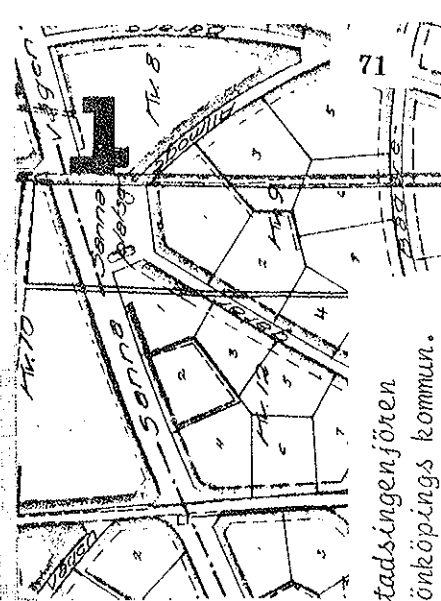
Vättersnäs egnahemsförstad utvecklades på det privata Sannahemmanets mark mellan Jönköping och Huskvarna. Hela stadsdelen stadsplanerades 1913 (se kap Stadsplaner). Därefter har ändringar av planen genomförts. Genom stadsdelen löpte Gripenbergs järnväg.

Den äldsta egnahemsbebyggelsen är lokaliserad till nuvarande Alströmsvägen, Norra Apollovägen och Burgatan samt angränsande delar av Huskvarnavägen. 1903 började tomterna avstyckas från Sannas centrala egendom Wetterholms gård.

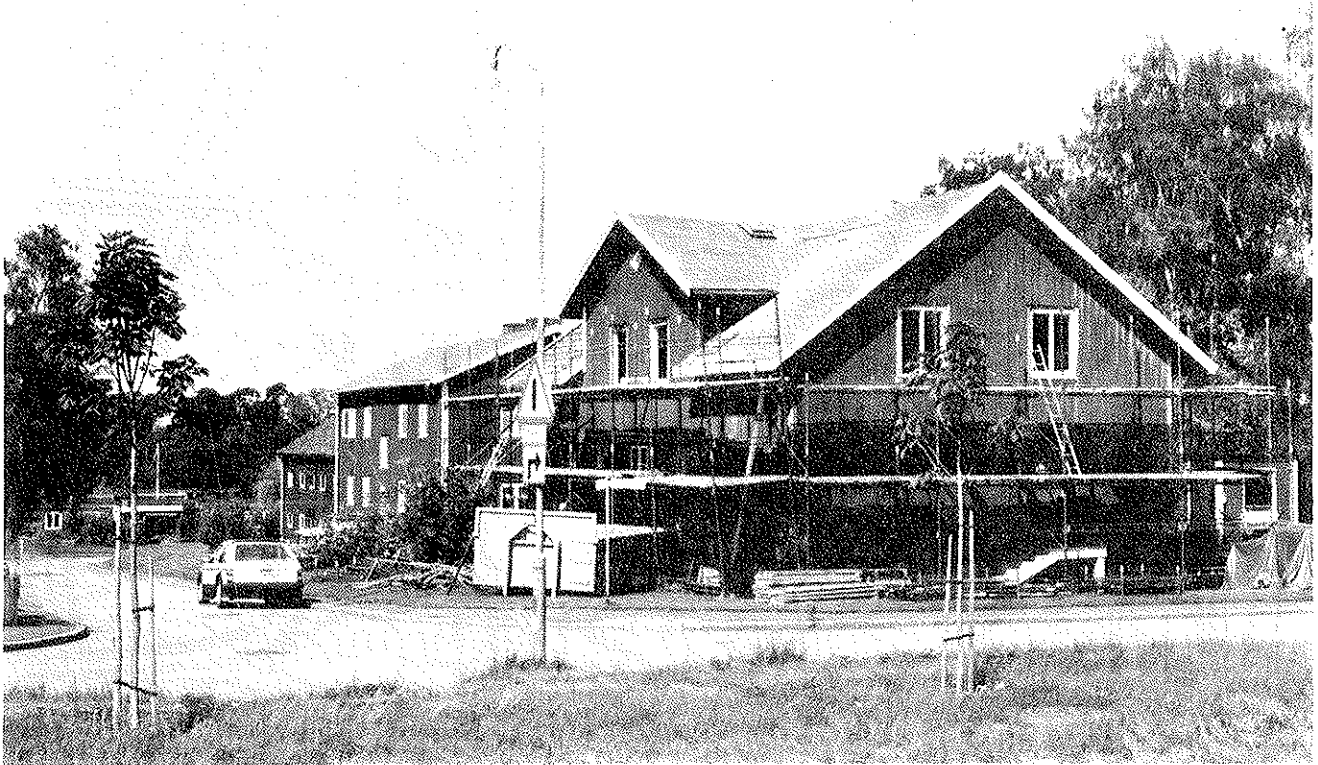
Stadsdelen fick 1913 namnet Vättersnäs, trots att området enligt traditionen kallades Sanna. Det nya namnet berodde på att en poststation i Västergötland redan innehade namnet Sanna. Namnet Vättersnäs kom av gårdsägarna Wetterholms namn. En del av egendomens mark, som var belägen mellan järnvägen och sjön, såldes till sonen. Denne lät kalla avstyckningen Vättersnäs. Detta blev senare hela samhällets namn. Samhället fick 1913 en postanstalt och två år senare öppnades en telefonstation, vilken dock relativt snart lades under Huskvarna. Vättersnäs fick 1903 en egen skola, uppförd av tegel och 1909 utvidgad att omfatta fem lärosalar jämte gymnastiksal. Dessutom hyrdes (1930) en sal för småskola vid Lilla Sanna.

Omkring 1927 inköpte Jönköpings stad hela Vättersnäs och Sanna. För Wetterholms gård betalades 55 000 kr, det av Kellgrens arvingar ägda Sanna med tegelbruket köptes för 330 000 kr och Lilla Sanna inköptes för 145 000 kr.

Stadsdelens äldsta egnahemsbebyggelse är i dag starkt förändrad genom om- och tillbyggnader, tilläggsisoleringar och utbytta fönstertyper. Inom området återfinns Wetterholms gård, Gula Sanna och Sanna kyrka. Den senare är uppförd 1929 på den plats där Wetterholms gårds ladugård har legat. Herrgårdsanläggningen Lilla Sanna ligger i västra delen av Vättersnäs. Väster om Lilla Sanna finns ett magasin och två statarlängor. Magasinet flyttades från Rosenlunds herrgård 1944. Statarlängorna flyttades från Österängens gård 1955, när de stod i vägen för den nya riks l:an (E4:an). De är nu under ombyggnad (1987).

Del av plankarta över Jönköpings stads yttre områden upprättad 1916 av stadsingenjören Einar Adéll efter 1913 års stadsplanläggning. Stadsingenjörskontoret, Jönköpings kommun.

*F. d. statarlängor väster om Lilla Sanna.
Bostadshusen flyttades 1955 från Österängens gård.
Husen under ombyggnad sommaren 1987.*

I huvudsak består stadsdelen av enfamiljshus. Hyreshusbebyggelse från perioden 1940-1960 är koncentrerad i nordost (Ungkarlen, Ulvåsa, Ungdomen). Flerbostadsbebyggelse från 1950-talet uppvisas också i områdets sydvästra del (Ugglan, Utsikten, Utkiken, Uppfinnaren). Längs Andréevägen är småhus i rött eller gult tegel från början av 1950-talet belägna. Villor från 1960-talet är uppförda längs Ansgariigatan, i den f d allén framför Wetterholms gård.

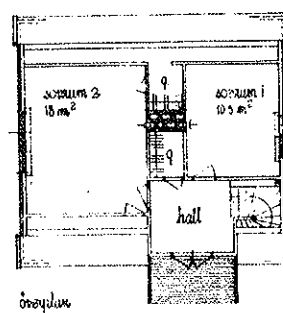
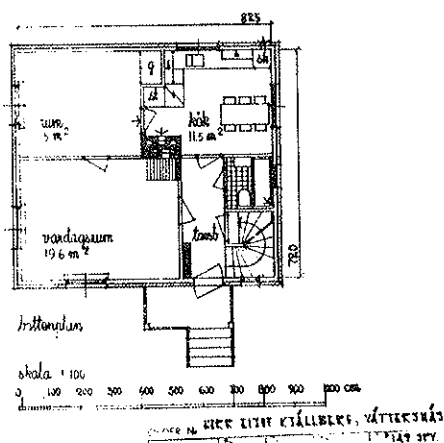
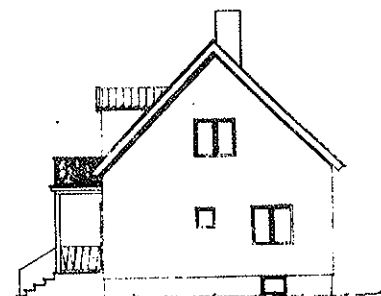
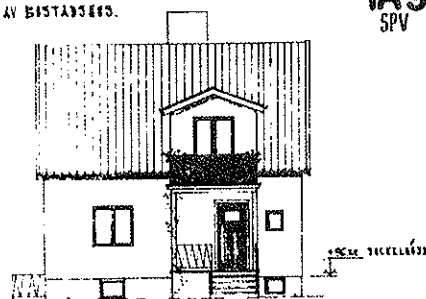
Gripenbergsbanan

Den smalspåriga järnvägen (60 cm) mellan Jönköping och Gripenberg började anläggas 1893. Drivande krafter bakom projektet var greve James Hamilton på Lyckås gods, baronen Axel von Otter på Stora Hultrum och brukspatronen Wilhem Tham i Huskvarna. Företaget blev stormigt med meningsskiljaktigheter om bl a utförandet samt finansiella svårigheter. År 1901 var sträckan fram till Vireda klar. Sträckningen fram till Gripenberg genomfördes aldrig, bland annat på grund av landsortskommunernas ointresse.

Linjen var öppen för persontrafik och varutransport. Banan hade en anhalt på Vättersnäs, där Ansgariigatan korsar järnvägsspåret. Både anläggnings- och driftskostnaderna för Gripenbergsbanan blev högre än beräknat. Järnvägsbolaget förklarades i konkurs 1932 och trafiken lades ned 1935.

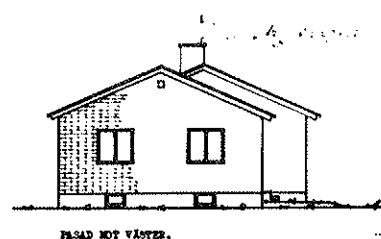
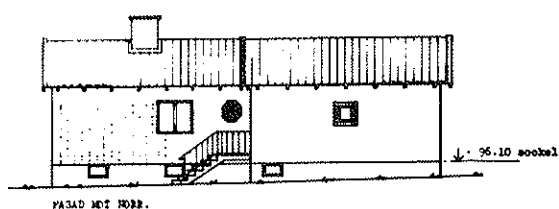
10 AV BISTADSTYP.

1A9
SPV

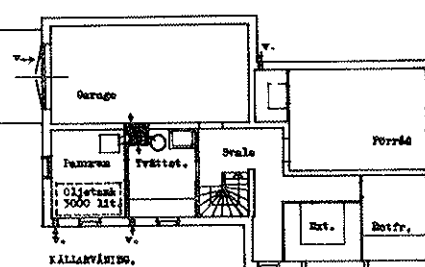
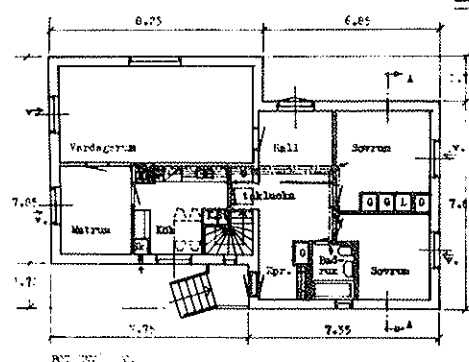

Två vanliga hustyper uppförda på 1950-talet längs Andréevägen. Den översta hustypen uppvisar en närmast kvadratisk grundplan och brant sadeltak. Den undre hustypen har två kvadratiska planer sammanfogade och förskjutna gentemot varandra (vanligt är också att planen här är rektangulär). Sadeltaket är flackare än det ovan nämnda.

Ritningar kv Ungraren 8 och 14, Stadsarkitektkontoret
Jönköpings kommun.

Byggnadsmaterial:
betong.
tegel.
osmålslätt.
gäsbetong. I ytterväggar 20 cm gäsbetong + 1/2-stens fasadtegel.

Byggnadsmaterial:
betong.
tegel.
osmålslätt.
gäsbetong. I ytterväggar 20 cm gäsbetong + 1/2-stens fasadtegel.

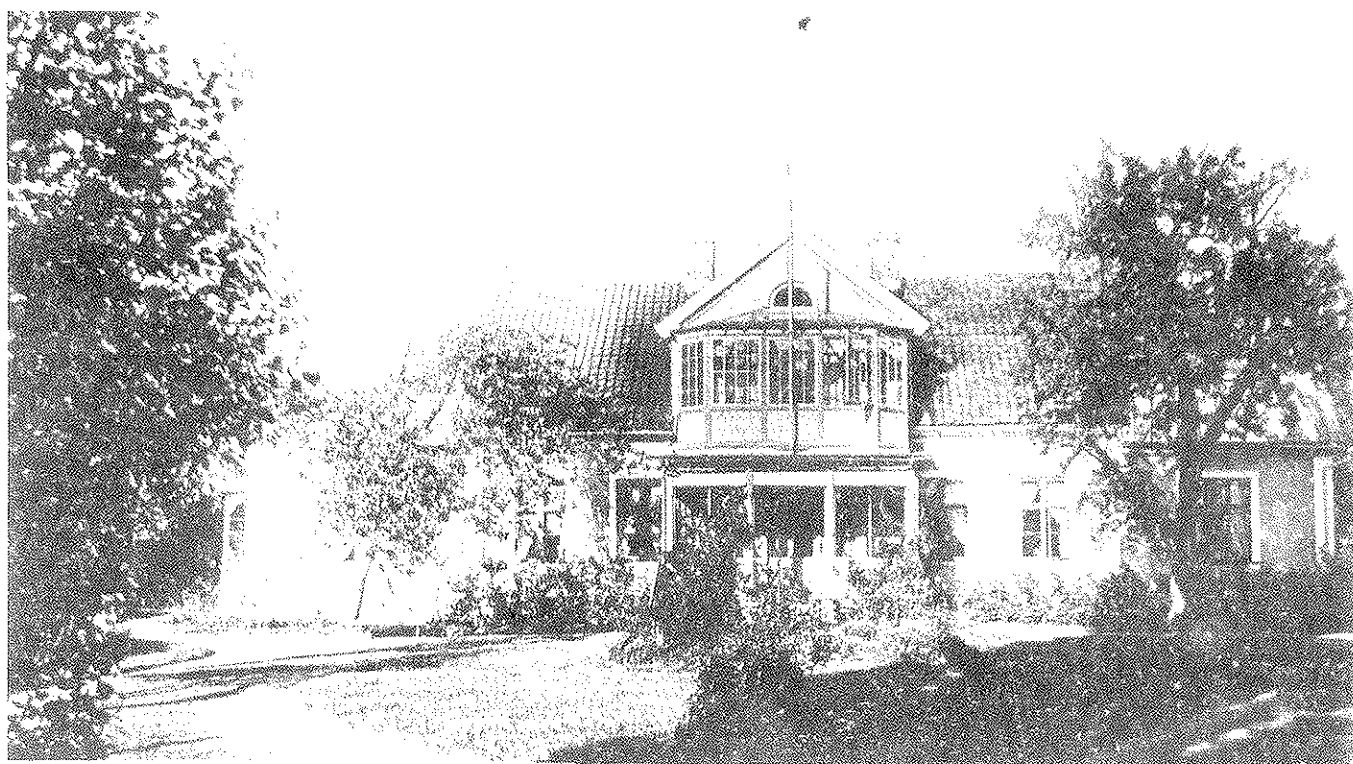
Sala den 6 september 1954
Åke Karlsson

Gula Sanna - Kellgrens Sanna

Gården fungerade som sanatorium och hälsoinstitut från och med 1886 och ett trettiotal år framöver. Sjukgymnasten och direktören Henrik Kellgren (1837-1916) förlade under sommarmånaderna sin verksamhet till Sanna. I London fanns rörelsens huvudinstitut.

Hälsoinstitutet bestod av flera byggnader på Sanna. Svenska, tyska och nya villorna låg österut mot ån vid Kavlabrovägen. Övriga byggnader var Gymnastiken, Biljarden, österrikiska (f d Slettengrens) och engelska villorna. Lilla Sanna hörde också till institutet.

Patienterna kom från flera olika länder. På institutet erhöll de sjukvård och sjukgymnastik. Olika arrangemang för sällskapslivet anordnades också; bad, tennis, biljard, ridning, utflykter m m samt den 25 augusti firades fru Kellgrens födelsedag. På egendomen drevs även jordbruk. Efter Kellgrens död drev dottern Karin och hennes make institutet i Sanna ytterligare några år.

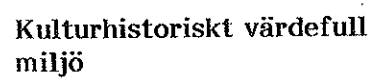
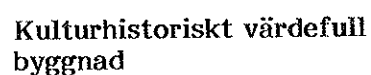

GULA SANNA. H. M. Drottningens bestad under behållningen å Dlr. Kellgrens länstätt i v. l. Färdhagen.
 Hjertiga beklagningar från afv. och välkomna från den Ramma (1886)
 och de afv. Julegärden! Gammal Ramma, Ramma sedan i nästa vecka och den 1.
 Ramma Ramma sedan i dag och sist till som utgång till Ramma från en gammal Julegärden

Ett avfotograferat vykort föreställande gården Gula Sanna.
 Under åren 1886 - 1920-talet fungerade gården som hälsoinstitut.
 Källa: Jönköpings läns museum.

"Direktör och fru Kellgren framför Gula Sanna".
Foto från 1890-talet.
Källa: Jönköpings läns museum.

Områden av kulturhistoriskt och miljömässigt värde

Kvarteren UNGDOMEN 11, 22, 21, 12, 13, 14, 18 o 19 och UNGKARLEN 8, 9, 13, 14, 16, 17.

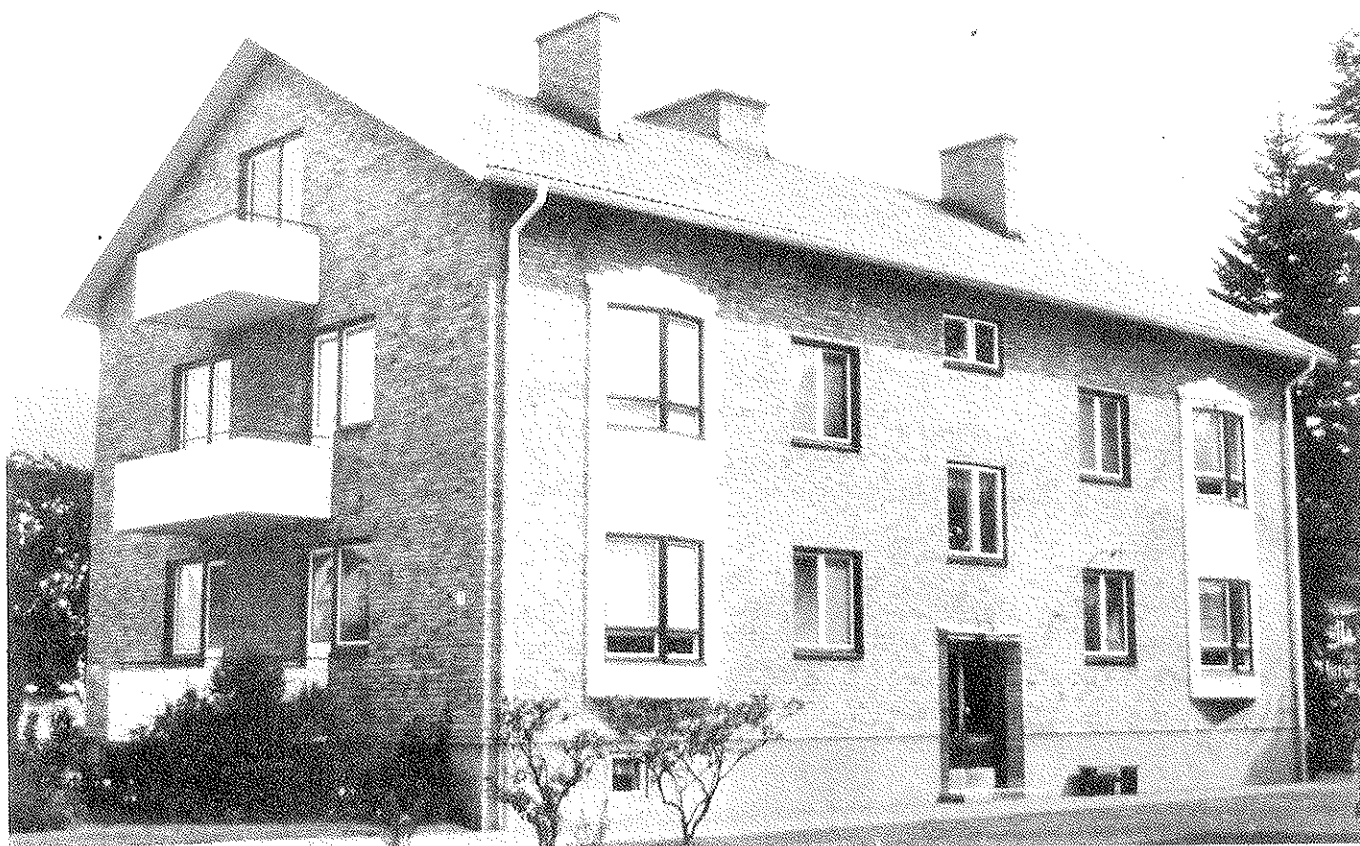
Området består av mindre hyresfastigheter med huvudsakligen tegelfasader. Husen är belägna utmed Solvägen och Holmstrandsgatan och samtliga fastigheter uppfördes av Byggnadsfirman G Käll. Mittibland hyreshusen ligger den gamla gården Gula Sanna omgiven av en stor trädgård. Detta är ett exempel på en oförändrad hyreshusbebyggelse, uppförd av en lokalt verksam byggmästare. Som skydd föreslås bevakning vid bygglovprövning och vid tillfälle bör skyddsbestämmelser i detaljplan fastställas.

Kv UNGDOMEN 11, 21, 22
Holmstrandsgatan 3-7

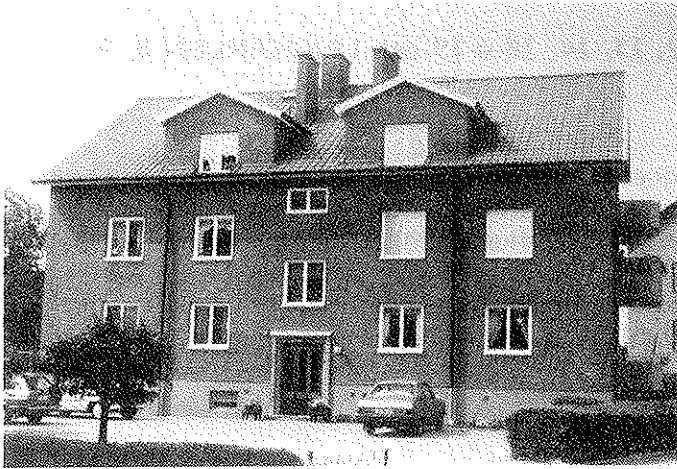
Byggnadsår: 1949

Arkitekt: Byggnadsfirman G Käll, Vättersnäs, Karl G Käll

Tre hyreshus byggda i 2½ våningar med källare. Fasaden består av gult tegel samt vitputsade burspråk. Ett trapphus är placerat i husets mittparti och innehåller två lägenheter per våning. Fönstren har två lugter med vitmålade bågar. Fönsterfodret är målat grönt, rött eller blått. Balkongerna, av vit finkorrugerad plåt, är placerade på gavlarna. Husen har sadeltak täckta med rött tegel.

Kv Ungdomen 21

Kv Ungdomen 12,
Solvägen 4

Kv UNGDOMEN 12, 13, UNGKARLEN 8,9
Solvägen 3-6

Byggnadsår: 1954-55

Arkitekt: Byggnadsfirman G Käll, Vättersnäs,
Karl G Käll

Fyra hyreshus i 2½ våningar med källare. De är försedda med ett trapphus som betjänar tre lägenheter per våning. Varannat hus har röd eller gul tegelfasad. Västfasaderna har utskjutande mittparti med lägre höjd än byggnaden. På östfasaderna finns två takkupor. Byggnaderna har balkonger av finkorrugerad plåt, gul-, grön-, blå eller vitmålade. Fönstren har två lufter med vitmålade bågar. Sadel-takens takfall är olika långa, vilket ger asymmetriska gavlar. Taktäckningsmaterialet är rött tegel.

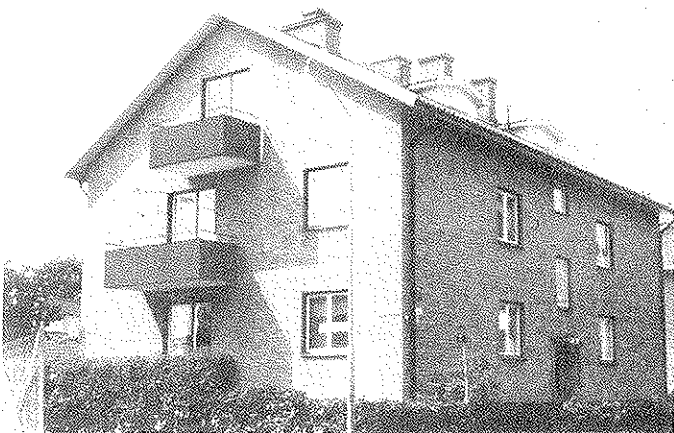

Kv Ungkarlen 9,
Solvägen 5

Kv UNGDOMEN 14
Solvägen 8

Byggnadsår: 1950

Arkitekt: Byggnadsfirman G Käll, Jönköping -
1950

Kv Ungdomen 14,
Solvägen 8

Ett litet rektangulärt hyreshus uppfört i 2½ våningar med källare. Trapphuset i mittaxeln innehåller två lägenheter per våning. Fasaderna är klädda med gult tegel. Balkongerna är försedda med grön finkorrugerad plåt. Fönstren har två lufter, vita bågar och brunt fönsterfoder. På sadeltaket ligger rött tegel.

Kv UNGDOMEN 18 o 19

Huskvarnavägen 97 B

Gula Sanna - Kellgrens Sanna (se sid 74)

Byggnadsår: 1850-talet

Herrgårdsbyggnad med påbyggda flyglar, uppförd i 1½ våning. Mittaxeln markeras av frontespis och veranda. Fönstren är av krysspstyp med fyra spröjsade rutor samt vitmålade bågar. Byggnaden har sadeltak med eller utan valmade gavelspetsar. Taktäckningsmaterialet är huvudsakligen rött tegel. Byggnaden tilläggsisolerades 1977 med locklistpanel.

Byggnaden har ingått i Kellgrens sanatorium 1886-1920-talet. Mellan 1940-talet och 1974 fungerade fastigheten som sjukhem. Numera innehar Jönköpings läns hushållningssällskap lokalerna.

*Kv Ungdomen 19,
Gula Sanna*

Kv UNGKARLEN 8, 9 (se Ungdomen 12, 13)

Solvägen 3-5

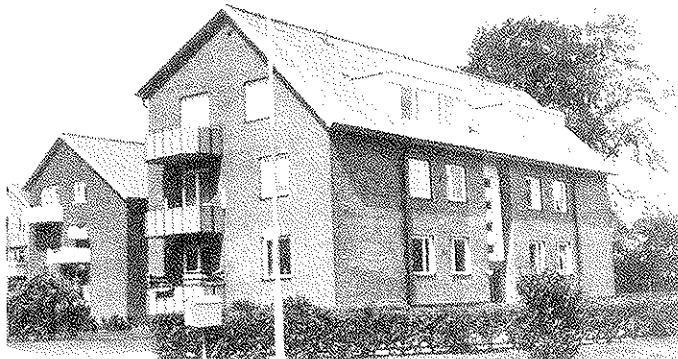
Kv UNGKARLEN 13, 14

Solvägen 7-9

Byggnadsår: 1955

Arkitekt: Byggnadsfirman G Käll, Karl G Käll

Två hyreshus utformade som kvarteren Ungdomen 12, 13 och Ungkarlen 8, 9, men med vitputsade burspråk på västfasaderna. Båda husen är klädda med rött tegel. Balkongerna har gul respektive grön korrugerad plåt.

*Kv Ungkarlen 13,
Solvägen 7*

*Kv Ungkarlen 14,
Solvägen 9*

*Kv Ungkarlen 17,
Solvägen 13*

Kv UNGKARLEN 16, 17
Solvägen 11-13

Byggnadsår: 1956
Arkitekt: Byggnadsfirman G Käll Vättersnäs,
Karl G Käll 1955.

Två hyreshus utformade som kvarteret Ungkarlen 13, 14. Fasaderna är emellertid spritputsade i grå färg. Ett av husen har blåa fönsterbågar och rödfärgade balkonger. Det andra huset har röda fönsterbågar och blåfärgade balkonger.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kv UNGDOMEN 11, 22, 21, 12, 13, 14, 18 o 19 (se sid 77-79)

Kv UNGKARLEN 8, 9 (se sid 79)

Kv UNGKARLEN 13, 14, 16, 17 (se sid 79-80)

Kv UNNARYD stg 261

Ansgariigatan 1 B.

Byggnadsår: 1910-12

Boningshus uppfört i snickeristil med 1½ våning och källare. Fasaden är växelvis klädd med rödfärgad locklistpanel och fasspontpanel samt fiskfjällsklädda gavelrösten. Fönsterfoder och knutar är vitmålade. Byggnaden har försetts med frontespis och balkong. Fönstren har två lufter med sex rutor eller krysspöst samt vitmålade bågar. Sadeltaket är täckt med rött tegel.

Kv Unnaryd, stg 261

Kv UPPSALA 8

Norra Appollovägen 15

Sanna kyrka

Byggnadsår: 1928

Arkitekt: Oskar Öberg

Kyrka med församlingshem uppförd på den plats där Wetterholms gårds ladugård legat. Byggnaden har 1½ våning och källare, planformen är korsformad. Fasaden har rosamålad panel på förvandring samt vita knutar och fönsterfoder. Fönstren har två lufter med småspröjsade rutor och vitmålade bågar. Kyrkan har sadeltak med eller utan valmade gavelspetsar samt täckt av rött tegel. Långhusets sadeltak kröns av ett torn. Det är täckt av kopparplåt och avslutas med spira och vindflöjel i form av en tupp. På taket finns också takkupor. Byggnaden var tidigare brunfärgad.

Kv Uppsala 8

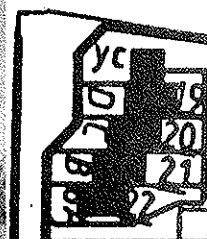
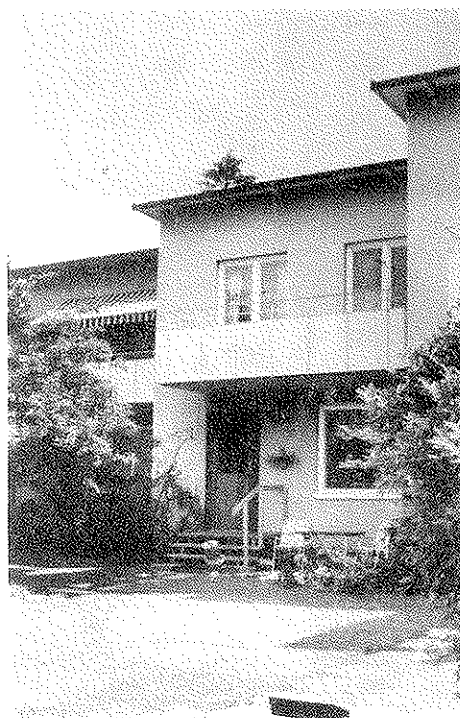
Kv URKEDJAN 19-22

Advokatgatan 6A-D

Byggnadsår: 1957

Arkitekt: Distriktsarkitekt Helmer Flensborn, Huskvarna 1957

Radhuslänga bestående av fyra bostadsdelar förskjutna gentemot varandra. Huset är uppfört i två våningar med källare. Utformningen är funktionalistisk och anspråkslös. Fasaderna består av slätputs i ljusa nyanser; beige, gult, grönt, brunt. Radhuset är försett med balkonger av vit korrugerad plåt. Fönstertyperna är tvålufts och perspektiv med vita bågar. Byggnaden har pulpettak som sluttar åt öster.

Kv Urkedjan

19-22

Kv Urkedjan 20

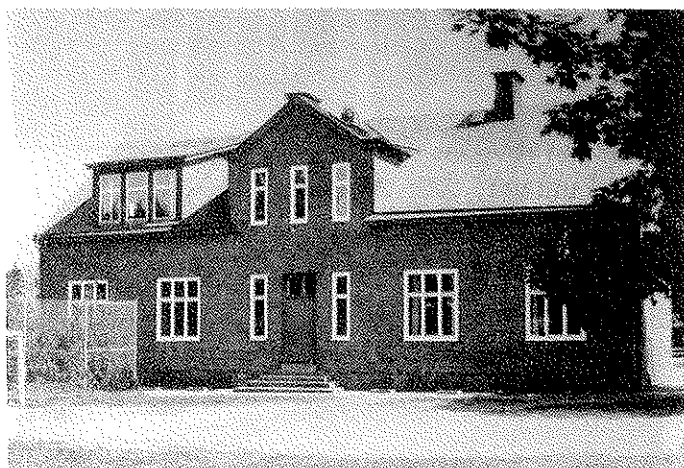
Kv URMAKAREN 16

Andréevägen 31

Byggnadsår: 1954

Arkitekt: L Seda, Kis

Enfamiljsvilla uppförd åt disponent Y Malmvall. Huset har $1\frac{1}{2}$ våning med källare och rektangulär planform. Fasaden är vitputsad och försedd med perspektivfönster samt vitmålade bågar. Villan har oregelbundet utformat tak av sadeltyp samt takfall av olika längder. Taket är täckt med svarta plattor lagda omlott.

KV URNAN 7

Huskvarnavägen 77

Sannaskolan

Byggnadsår: Omkring 1900

Västra skolbyggnaden är byggd av tegel i $1\frac{1}{2}$ våning och försedd med frontespis. Fönstren är av krysspостtyp med vitmålade bågar. Dörrarna är grönmålade. Taket är täckt med grön falsplåt.

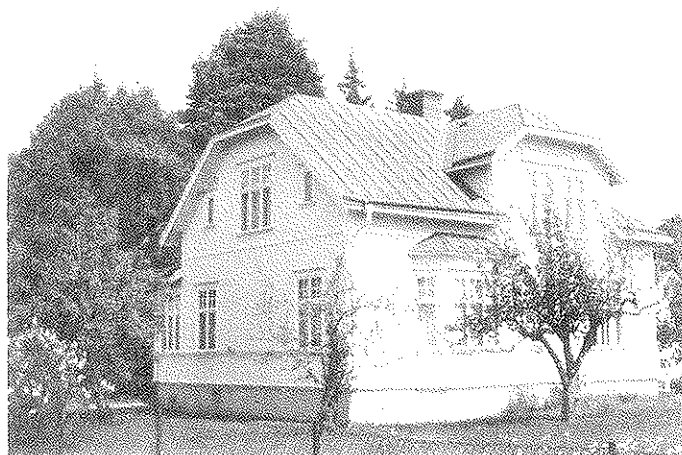
Kv UTANVERKET stg 299

Ansgariigatan 17

Wetterholms gård

Byggnadsår: Omkring 1850

Boningshus uppfört i $1\frac{1}{2}$ våning med källare. Grundplanen är rektangulär och fasaden symmetriskt utformad. Mittpartiet markeras av en klassisk dörröppnning samt frontespis. Fasaden är klädd med vitmålad locklistpanel. Fönstren har två lugter med fyra eller sex rutor. Under takfallet är halvmåneformade fönster placerade. Byggnaden har sadeltak täckt med tvåkupigt rött tegel.

KV UTMELAND 1

Ceresgatan 8

Byggnadsår: Omkring 1900-10

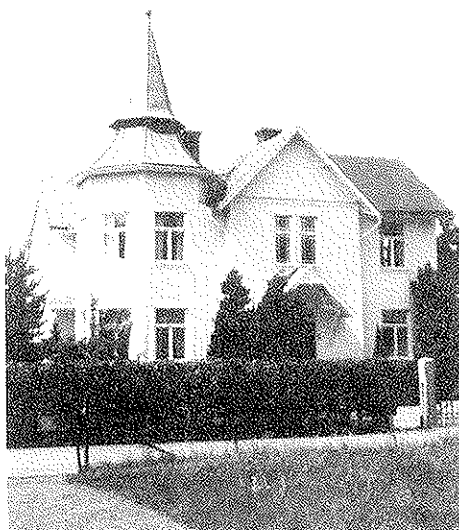
Boningshus uppfört i snickeristil med oregelbunden planform. Huset har källare och $1\frac{1}{2}$ våning. Fasaden är klädd med växelvisa fält av cremefärgad stående och liggande fasspontpanel samt försedd med våningsband. Knutar och fönsterfoder är vitmålade. Huset har utrustats med frontespis och burspråk. Fönstertypen är krysspост med spröjsade överlugter samt vitmålade bågar. Byggnaden har brutet tak med valmade gavelspetsar. Taket är täckt med röd falsplåt.

Kv UTPOSTEN 8

Ceresgatan 11

Byggnadsår: Omkring 1910, tillbyggt och förändrat 1914 av A H Lindeberg

Boningshus i två våningar uppfört i snickeristil och oregelbunden planform. Ett torn är placerat i sydost, det avslutas med spira och tupp. Fasaden består av vitmålad locklistpanel. Den ersatte 1980 den tidigare eternitfasaden. Enligt ändringsritningen från 1914 var fasaden klädd med växelvisa fält av stående och liggande panel. Fönstren hade krysspöst med eller utan spröjsade överluster. Idag har byggnaden fönster med två luster och en liggande överluster. Sadeltaket är klätt med grön falsplåt.

Stg 344 Huskvarnavägen 71
Lilla Sanna

Byggnadsår: Troligen före 1840

Herrgårdsanläggning med två fristående flyglar. Huvudbyggnaden är uppförd i 1½ våning med gulmålad locklistpanel och vitmålade detaljer. Den är försedd med frontespis och glasveranda med snickarglädje. Fönstren har två luster med sex rutor. Under takfallet finns halvmåneformade fönster placerade. Sadeltaket är täckt av röda takpannor.

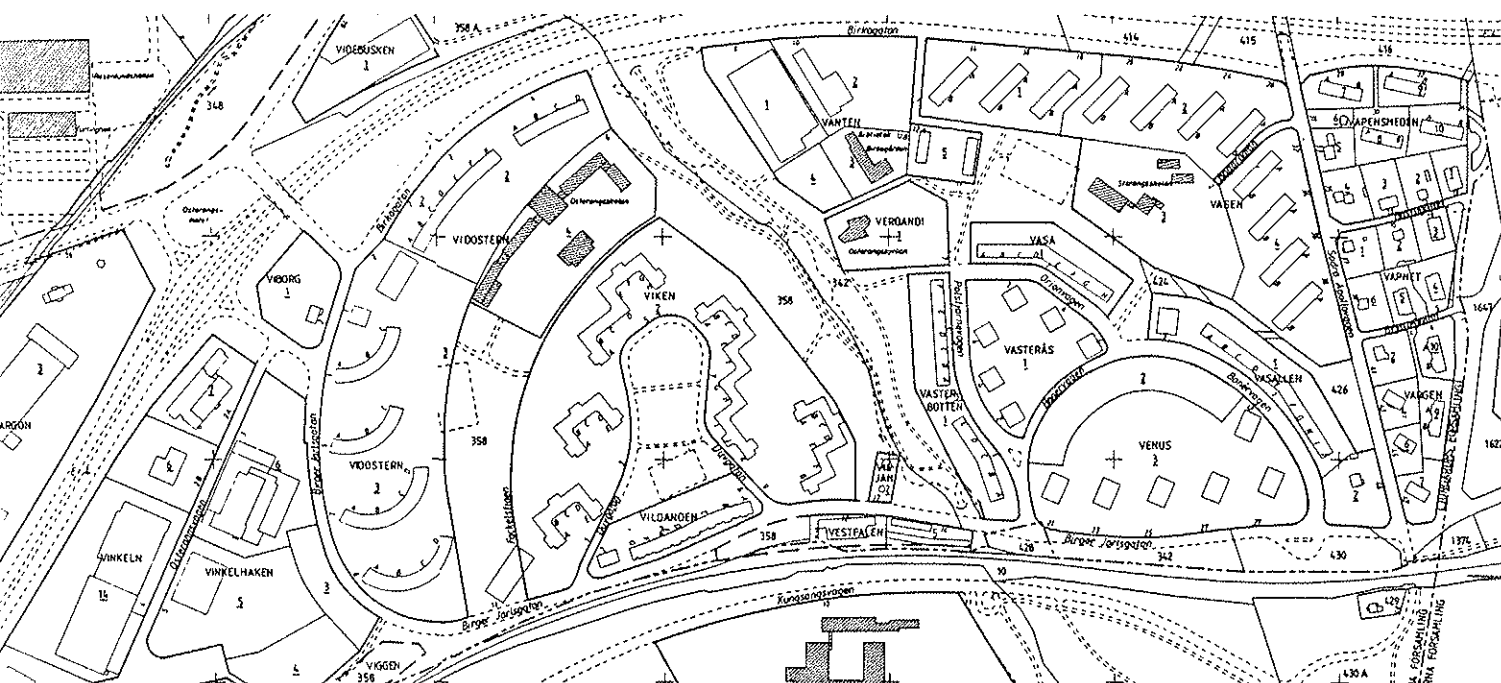
De två flygelbyggnaderna är uppförda i två våningar med fasader av gulmålad locklistpanel. Fönstren är fyrdelade. Enkupigt rött tegel ligger på sadeltaken.

Byggnaderna har ingått i Kellgrens sanatorium 1886-1920-talet. Gården har under 1986-87 genomgått renovering och ombyggnad. En tidigare tillbyggd hotellldel i två våningar bakom huvudbyggnaden har bl a borttagits. Tillbyggnaden uppfördes av Kellgren omkring 1905.

Huvudbyggnaden på Lilla Sannagård är skyddad med q i stadsplanen. Samtliga byggnader och gårdsområde är skyddade enligt bestämmelse om särskild miljöhänsyn.

Lilla Sanna, huvudbyggnaden

Österängen

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

Stadsdelen anlades huvudsakligen på f d orörd kronomark, Mellan- och Österängen (se kap A6). Jönköpings stad förvärvade mark från Österängens gård norr om järnvägen och lagfarten erhöles i början av 1940-talet. Återstoden av Österängen kom i Stadens ägo 1954-61. Redan vid mitten av 1920-talet hade Staden förvärvat mark från egendomarna Lilla Sanna och Gula Sanna.

Markområdet, som utgör det nuvarande bostadsområdet, ingick i 1913 års stadsplan (se kap Stadsplaner). Från 1930-talet och fram till 1970 har stadsplaneändringar genomförts av stadsarkitekt Gösta Planck samt av stadsarkitekt Bengt Palmberg och stadsplanechef Carl Westerlund.

Området delas upp i två hälfter genom Skrämmabäcken och ett grönområde, vilket sträcker sig i nordvästlig-sydöstlig riktning. De första detaljerade planerna lades för kvarteren Vapensmeden, Vapnet och Vargen i öster 1913. Därefter planlades kvarteren mer detaljerat allteftersom.

År 1947 inbjöds ett antal arkitekter och arkitektfirmor till en tävling om skisser och förslag för bostadsområdet. Förslaget från HSB:s Riksförbund, arkitektkontoret i Stockholm segrade. Efter att tävlingen avgjorts planlades området väster om Skrämmabäcken 1951. Tre bostadstyper inom området föreslogs; stjärnhus, båghus (böjda lamellhus) och vinkelhus (i vinklar sammansatta lamellhus). Efterhand kom emellertid ändringar att göras. Projektet igångsattes 1951 under ledning av Stiftelsen Bostadshus (numera Stiftelsen Vätterhem). Området byggdes ut i etapper med den första inflyttningen i slutet av 1952. Byggbfirmorna E Åhsberg, Skånska Cementgjuteriet och Bygg-Sjögren anlätades för de olika byggnadsetapperna. Bostadsområdet stod helt klart 1964. Det innehöll sammanlagt över 1900 lägenheter samt butikscentrum, bibliotek, fritidsgård, skolor, kyrka m.m.

*Punkthusen på Österängen
under uppförande på 1950-
talet.
Källa: Jönköpings läns
museum*

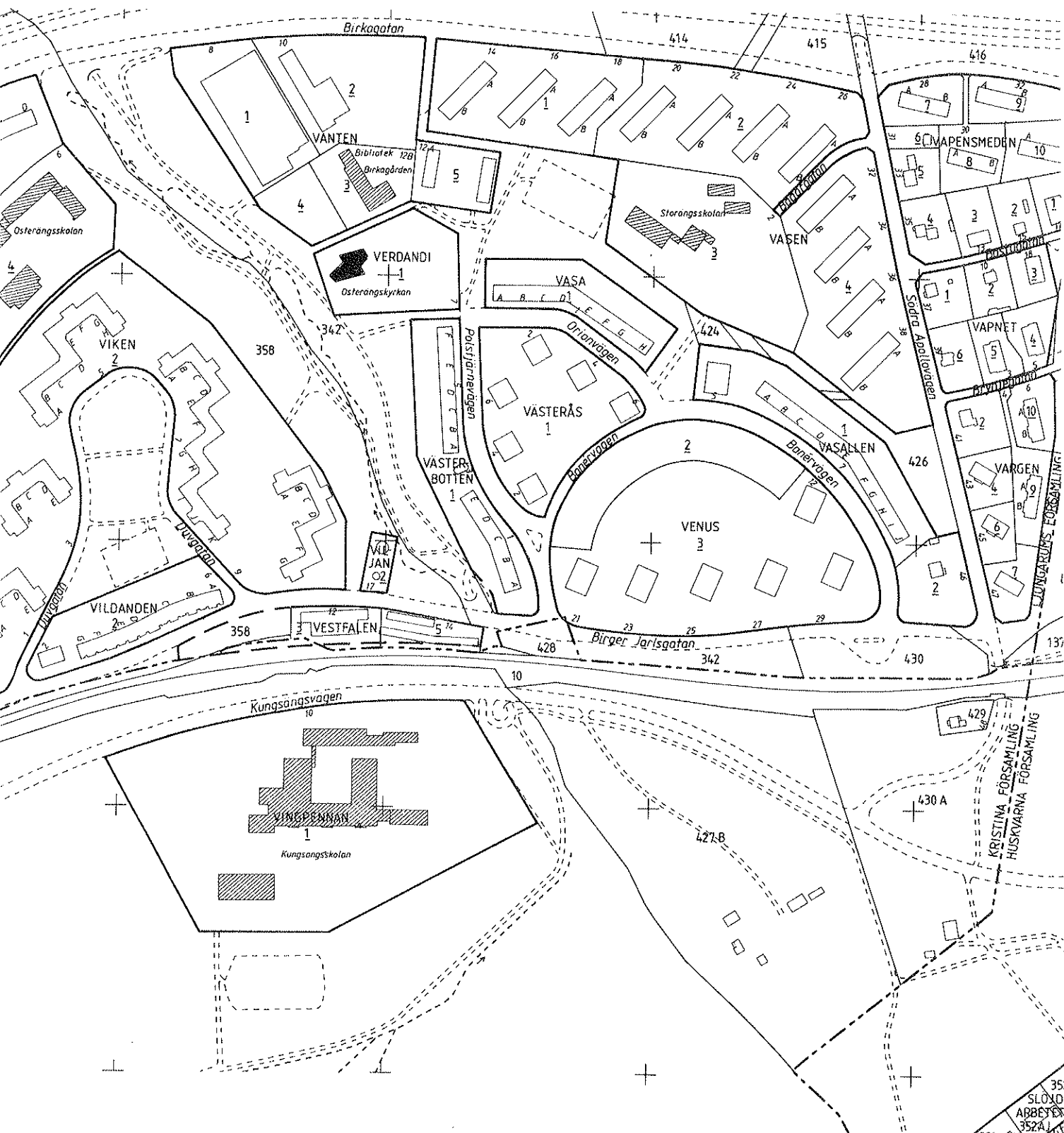

Som ovan nämnts förändrades det ursprungliga förslaget något under projektets gång. Planen för kvarteret Vidöstern ändrades 1953. Bland annat förlades byggnaderna i ett fördelaktigare läge vad gäller solbelysningen.

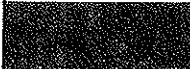
I kvarteret Vanten planlades ett höghus och gemensamhetsanläggning. Omedelbart söder om centrumanläggningen avsattes mark för kyrkliga byggnader. Nya riksvägen nr 1 (E4:an) från A6 till Österängen blev klar 1959.

Österängen består till övervägande del av hyreshus i varierande höjder, formationer och grupperingar. Byggnaderna försågs ursprungligen med ljusputsade fasader, i enlighet med funktionalismens ideal. I början av 1980-talet tilläggsidolerades i stort sätt hela byggnadsbeståndet med gult, brunt och rött tegel. Fönstren sjönk in i fasaderna. Entréerna försågs också med nya portar. Områdets ursprungliga karaktär förändrades helt.

*Karta vidstående sida:
Del av plankarta över Jönköpings yttre områden upprättad 1916 av
stadsingenjören Einar Adéll, efter 1913 års stadsplanläggning.
Stadsingenjörskontoret, Jönköpings kommun.*

BETECKNINGAR

 Kulturhistoriskt värdefull byggnad

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

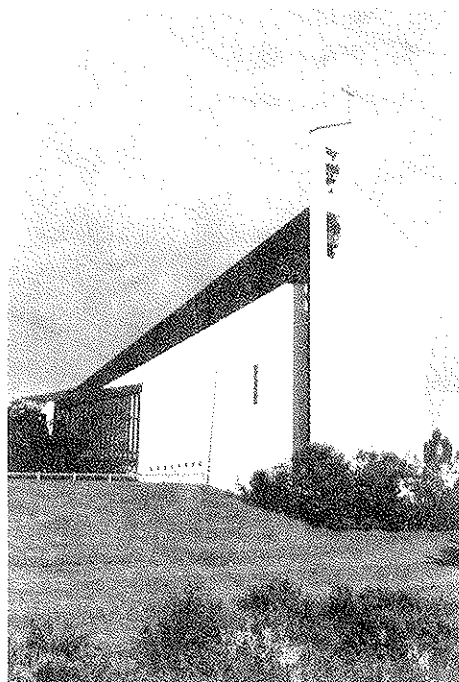
Kv VERDANDI 1

Österängskyrkan

Byggnadsår: 1961

Arkitekt: Johannes Olivegren, Göteborg

Kyrkobyggnad med oregelbunden planform och asymmetrisk uppbyggnad. Klocktornet med två klockor är placerat i nordvästra delen av byggnaden. Fasaden är vitputsad med brunfärgade träpanelsdetaljer. Kyrkan har sluttande tak mot öster täckt med kopparplåt.

Ekhagen

BEBYGGELSENS OCH STADSPLANENS FRAMVÄXT

Marken på Ekhagen utgjordes ursprungligen delvis av donationsjord (se kap A6). Det nuvarande Ekhagen omfattar även f d kronomark. Efterhand övergick Kronans mark till Jönköpings stad. Staden fick lagfart på området 1942 och 1954-61. Stadsdelen Ekhagen byggdes således upp på orörd f d kronomark under 1960- talet. Vid den tidpunkten rädde stor efterfrågan på bostäder i Jönköping.

Ekhagens gård

Ekhagens gård ligger nordväst inom området. Gården donerades till Jönköpings stad av Gustav II Adolf (regent 1611-32). Mangårdsbyggnaden uppfördes i början av 1700-talet. Ekonomibyggnaderna uppfördes i början av 1800-talet, idag finns endast en magasinsbyggnad kvar. 1941 uppgick gårdens totala areal till 114,64 hektar, därav 80 åker och 34,64 betesmark. I nära anslutning till huvudbyggnaden är två arbetarbostäder uppförda.

Henriksbo

Den f d jordbruksfastigheten Henriksbo består i dag av två fastigheter, Vadfiskaren 2 respektive 4. Byggnaderna är uppförda omkring 1900. År 1941 uppgick fastighetens totala areal till 16,49 hektar, därav 11 åker, resten ängs- och betesmark. Numera ligger byggnaderna inklämda bland villor från 1950- och 1960-talen.

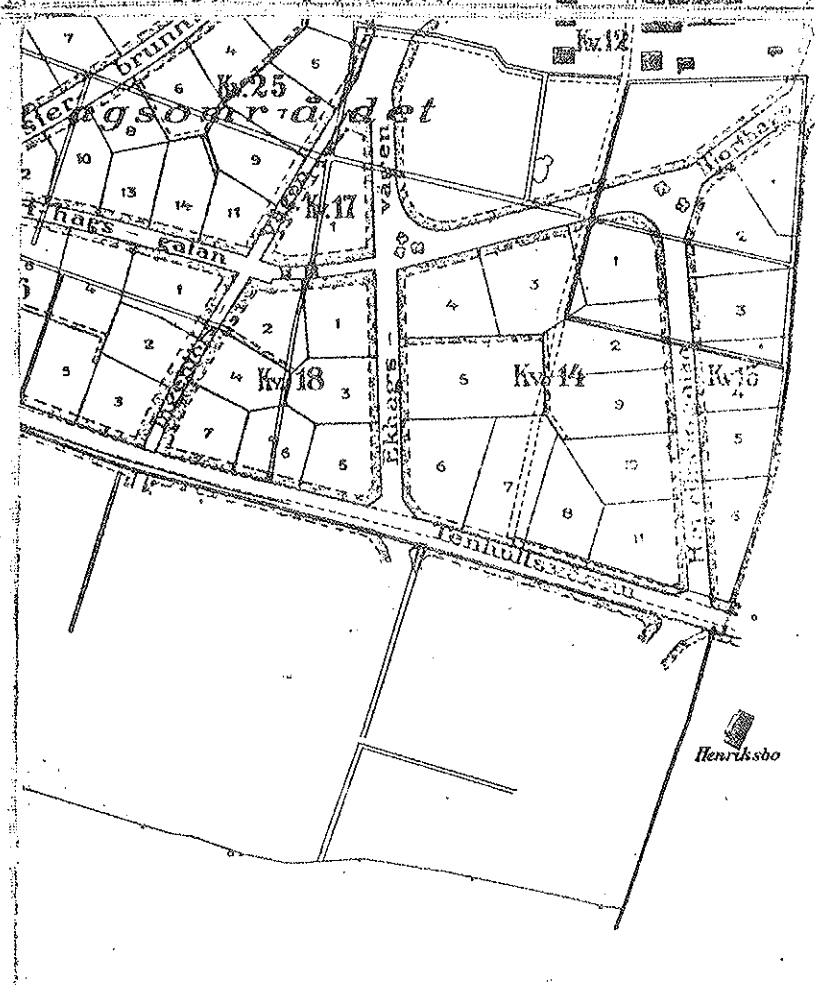
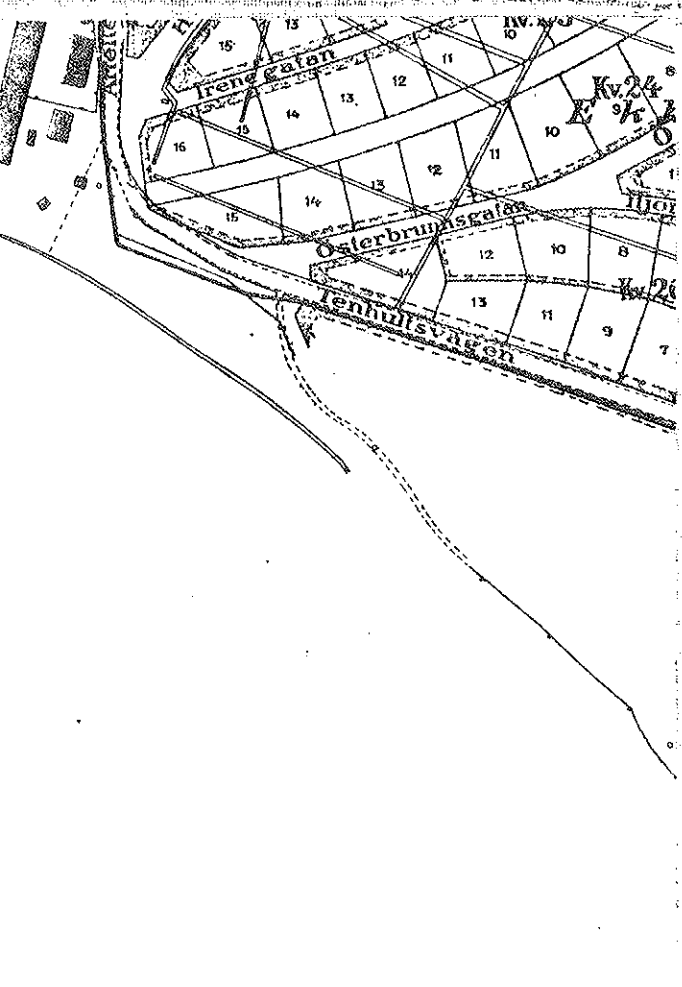
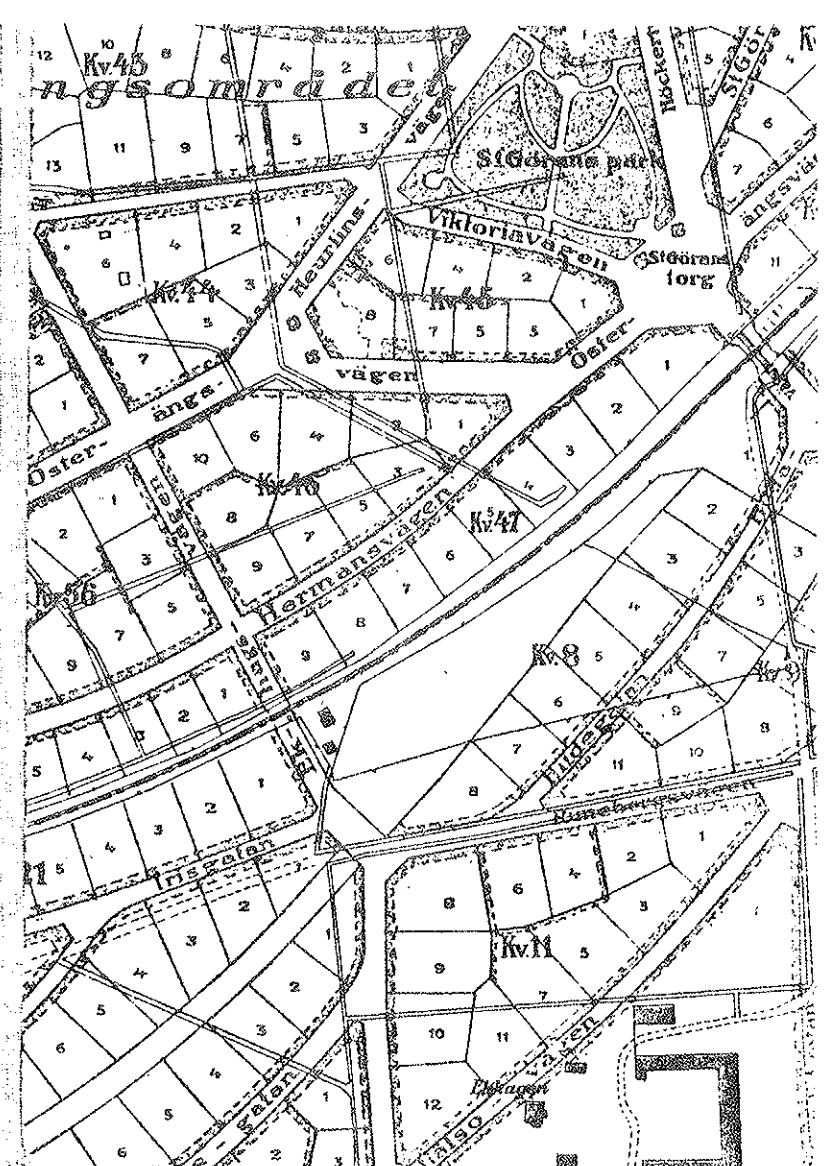
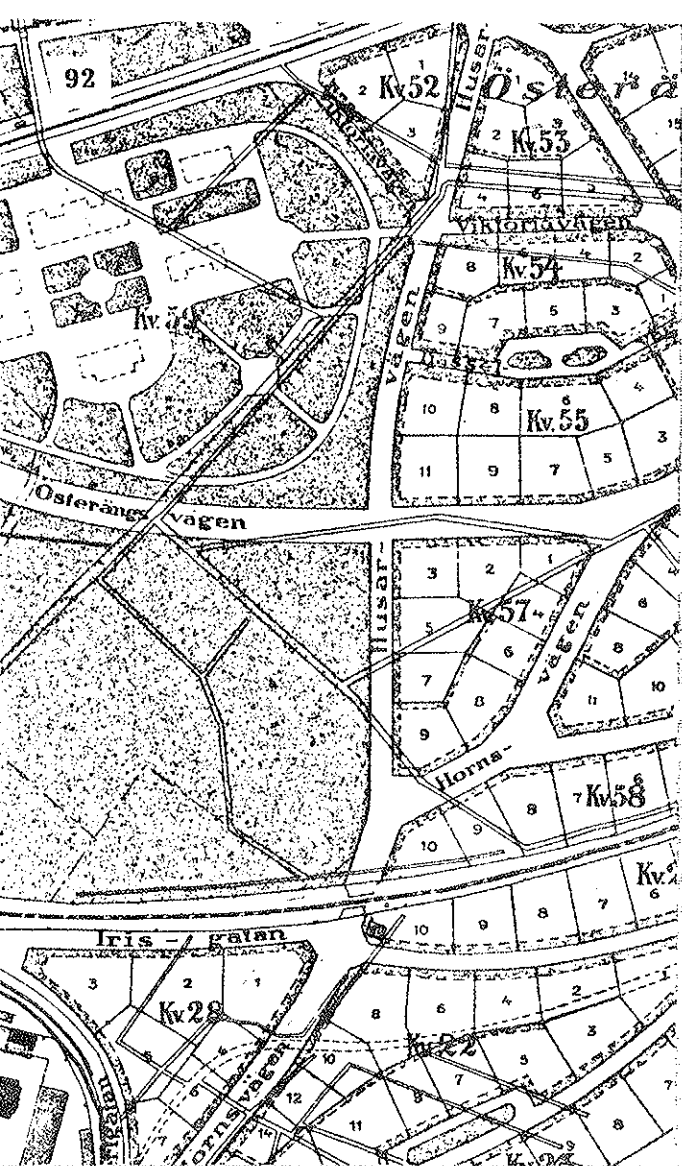
Ekhagens utveckling under 1900-talet

Den nordvästra delen av stadsdelen ingick i 1913 års stadsplan (se kap Stadsplaner). Området motsvarar ungefär de nuvarande kvarter som begränsas av järnvägen i norr, Nässjövägen i öster och Tallörtsbacken i söder. Henriksbo låg omedelbart söder om stadsgränsen från år 1913. Stadsplanen har ändrats och utvidgats från 1930-talet och fram till idag. Nya riksvägen nr 1 från A6 till Österängen stod klar 1959.

Området öster om nya Nässjövägen gavs en ny stadsplan 1959. Området delas i två delar genom en ravin och grönområde, vilket sträcker sig från norr till söder. Området väster om ravinen avsågs nyttjas för hyreshusbebyggelse. Den östra delen avsattes för egnahemsbebyggelse. Bostadsområdet skulle inrymma ca 1700 lägenheter varav 400 i egnahem. Ett mindre område för småindustri och hantverk föreslogs norr om bostadskvarteren och söder om järnvägen.

På jordbruksmarken tillhörande Ekhagens gård, nordväst om Nässjövägen, planerades radhus- och villabebyggelse 1965. Stadsplaneförslagen för Ekhagen upprättades under 1950- och 1960-talet av stadsarkitekt Bengt Palmberg och stadsplanechef Carl Westerlund.

1968 ändrades stadsplanen för kvarteret Vattendelaren inom den södra delen av Ekhagen. Ändringen gjordes för att planen skulle anpassat till modernare metoder för husprojektering. Projektet omfattade två huskroppar och mellan dem planerades ett underjordiskt garage med plats för 174 bilar. Planen hade utarbetats i samråd med husprojektören Svenska Riksbyggens arkitektkontor i Stockholm. Här uppfördes den s k hästskon.

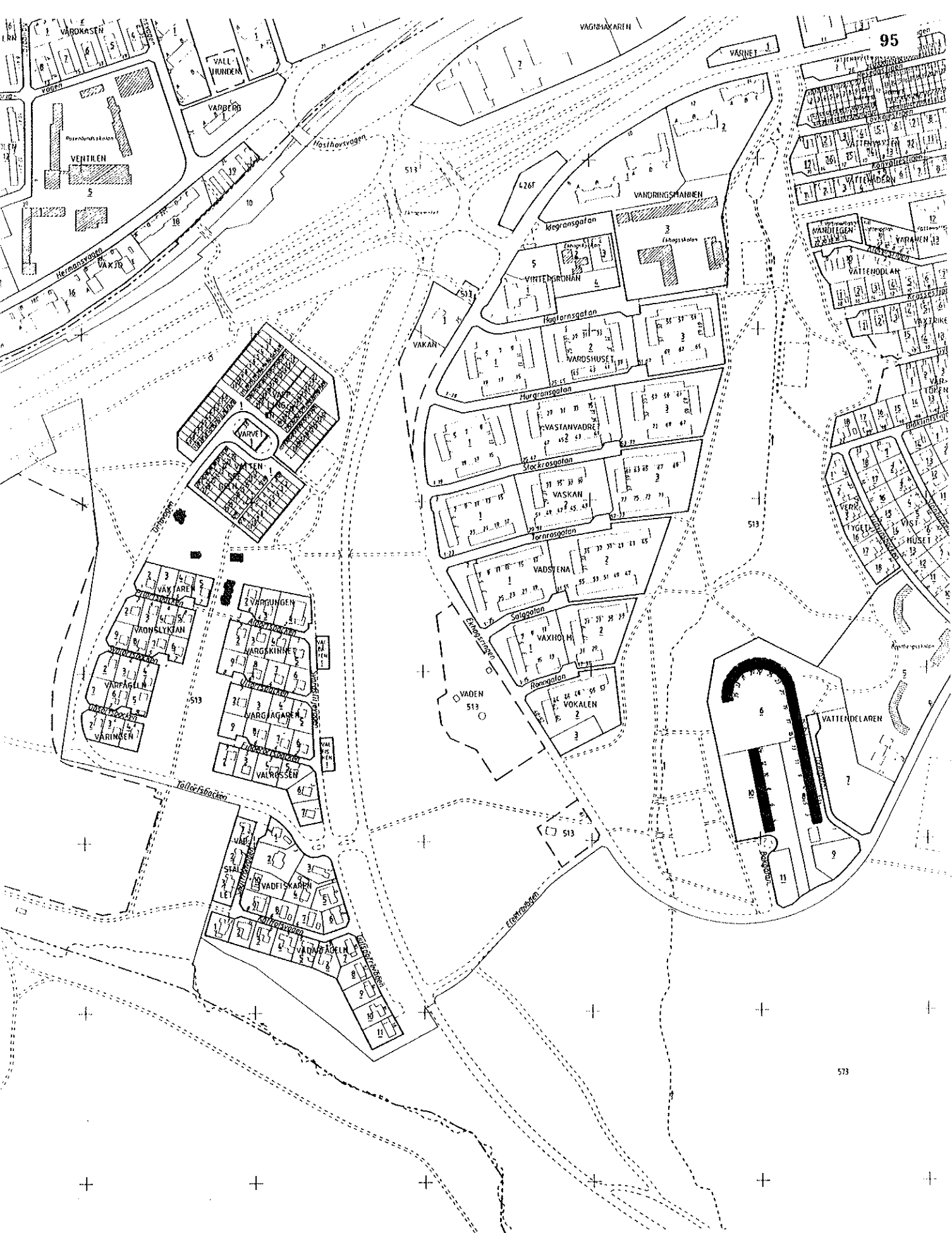
Bebyggelsen på Ekhagen är uppförd till övervägande del på 1960-talet med inslag av byggnader från 1950- till 1980-talet. Bostadsbeståndet består av enfamiljsvillor och radhus samt hyreshus. Hyreshuskvarteren är placerade i stadsdelens mitt. Öster och väster om detta finns villa- och radhuskvarteren.

De östra villakvarteren bebyggdes något tidigare än de västra, under första hälften av 1960-talet. De västra kvarteren bebyggdes i huvudsak under andra hälften av 1960-talet. Här finns även inslag av 1950-talsbebyggelse. Inom flera kvarter har 1960-talets villabebyggelse redan förändrats genom tilläggsisoleringar, företrädesvis med mexitegel och liknande åtgärder. Hyreshusbebyggelsen har också genomgått okänsliga tilläggsisoleringar.

Byggherrar

Bostadsbebyggelsen på Ekhagen uppfördes bl a av AB Jönköpingsbostäder. Företaget skapades av Jönköpings Byggmästarförening med kommunen som betydelsefull delintressent. Övriga byggherrar var HSB och Riksbyggen. Jönköpingsbostäder och Riksbyggen blev byggherrar till flerbostadshusen. HSB ansvarade för små- och radhusbyggnationen. Ägandet av dessa bostäder avsågs övergå till de boende. Tillsammans omfattade flerbostadshusen och småhusen närmare 2 000 lägenheter. Området försågs också med serviceanläggning, skolor m.m.

HSB organiserade självbyggeri genom sin egnahemsavdelning under 1940- och 1950-talen. Tillsammans med kommunerna runt om i landet planerade och administrerade HSB uppförandet av egnahem. 1937 övertog HSB företaget AB Boro-hus, som utvecklats ur en äldre såg i Landsbro 1889. Företaget började omkring 1920 att tillverka monteringsfärdiga hus under namnet Boro-hus.

BETECKNINGAR

**Kulturhistoriskt värdefull
byggnad**

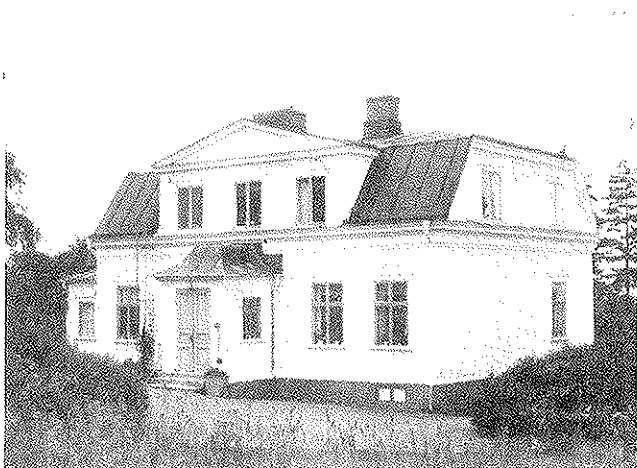
Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Kv VATTENDELAREN 6, 8, 10
Bokgatan 3-35
"Hästsken"

Byggnadsår: 1967
Arkitekt: Svenska Riksbyggen, avd för bostadsprojektering Stockholm

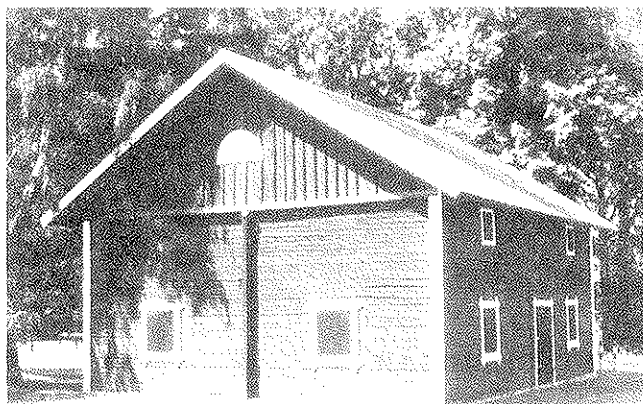
Hyreshuskoncentration bestående av en delvis U-formad byggnad samt en fristående byggnad. Huser är uppförda i 7-8 våningar och källare samt takbyggnad. Fasaderna är ljusputsade. Fönstertypen är perspektiv med gråfärgade bågar. Husen har platt tak med en mörk inkragad påbyggnad. Fasaderna är försedda med balkonger.

Stg 513
Örtavägen
Ekhagens gård (se sid 91)

Byggnadsår: mangårdsbyggnad början av 1700-talet
ekonomibyggnader (magasin) början av 1800-talet
arbetarbostad ombyggd 1944

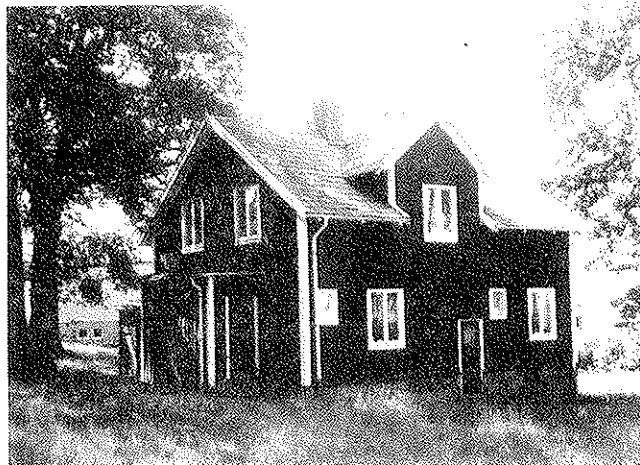
Mangårdsbyggnaden
Mangården är uppförd i 1½ våning och källare. Fasaden är klädd med vitmålad locklistpanel. Byggnaden är försedd med klassicistiska detaljer, såsom frontespiser med trekantsgavlar. Huset har utrustats med balkong och veranda med snickarglädje. Fönstren är av krysspotttyp med triangelformade överligger. Tvåluftsfönster förekommer också. Fönsterbågarna är blåmålade.

Magasinet
Sydost om huvudbyggnaden är ett magasin av äldre datum uppfört. Byggnaden har rektangulär planform och är byggd i rödfärgat timmer. Gavelröstena har försetts med stående panel. Byggnaden har vita knutar och fönsterfoder som avslutas spetsigt. Fönstren är försatta med svartfärgade brädor. Byggnaden har sadeltak täckt med rött enkupigt tegel.

Stg 513 (forts)**Arbetarbostad**

Söder om mangården finns en arbetarbostad. Den är uppförd i 1½ våning och källare. Fasaden är klädd dels med rödfärgad locklistpanel, dels liggande fas-spontpanel samt vita knutar och fönsterfoder. Norr-fasaden är försedd med frontespis. Fönstren har två luftar och vita bågar. På sadeltaket ligger rött tegel. Taket har också fönsterkupor.

Stg 513**Arbetarbostad till Ekhagens gård**

Byggnadsår: 1944

Arkitekt: Gösta Planck, stadsarkitektkontoret

Bostadslänga uppförd i en våning med källare. Den innehåller fyra lägenheter. Fasaden består av rödfärgad locklistpanel med vita knutar och fönsterfoder. Fönstren är av tvåluftstyp eller perspektiv med vita bågar. Sadeltaket är täckt med rött tegel.

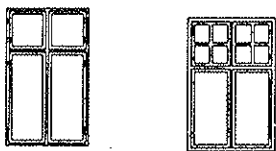
NÅGRA ARKITEKTUR- OCH BYGGNADSTERMER

som förekommer i texten

Burspråk	Utbyggt fönsterförsett fasadparti utan direkt beröring med marken.
Byggnadslovsprövning	Enligt byggnadsstadgan skall det i varje kommun finnas en byggnadsnämnd som bland annat övervakar att byggnadslag och byggnadsstadga efterlevs. För nybyggnad och vissa ombyggnader krävs nämndens medgivande, s k byggnadslov.
Egnahem	Vanligen ett enfamiljshus som uppförts i ägarens regi, ofta med hjälp av det statliga egnahemslånet (1904-1948). Det fanns två typer av egnahem. Dels jordbrukslägenhet med 2-5 hektar odlad mark, s k småbruk, dels fanns bostadslägenhet på egen tomt i eller utanför tätorter.
Frontespis	Ovanför taklisten uppskjutande, vanligen gavelprytt eller gavelliknande, parti av en byggnad.
Fronton	Triangel- eller segmentformat överstycke ovanför en byggnads taklist eller ovanför dörr- eller fönsteröppning.
Funktionalism	På 1930-talet bröts de tidigare tillbakablickande stilidealerna av funktionalismen. Den strävade mot enkelhet och rationalitet. Byggnaderna har närmast kvadratiske planformer, ljusputsade och ofta asymmetriska fasader. Fönstren är placerade i hörnlägen för att ge rummen gynnsamma ljusförhållanden. Fasaderna har få dekorativa detaljer, utmärkande är rundade balkonger och vertikala fönsterband i trapphusen. Byggnaderna har sadeltak eller valmade tak med kort rygg.
Hörnkedja	Markering av byggnads hörn genom rektangelformad byggnadssten med släta eller enbart grovhuggna ytor (kvadersten). Hörnkedjan kan också vara en imitation, t ex putsrustik.
Klassicism/ klassicerande stil	Medveten anslutning till klassisk stil; i byggnadskonsten vanlig under 1800-talet och 1920-talet. Planformen är rektangulär och fasaden symmetriskt utformad. Mittaxeln betonas av t ex en kolonn- eller pilasteromfattad port. Fasaden, vanligen utförd i ljus puts, har vidare symmetriskt placerade fönsteraxlar samt pilastrar och hörnkedjor. Taket är flackt eller brutet, valmat samt i vissa fall försett med ett utsvängt nedre fall.
Kolonn	Fristående (monolitiskt = tillv av ett enda stenblock) vertikalt stöd bestående av bas, skaft och kapitäl.

Krysspostfönster

Fönster med korsande mitt- och tvärpost (tvärposten är högt placerad). Under 1900-talets första årtionde var det vanligt att överlufterna småspröjsades.

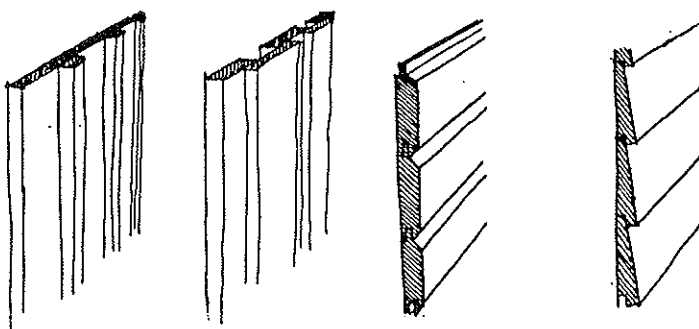
Lamellhus

Friliggande långa och smala byggnadskroppar. De har två eller flera våningar över mark och minst två trapphus.

Lufter

De fack som bildas av ett fönsters karm och poster.

Paneltyper:

Locklist-panel

Lock-panel

Fasspont-panel

Panel på förvandring

Pilaster

Flat väggpelare med bas och kapitäl, vanligtvis förhållandevis obetydligt framför murlivet.

Punkthus

Hög byggnad (minst fem våningar) med relativt liten yta per våningsplan, vanligen mellan tre och sex lägenheter kring ett trapphus.

Q/q märkning

Enligt byggnadslagen är kommunerna skyldiga att upprätta stadsplan som reglerar bebyggelsen. I stadsplanen kan Q/q-beteckning införas, vilket

medför att en grupp tomter eller kvarter utgör kulturresevat. Stort Q innebär att området utgör kulturresevat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som inte bör rivas eller förändras. Med litet q betecknas områden där särskild hänsyn skall tas till bebyggelsens karaktär och egenart.

Revetering

Putsbeklädad på träunderlag.

Rustik

Kvadermur med försänkta fogar. Rustik kan också imiteras i puts, ibland med enbart horisontala skåror, bandrustik.

Snickeristil

Byggnadsstil mellan 1890 och 1910. Inspirationskällorna var det s k schweizerhuset, den amerikanska panelarkitekturen ("stickstyle") samt äldre svensk panelarkitektur. Utmärkande är oregelbundna planformer, indragna eller utskjutande verandor och stora takfall och taksprång burna av synliga sparrändar. Fasaderna är indelade i fält, som består av varierande typer av stående och liggande träpanel. Verandor, gavelpartier och fönsteromfattningar är ofta försedda med snickeridetalljer, s k "lövsågeri".

Spritputs

Fasadputs som innehåller grovt grus eller småsten och därmed får en markant ytstruktur.

Taktegel

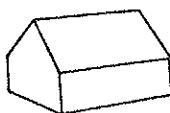

Enkupigt

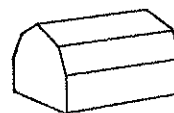

Tvåkupigt

Taktyper:

Sadeltak

Brutet tak,
även mansardtak

Avvalmat
sadeltak

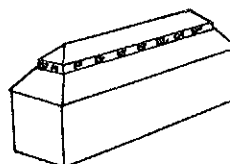
Valmat tak

Pulpettak

Tälttak

Motfallstak
(V-tak)

Säteritak

Sägtak

ARKITEKTER, INGENJÖRER OCH BYGGMÄSTARE

Adéll Einar, 1883-1947.

Ingenjör. Avlade 1903 ingenjörsexamen i såväl mekanik som väg- och vattenbyggnad vid Chalmers institut i Göteborg. Stadsingenjör i Jönköping 1908-47.

August Atterström, 1865-1930

Stadsarkitekt i Jönköping 1901-1930.

Backström Sven, f 1903

Arkitekt. Studier vid Tekniska högskolan i Stockholm 1925-29.

Praktik på Kooperativa förbundets arkitektkontor, 1932-33 studier hos Le Corbusie i Paris. Kompanjon med Leif Reinius från år 1936, Stockholm.

Hallman Per Olof, 1869-1941.

Arkitekt, Stockholm, har utfört stadsplaner för ett stort antal svenska städer. P O H var på sin tid en av landets mest progressiva stadsplanarkitekter.

Josephson Erik Semmy, 1864-1929.

Arkitekt.

Käll Gustav, 1883-

Byggmästare, Vättersnäs.

Lilienberg Albert 1879-1967

Ingenjör och stadsplanerare, Göteborg, har utfört stadsplaner för flera svenska städer.

Pauli Göran, 1891-1940.

Arkitekt, stadsarkitekt i Jönköping 1931-40.

Planck Gösta, 1905-1982.

Arkitekt, stadsarkitekt i Jönköping 1941-53, länsarkitekt 1953-65.

Reinius Leif, f 1907.

Arkitekt. Studier vid Tekniska högskolan i Stockholm 1925-29. Arbete hos Hakon Ahlberg. Kompanjon med Sven Backström från år 1936, Stockholm.

Seda Ludvig, f 1922 (Böhmen)

Arkitekt, Värnamo. Arkitektexamen i Prag 1942, anställningar i München, Wien, Trondheim, Köping, Västerås och Värnamo. Från 1963 egen verksamhet i Värnamo.

Stenlås Edvard, 1896-

Arkitekt, verksam i Jönköping. Studier vid Tekniska högskolan i Stockholm. Stipendiestudier i England, Holland, Belgien, Frankrike, Tyskland och Finland.

Widén Boo D:son, f 1913

Biträdande stadsarkitekt i Jönköping 1944-

Öberg Oskar, 1883-1940

Arkitekt, verksam i Jönköping från 1910.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkiv:

Jönköpings läns museum: arkivhandlingar och fotografier.

Stadsarkitektkontoret i Jönköping: byggnadsritningar, Jönköpings kommun.

Stadsingenjörskontoret i Jönköping: stadsplaner och kartor, Jönköpings kommun.

Kulturhistoriska inventeringar och utredningar:

Kulturhistorisk bebyggelseinventering i Jönköpings kommun.

Underlagsmaterial för energisparplan, 1980.

Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Huskvarna, Jönköping och Ljungarum, 1982.

Torpa i Jönköping. Kulturhistorisk utredning av en stadsdel med bebyggelse från 20-30- och 40-talen, 1983.

Jönköpings kommun. Kulturhistorisk utredning 1984-85.

Litteratur

Andersson, H O/Bedoire, F,	Svensk arkitektur, ritningar 1640-1970. Stockholm 1986.
Améen, L,	Stadsplan och bebyggelseutveckling. <u>Jönköpings stads historia del III</u> . Värnamo 1971.
A:son Palmqvist, L,	Den nya människan. Funktionalismens ideal och verklighet. <u>Modell Sverige</u> , utställningskatalog Nordiska museet. Uddevalla 1985.
Bengtson, O,	Folket och folkhemmets bostäder. <u>Folkhemmets bostäder 1940-1960</u> , utställningskatalog Arkitekturmuseet. Stockholm 1987.
Billsten, C-G,	Gammalt och nytt om kaserner och skjutfält. <u>Kamratföreningen "Smålands artillerister" 1956-59</u> . Jönköping 1960.
Biörnstad, M,	Varsamhet med kvalitet och kulturvärden. <u>Folkhemmets bostäder 1940-1960</u> , utställningskatalog Arkitekturmuseet. Stockholm 1987.
Björk, C/Kallstenius, P/Reppen, L,	Så byggdes husen 1880-1980. Stockholm 1983.
Bonge-Bergengren, I,	Här byggdes för att få luft och ljus. <u>Modell Sverige</u> , utställningskatalog Nordiska museet. Uddevalla 1985.
Börjesson, K,	Förhistoria i Jönköpings kommun. <u>Småländska kulturbilder 1983</u> . Uddevalla 1983.

- Dinnetz, G, Kjellgrens på Sanna. Gudmundsgillet's årsbok 1953. Jönköping 1953.
- Frankow, I, Det standardiserade folkhemmet. Modell Sverige, utställningskatalog . Nordiska museet. Uddevalla 1985.
- Hallerstig, W, Offentlig förvaltning - Kommunal administration. Jönköpings stads historia del IV. Jönköping 1984.
- Jonsson, L, Från egnahem till villa. Enfamiljshuset i Sverige 1950-1980. Stockholm 1985.
- Jonsson, L, Småhusbyggandet under 1940- och 50-talen. Folkhemmets bostäder 1940-1960, utställningskatalog - Arkitekturmuseet, Stockholm 1987.
- Jönköpings stads historia del II. Författare Göran Rydstad, Birger Sallnäs (red), Lars Wessman. Värnamo 1965.
- Karlsson, B E, Solviks villaegendom på Rosenlund. Gudmundsgillet's årsbok 1975. Jönköping 1975.
- Karlsson, F, Stadsbilder - Nya bostadsområden. Jönköpings stads historia del IV. Jönköping 1984.
- Kungl Norra Smålands Regementes Historia 1623-1973. Redaktör Jan von Konow. Karlskrona 1973.
- Larsson, S, Stadens politiska struktur - Kommunaldebatten. Jönköpings stads historia del IV, Jönköping 1984.
- Linderstam, G, Glimtar ur ett regementes liv under 90 år, A6 1895-1985. Jönköping 1985.
- Linderstam, G, Offentlig förvaltning - Smålands Artilleriregemente. Jönköpings stads historia del IV. Jönköping 1984.
- Lindqvist, S, Fritidssysselsättningar och föreningsliv - Kulturella aktiviteter, Folkets Parks teater. Jönköpings stads historia del IV. Jönköping 1984.
- Lindqvist, S, Jönköpings första Folketspark 1906-11. Gudmundsgillet's årsbok 1983. Jönköping 1983.
- Ljungarums villaförening. Jubileumsskrift 1937-1987. Jönköping 1987.
- Mollstadius, A, Regimentets femtioårsminne. Kamratföreningen "Smålandsartillerister" 1948. Jönköping 1948.
- Nilbratt, E/Sannar, H, Vättersnäs förr - bara kor och betesmark! Gudmundsgillet's årsbok 1986. Jönköping 1986.
- Palm, B M, Hos statarhustrur på Österängen. Det okända Jönköping. Borås 1984.
- Paulsson, G, (Red) Svensk stad I-II (valda delar). Lund 1981.

- Rudberg, E, Folkhemmet bostäder - en svensk modell. Folkhemmet bostäder 1940-1960, utställningskatalog Arkitekturmuseet. Stockholm 1987.
- Silfving, J, Sanda socken. Vår Hembygd 1960, utgiven av Huskvarna Hembygdsförening. Huskvarna 1960.
- Stavenow-Hidemark, E, Villabebyggelse i Sverige 1900-1925. Lund 1971.
- Stavenow-Hidemark, E, Småbruksrörelsen - idé och verklighet. Fataburen 1967. Ivar Haeggströms Tryckeri AB 1967.
- Svenska gods och gårdar, Jönköpings län, östra delen, del XXV. Redaktion Wald von Sydow och Sten Björkman. Uddevalla 1941.
- Sveriges kyrkor, Konsthistoriskt inventarium ... Småland, Jönköping och Huskvarna, band I. Utgivet av Sigurd Curman och Johnny Roosval. Stockholm 1940.
- Thulin, O, Gripenbergbanan. Skärstads Hembygdsförening 1979.
- Åberg, G, Stadens religiösa struktur - Svenska kyrkan. Jönköpings stads historia del IV. Jönköping 1984.

